

सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन
(Government of Maharashtra)

कार्यक्रम अंदाजपत्रक PERFORMANCE BUDGET

२०२३-२४

2023-2024

कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व
मत्स्यव्यवसाय विभाग
Agriculture, Animal Husbandry, Dairy Development and
Fisheries Department

2

(पशुसंवर्धन)

2

(ANIMAL HUSBANDRY)

शासकीय मुद्रणालय, कोल्हापूर.

२०२३

कार्यक्रम अंदाजपत्रक
PERFORMANCE BUDGET
२०२३-२४
2023-24

कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय विभाग
Agriculture, Animal Husbandry, Dairy Development and Fisheries Department

२
पशुसंवर्धन
2
(ANIMAL HUSBANDRY)

कार्यक्रम अंदाजपत्रकाचा क्रमांक	कार्यक्रम अंदाजपत्रकाचे नाव
१	कृषि व पदुम विभाग (कृषि)
२	कृषि व पदुम विभाग (पशुसंवर्धन)
३	कृषि व पदुम विभाग (दुग्धव्यवसाय विकास)
४	कृषि व पदुम विभाग (मत्स्यव्यवसाय)
५	कृषि व पदुम विभाग (फलोत्पादन)
६	कृषि व पदुम विभाग (मृदसंधारण)

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	तपशिल	तक्ता क्रमांक	पृष्ठ क्रमांक
१	प्रस्तावना व समग्र कार्यक्रम (मराठी व इंग्रजी)	-	१
२	पशुसंवर्धन विभागाची प्रशासनिक रचना	-	३१
वित्तीय विवरणपत्र (गोषवारा) (२४०३)			
१	वित्तीय आवश्यकता (गोषवारा)	I	३३
२	विवरणपत्र योजनेत्तर विकास मंडळनिहाय (अविभाज्य भागासह) प्रत्यक्ष खर्च २०२०-२१ व २०२१-२२	I	३४
संचालन व प्रशासन (००१)			
१	वित्तीय आवश्यकता	I	३९
पशुवैद्यकीय सेवा व पशु आरोग्य (१०१)			
१	वित्तीय आवश्यकता	I	४०
२	जिल्हा पशुवैद्यकीय सर्वचिकित्सालय, तालुका लघु पशुवैद्यकीय सर्वचिकित्सालय व जिल्हा परीषदांतर्गत कृत्रिम रेतन उपकेंद्र यांचे कामकाज गोषवारा	II	४४
३	पशुवैद्यकीय जैव पदार्थ निर्मिती संस्थेच्या कामकाजाचा सारांश	III	४६
४	रोग अन्वेषण शाखेतील विभागीय प्रयोगशाळांच्या कार्यभाराचा सारांश	IV	४८
५	राज्यस्तरीय पशुरोग अन्वेषण विभाग, पुणे अंतर्गत प्रयोगशाळांच्या कार्यभाराचा सारांश	V	५०
६	श्वानदंश रोग प्रतिबंधक पथकांचे कामकाज	VI	५५
७	गुणनियंत्रण प्रयोगशाळा, मुंबई यांचे कामाचा अहवाल	VII	५६
पशु व म्हशींचा विकास (१०२)			
१	वित्तीय आवश्यकता	I	५७
२	महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळ, नागपूर अंतर्गत वळू माता संगोपन केंद्र व राज्यस्तरीय पशुपैदास प्रक्षेत्राकडील पशुधनांची संख्या	II	६१
३	महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळ, नागपूर अंतर्गत वळूमाता संगोपन केंद्रे, वळू संगोपन केंद्र व राज्य शासनाचे पशुपैदास क्षेत्रांचा कार्यभाराचा तक्ता	III	६७
४	महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळ, नागपूर अंतर्गत असलेल्या गोठीत रेतप्रयोगशाळा येथील पैदाशीचे एकूण वळू संख्या व गोठीत रेत बीज मात्रांचा हिशोब दर्शविणारा तक्ता	IV	७०
५	महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळ, नागपूर अंतर्गत अतिशीत वळूबीज पेढी व राज्यातील एकूण कृत्रिम रेतन केंद्रांच्या द्रवनत्राचा हिशोब दर्शविणारा तक्ता	V	७१
६	महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळ, नागपूर अंतर्गत अतिशीत वळूबीज पेढी व राज्यातील एकूण कृत्रिम रेतन केंद्रांच्या गोठीत रेत बीजमात्रांचा हिशोब दर्शविणारा तक्ता	VI	७२
७	महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळ, नागपूर अंतर्गत वळूमाता व वळू संगोपन केंद्र, राज्यस्तरीय पशुपैदास केंद्रांचे रु. एक आवकेशी खर्चाचे गुणोत्तर	VII	७६
कुक्कुट विकास (१०३)			
१	वित्तीय आवश्यकता	I	७७
२	अंडी उबवणी केंद्र, सघन कुक्कुट विकास गट व बदक पैदास केंद्रातील कुक्कुट व बदक पक्ष्यांची संख्या	II	७९
३	अंडी उबवणी केंद्र, सघन कुक्कुट विकास गट व बदक पैदास केंद्र यांच्या कार्यभाराचा तपशील	III	८२
मेघ व लोकर विकास (१०४)			
१	वित्तीय आवश्यकता	I	८४

अनुक्रमणिका (समाप्त)

अ. क्र.	तपशील	तक्ता क्रमांक	पृष्ठ क्रमांक
इतर पशुधन विकास (१०६)			
१	वित्तीय आवश्यकता	I	८६
वैरण व खाद्य विकास (१०७)			
१	वित्तीय आवश्यकता	I	८७
२	पशुखाद्य विश्लेषण प्रयोगशाळा, पुणे यांच्या कार्यभाराचा तपशील	II	८९
विस्तार आणि प्रशिक्षण (१०९)			
१	वित्तीय आवश्यकता	I	९०
२	प्रसिध्दी व प्रचार अंतर्गत कार्यभाराचा गोषवारा	II	९१
३	विविध प्रशिक्षण पाठ्यक्रमात प्रशिक्षण घेतलेल्या व्यक्तींची संख्या	III	९२
४	महाराष्ट्र पशु व मत्स्य विज्ञान विद्यापीठ, नागपूर यांच्या कार्यभाराचा तपशील	IV	९४
प्रशासन, अन्वेषण व सांख्यिकी (११३)			
१	वित्तीय आवश्यकता	I	९५
२	एकात्मिक पाहणी योजना, पुणे - राज्यातील पशुपक्षी अंदाजित संख्या व पशुजन्य पदार्थांचे अंदाजित वार्षिक उत्पादन	II	९६
अनुसूचित जाती उपयोजना (७८९)			
१	वित्तीय आवश्यकता	I	९७
पशुसंवर्धनावरील भांडवली खर्च (४४०३)			
१	पशुसंवर्धनावरील भांडवली खर्चाचा तक्ता	II	१००
महिलांचा आर्थिक विकास व सक्षमीकरण			
१	पशुसंवर्धन विभागामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या विविध योजनांतील लाभार्थी व महिला लाभार्थींची संख्या	I	१०२
परिशिष्टे			
१	परिशिष्ट - १ : पशुसंवर्धन विभागातील संस्थांची संख्या	I	१०३
२	परिशिष्ट - २ : राष्ट्रीय कृषी विकास योजनेतर्गत अशासकीय संस्था व खात्यांतर्गत झालेले कृत्रिम रेतन व त्याद्वारे जन्मलेली वासरे	I	१०४
३	परिशिष्ट - ३ : रोगनिहाय झालेल्या प्रत्यक्ष / करावयाची लसीकरण आकडेवारी	I	१०६
४	परिशिष्ट - ४ : अधिकारी व कर्मचारीविषयक गोषवारा	I	१०७

कार्यक्रम अंदाजपत्रक - २०२३-२४
प्रस्तावना

पशुसंवर्धन हा शेतकरी व पशुपालकांचा बारमाही व्यवसाय आहे. पशुसंवर्धन हा व्यवसाय शेतीस पूरक तर आहेच परंतु आजच्या गतीमान युगात या व्यवसायास उद्योगाचे स्वरूप आले आहे. २०२१-२२ मध्ये राज्यातील एकूण अंदाजित दूध उत्पादन १४३०५ हजार मे. टन इतके होते. ते २०२०-२१ मधील १३७०३ हजार मे. टन अंदाजित दूध उत्पादनापेक्षा ४.३९ टक्क्यांनी अधिक आहे. एकूण गाईच्या दुग्धोत्पादनामध्ये संकरित गाईच्या दुधाचा वाटा ५३ टक्के आहे. २०२१-२२ मध्ये मांसाचे अंदाजित उत्पादन ११३८ हजार मे. टन असून ते २०२०-२१ मधील ११०९ हजार मे. टन उत्पादनापेक्षा २.६२ टक्क्यांनी अधिक आहे.

पशुसंवर्धनामुळे शहरी तसेच ग्रामीण भागात रोजगार उपलब्ध झाला आहे. पशुपालन क्षेत्रामध्ये रोजगार निर्मितीची जास्तीत जास्त क्षमता आहे. पशुसंवर्धनाच्या विविधांगी प्रकारांनी पशुपालक व पशुसंवर्धनाशी निगडित असलेल्या सर्व व्यवसायांची भरभराट झाल्याचे दिसून येते. ग्रामीण भागातील जनसामान्यांचा आर्थिक विकास होऊन त्यांचा सामाजिक व आर्थिक स्तर उंचावण्यास मोठा हातभार लागत आहे. हा उद्योग करणाऱ्या व्यक्तींना मेहनत व व्यवसायात प्रामाणिक राहिल्यास त्यांना नफा मिळू शकतो. शेतकऱ्यांचे उत्पन्न सन २०२२ पर्यंत दुप्पट करण्यासाठी शासनाने जाहीर केलेली कटीबद्धतेची भूमिका विचारात घेता तसेच राज्यामध्ये अवेळी पडणारा पाऊस, अपुरा पाऊस व त्यामुळे होणारे शेतीचे नुकसान / उद्भवणारी दुष्काळी परिस्थिती व शेतकऱ्यांची आर्थिक कुचंबणा यावर मात करण्यासाठी शेतीचा उपयुक्त जोडधंदा करण्यासाठी नितांत आवश्यकता विचारात घेता पशुपालन / पशुसंवर्धन हा विकासाचा शाश्वत मार्ग असल्याचे यापूर्वीच सिद्ध झाले असून ही बाब लक्षात घेऊन शासनाने शेतकऱ्यांच्या हिताकरिता खालीलप्रमाणे महत्त्वाचे निर्णय घेतले आहेत :

१. संपूर्ण गोवंश हत्याबंदी लागू करणे.
२. गोवर्धन गोवंश सेवा केंद्र प्रस्थापित करणे.
३. १४ जिल्ह्यातील २८ तालुक्यात २८ नवीन सघन कुक्कुट विकास गट पीपीपी तत्वावर स्थापन करणे तसेच राज्यातील ३४ जिल्ह्यातील ३०२ तालुक्यांमध्ये प्रत्येकी एक या प्रमाणे ३०२ सघन कुक्कुट विकास गट पीपीपी तत्वावर स्थापन करणे.
४. गवळाऊ गाईचे तसेच नागपुरी म्हशींचे अनुवांशिक सुधारणा करण्यासाठी पशुपैदास प्रक्षेत्र हेटकुंडीचे बळकटीकरण करणे.
५. जळगाव जिल्ह्यात तसेच अकोला, जि. अकोला येथे प्रत्येकी एक पशुवैद्यकीय महाविद्यालय स्थापन करणे.
६. आदिवासी लाभाध्यानी स्वयंरोजगार मिळणे, आदिवासी बालके अंगणवाड्यातील बालकांना पोषक आहारात अंड्यांचा पुरवठा करून कुपोषण दूर करण्यासाठी स्वयम प्रकल्पाची अंमलबजावणी.
७. राजे यशवंतराव होळकर मॅट्रीपालन प्रोत्साहन "महामेष" योजनेस मंजुरी व अंमलबजावणी.
८. विदर्भ व मराठवाडा विभागातील ११ जिल्ह्यात विदर्भ मराठवाडा विशेष दुग्ध प्रकल्प VMDPP मंजूर करून अंमलबजावणी करणे.
९. मराठवाडा पॅकेज अंतर्गत जालना जिल्ह्यात पथदर्शी प्रकल्प म्हणून २०+२ या प्रमाणे शेळी गट तसेच २ दुधाळ जनावरांचे गट बँक एन्डेड सबसिडी तत्वावर वाटप करण्याच्या योजनेस मंजुरी व अंमलबजावणी.
१०. २०१८ मध्ये राज्यातील १५९ तालुके व २६८ महसूल मंडळे यामध्ये निर्माण झालेल्या दुष्काळी स्थितीमध्ये जनावरांना हिरवा व वाळलेला चारा उपलब्ध होण्यासाठी राष्ट्रीय कृषी विकास योजनेतून शेतकऱ्यांना चारा / वैरण पिकांचे बियाणे मोफत पुरवठा तसेच गाळपेरा जमिनीवर चारा / वैरणीची पिके प्राधान्याने घेण्याचे धोरण मंजूर करून त्याची अंमलबजावणी करणे.

पशुसंवर्धनामुळे व्यक्ती व समाजाच्या उन्नतीबरोबरच हा व्यवसाय राष्ट्रीय उत्पन्नात भर घालण्यास निश्चितच मदत करतो. कारण या व्यवसायातून निर्मित उत्पादने उदा. मांस, अंडी व इतर पदार्थ व उपपदार्थ यांच्या निर्यातीमुळे देशास परकीय चलन प्राप्त होते. २०२०-२१ मधील चालू किंमतीनुसार राज्यातील पशुधनाच्या उत्पादनाचे स्थूल मूल्य ९३,१६,९५७ लाख रुपये होते. पशुधनाचा विकास व वाढीसाठी सातत्याने आधुनिक सोयी-सुविधा उपलब्ध करून देणे उदा. कृत्रिम रेतनाच्या सुविधा, पशुआरोग्यासाठीच्या सोयी सुविधा जसे आधुनिक पद्धतीने औषधोपचार या दोन महत्त्वाच्या सेवा पशुसंवर्धन विभागामार्फत उपलब्ध आहेत. वरील दोन उद्दिष्टांच्या साध्य पूर्तीसाठी विभागामार्फत खालील कार्यक्रम पशुसंवर्धनासाठी राबविले जातात. सदरचे कार्यक्रम अंदाजपत्रक २०२३-२४ मध्ये विभागाने केलेले २०२१-२२ चे तांत्रिक कार्य, २०२२-२३ चे अपेक्षित कार्य व २०२३-२४ चे लक्ष्य, पशुसंवर्धन विभागाचा प्रशासनिक रचनेचा तपशील व विभागीय स्तर रचना यांचे तक्ते, योजनेतून योजनानिहाय वित्तीय खर्चाचे तक्ते व वित्तीय आवश्यकता यांचा समावेश आहे.

कार्यक्रम क्रमांक : १ - संचालन व प्रशासन

कृत्रिम रेतनाद्वारे गाई-म्हशींमध्ये अनुवंशिक सुधारणा घडवून आणणे हे पशुसंवर्धन विभागाचे मुख्य उद्दिष्ट आहे. शेतकरी व पशुपालकांना संकरित गाई व सुधारित म्हशी तसेच गाई, म्हशींच्या मूळ जातींच्या जतन व संवर्धनासाठी सुविधा व सोयी उपलब्ध करून दिल्या जातात. आधुनिक तंत्रज्ञान पद्धतीबाबत मार्गदर्शन केले जाते. शेतकरी, पशुपालक, शेतमजूर इ. पशुसंवर्धनाशी निगडित व्यक्तींची सामाजिक व आर्थिक उन्नती साधणे शक्य व्हावे म्हणून या कार्यक्रमांतर्गत खालील महत्त्वाच्या बाबींचा समावेश होतो.

- १) कृत्रिम रेतनाच्या आधुनिक सोयी-सुविधा उपलब्ध करून देणे, तज्ज्ञ पशुवैद्यकामार्फत कृत्रिम रेतनाचे कार्य करणे म्हणजेच कृत्रिम रेतनापासून सुधारित संकरित वासरांची व म्हशींच्या पारड्यांची निर्मिती करणे.
- २) शेतकऱ्यांना, पशुपालकांना पशुसंवर्धनासंदर्भातील अद्ययावत ज्ञान देणे व पशुसुधार कार्यक्रमाकरिता प्रशिक्षित मनुष्यबळ निर्माण करणे.
- ३) गुरे व कुक्कुट यांना आरोग्यविषयक सेवा पुरविणे तसेच रोग प्रादुर्भाव होऊ नये म्हणून प्रतिबंधात्मक लस टोचणी व रोग प्रादुर्भाव झाल्यास औषधोपचार व रोग नियंत्रण करणे.

पशुवैद्यकीय सेवा उपलब्ध करून देण्यात येतात. या ठिकाणी आंतररुग्ण सुविधा उपलब्ध नाहीत. कार्यभाराचा तपशील तक्ता क्र. २ मध्ये दर्शविण्यात आला आहे.

पशुवैद्यकीय दवाखाने श्रेणी - १ :

राज्यातील उर्वरित तालुक्यांचे ठिकाणी व तालुक्यातील काही मोठ्या गावांमध्ये ज्या ठिकाणी पशुधन घटक जास्त आहेत अशा ठिकाणी पशुवैद्यकीय दवाखाना श्रेणी-१ कार्यरत आहे. या दवाखान्यांमध्ये पदवीधर पशुवैद्यकामार्फत पशुवैद्यकीय सेवा पुरविल्या जातात ज्यामध्ये पशुरुग्णांवर उपचार, रोग नियंत्रणासाठी प्रतिबंधक उपाययोजना, कृत्रिम रेतन सुविधा तसेच शल्यचिकित्सा या सुविधा पुरविल्या जातात. राज्यात स्थानिकस्तरीय व राज्यक्षेत्रीय असे एकूण १७४२ पशुवैद्यकीय दवाखाने श्रेणी-१ कार्यरत आहेत.

फिरते पशुवैद्यकीय दवाखाने :

राज्यातील दुर्गम-डोंगराळ भागात ज्या ठिकाणी पशुधन हे विखुरलेले स्वरूपात असते तेथे पशुवैद्यकीय दवाखाने कार्यरत करणे नियमाप्रमाणे शक्य नसल्याने या भागात ६५ फिरती पशुचिकित्सा पथके कार्यान्वित करण्यात आली आहेत. सदर फिरते पशुवैद्यकीय दवाखान्यात पदवीधर पशुवैद्यकांकडून पशुवैद्यकीय दवाखाना श्रेणी-१ यांचे प्रमाणेच पशुवैद्यकीय सेवा पुरविल्या जातात.

पशुवैद्यकीय दवाखाने श्रेणी - २ :

राष्ट्रीय कृषि आयोगाच्या शिफारशीप्रमाणे राज्यात दर ५००० पशुधन घटकामागे १ पशुवैद्यकीय दवाखाना असणे आवश्यक आहे. त्यामुळे ग्राम पातळीवरील पशुधनास किरकोळ पशुवैद्यकीय सेवा पुरविणेसाठी बिगर पदवीधर पशुवैद्यकामार्फत पशुवैद्यकीय सेवा पुरविल्या जात असलेले २८४१ (राज्यक्षेत्रीय व स्थानिकस्तरीय) पशुवैद्यकीय दवाखाना श्रेणी-२ कार्यरत आहेत. राज्यात भारतीय पशुवैद्यक परिषद कायदा, १९८४ अंमलात असून या कायद्याप्रमाणे बिगर पदवीधर पशुवैद्यक हे पशुपालकांना पशुवैद्यकीय सेवा देऊ शकतात त्याप्रमाणे या २८४१ पशुवैद्यकीय दवाखाने श्रेणी-२ यांची पशुपालकांना प्राथमिक पशुवैद्यकीय सेवा उदा. कृत्रिम रेतन तसेच जनावरांची मलमपट्टी या सेवा पुरविल्या जातात. तसेच याकरिता इतर सेवाही त्यांचेकडून पदवीधर पशुवैद्यकांच्या मार्गदर्शनान्वये देण्यात येतात.

तपासणी नाके :

बाहेरच्या राज्यातून येणाऱ्या जनावरांमार्फत सांसर्गिक रोगाचा प्रादुर्भाव होऊ नये म्हणून आंतरराज्य सिमेवरील महत्वाच्या मार्गावर १३ तपासणी नाके कार्यान्वित असून त्यामार्फत बाहेरच्या राज्यातून येणाऱ्या जनावरांची तपासणी केली जाते व त्यातील निरोगी जनावरांनाच राज्यात प्रवेश दिला जातो. जिल्हा परिषदांमार्फत दवाखान्यांचे कामकाज तक्ता क्र. २ मध्ये दिले आहे.

पशुवैद्यकीय जैव पदार्थ निर्मिती संस्था, औंध, पुणे -६७ :

पशुवैद्यकीय जैव पदार्थ निर्मिती संस्था, पुणे या संस्थेमार्फत जनावरांच्या काही जिवाणू व विषाणू रोग प्रतिबंधक लस मात्रांचे उत्पादन केले जाते. त्याचप्रमाणे लसीसाठी लागणारी द्रावणे, रोगनिदानास लागणारी अभिकारके, ऍन्टीजन तयार केली जातात. या संस्थेमध्ये औषधी व सौंदर्य प्रसाधने कायदा १९४० (सुधारित १९७०) मधील शेड्युल 'एफ' नुसार लस मात्रांची निर्मिती केली जाते. संस्थेतील उत्पादनाची गुणवत्ता चाचणी "इंडियन फारमाकोपीया" नुसार वेळोवेळी निर्गमित केलेल्या सुचनांनुसार केली जाते व त्यानंतर लसमात्रा वापरासाठी परवानगी दिली जाते. उत्पादित लस मात्रांची गुणवत्ता व गुणनियंत्रण चाचण्या करणे आवश्यक असते. सदर चाचण्यासाठी या संस्थेकडे लघु प्राणी पैदास केंद्र आहे. लस निर्मिती व गुणनियंत्रणाच्या कामकाजासाठी हे केंद्र महत्त्वाची भूमिका बजावते. सदर संस्थेचे कार्यविवरण तक्ता क्र. ३ मध्ये दर्शविले आहे.

पशुरोग अन्वेषण विभाग, महाराष्ट्र राज्य, पुणे -६७ : उद्दिष्टे

सदर रोग अन्वेषण प्रयोगशाळेस केंद्र शासनाने पश्चिम विभागातील राज्यांसाठी संदर्भ प्रयोगशाळा म्हणून घोषित केले असून त्याप्रमाणे सदर प्रयोगशाळेमार्फत गोवा, मध्यप्रदेश, गुजरात, छत्तीसगड या राज्यांतील तसेच दादरा नगर हवेली व दीव दमण या केंद्रशासित प्रदेशातील पशुरोग निदानासाठी मार्गदर्शन करण्यात येते.

१. राज्यातील पशुधनातील रोग प्रादुर्भावाच्या ठिकाणी भेटी देऊन योग्य ते नमुने गोळा करणे व त्यावरून विविध चाचण्यांद्वारे रोग निदान करणे.
२. राज्यांमधील पशुवैद्यकांना रोग निदान कळवून उपचार सुचवणे.
३. नवीन रोगावर संशोधन करून उपाययोजना सुचविणे.
४. राज्यामधील पशुपक्ष्यांचे आरोग्य सुरक्षित राखण्यासाठी रोगाचे नियंत्रण करणे.
५. अचूक व त्वरित रोगनिदान करण्यासाठी तंत्र विकसित करणे.
६. पशुपक्ष्यांतील आर्थिक नुकसान टाळण्यासाठी आणि पशुधनाची उत्पादन क्षमता वाढविण्यासाठी क्षय, सांसर्गिक गर्भपात, स्तनदाह, विषबाधा, परोपजीवी रोग, जिवाणू व विषाणूजन्य तसेच गोमयज रोग, पक्ष्यांतील सालमोनेल्ला रोग, इ. बाबत चाचण्या करून रोग आटोक्यात आणण्यासाठी मार्गदर्शन करणे.
७. राज्यांमधील पशुवैद्यकांना, शेतकऱ्यांना आधुनिक तंत्रज्ञान, रोग निदान पध्दती आणि उपाययोजना याबाबत सभा, परिसंवाद, प्रशिक्षण या माध्यमांद्वारे मार्गदर्शन करणे.
८. निर्यात करावयाच्या पशुजन्य पदार्थाबाबत प्रमाणपत्र देणे.
९. राज्यात उद्भवलेल्या पूर्वीच्या रोग प्रादुर्भावाचा तसेच त्यावेळच्या हवामानाच्या परिस्थितीचा अभ्यास करून भविष्यात उद्भवणाऱ्या रोग प्रादुर्भावाचे अंदाज बांधणे.

रोग अन्वेषण विभाग, महाराष्ट्र राज्य, पुणे-६७ अंतर्गत खालीलप्रमाणे राज्यस्तरीय प्रयोगशाळा कार्यरत आहेत.

१. जिवाणूशास्त्र प्रयोगशाळा २. गोमयजशास्त्र प्रयोगशाळा ३. परोपजीवीशास्त्र प्रयोगशाळा ४. विषशास्त्र प्रयोगशाळा ५. विकृतीशास्त्र प्रयोगशाळा ६. विषाणू रोग व उती संवर्धन प्रयोगशाळा ७. कुक्कुट रोग निदान प्रयोगशाळा ८. लाळ खुरकुट रोग निदान प्रयोगशाळा ९. पशुरोग संनिरीक्षण विभाग १०. पशुरोग निदान.

विभागीय रोग अन्वेषण प्रयोगशाळा :

राज्यामध्ये विभागीय स्तरावर ७ विभागीय रोग अन्वेषण प्रयोगशाळा आहेत. या प्रयोगशाळा कोल्हापूर, चिपळूण, पुणे, नाशिक औरंगाबाद, अकोला आणि नागपूर येथे कार्यरत आहेत. या प्रयोगशाळांमधून पशुधनामधील राष्ट्रीय महत्त्वाच्या रोगाबाबत चाचण्या करणे, रोग निदानासाठी कृती मोहिमा आयोजित करणे यामधून रोग निदानाच्या पध्दतीद्वारे रोगाचे निदान करण्यासाठी क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांना मार्गदर्शन करणे यासारखी कामे केली जातात. काही विशिष्ट तपासणी या प्रयोगशाळेत होऊ शकत नसल्यास अशा तपासण्यांचे रोग नमुने / उती नमुने त्यांचेमार्फत रोग अन्वेषण विभाग, पुणे यांचेकडे पाठविले जातात. याव्यतिरिक्त या प्रयोगशाळेकडून खाजगी व सरकारी पशुपैदास प्रक्षेत्रे यांना नियमित भेटी देऊन क्षयरोग, संसर्गजन्य गर्भपात व जोन्स डिसिज या रोगांच्या तपासण्या केल्या जातात तसेच सरकारी व खाजगी कुक्कुट प्रकल्पांना नियमित भेट देऊन सालमोनेला व मेरेक्स रोगासंबंधी तपासण्या केल्या जातात. श्वानदंश रोग नियंत्रण संदर्भात पिंपरी चिंचवड व औरंगाबाद या महानगरपालिकांच्या कार्यक्षेत्रात महानगरपालिकांच्या सहाय्याने कार्यवाही केली जाते. सदर संस्थांचे कार्यविवरण तक्ता क्रमांक-४, ५, ६ मध्ये दर्शविले आहे.

कार्यक्रम क्रमांक : ३ - गुरे व म्हशींचा विकास

सन २०१९ च्या २० व्या पशुगणनेनुसार राज्यामध्ये एकूण ६२.३० लाख दुभत्या गाई व म्हशी होत्या. एकात्मिक पाहणी योजनेनुसार सन २०२१-२२ या वर्षात १४३०५ हजार मे. टन इतके अंदाजित दुग्धोत्पादन झाले आहे. या वर्षात एकूण अंदाजित ६२.५९ लाख दुभत्या गाई व म्हशी होत्या. खाली दिलेल्या सूत्रानुसार राज्यामध्ये गुरे व म्हशींचा विकास कार्यक्रमांतर्गत दुग्धोत्पादन वाढीसाठी विविध कार्यक्रम घेण्यात येतात.

१. लैंगिक आरोग्य नियंत्रण
२. जनावरांचे आरोग्य सुधारणे
३. जास्त दुग्धोत्पादनाकरिता कृत्रिम रेतनाद्वारे संकरीकरण करणे
४. शेतकऱ्यांना पशुपालनाबाबत प्रशिक्षण देणे

वरील चतुःसूत्रानुसार खालील योजनांद्वारे अपेक्षित सुधारणा घडवून आणण्यात येत आहेत.

- (१) खात्यांतर्गत पशुपैदास प्रक्षेत्रे (२) जिल्हा कृत्रिम रेतन केंद्रे (३) जिल्हा परिषदांना सप्रयोजन अनुदान (४) विशेष पशुधन उत्पादन कार्यक्रम, (५) दुग्धोत्पादन स्पर्धा. या प्रत्येक योजनेच्या कार्याची योजनानिहाय माहिती पुढे दिलेली आहे. तसेच वित्तीय आवश्यकतेबाबतची माहिती तक्ता क्रमांक एकमध्ये दिलेली आहे.

जिल्हा कृत्रिम रेतन केंद्रे :

पशुसंवर्धनाचा कृत्रिम रेतन हा अतिशय महत्त्वाचा कार्यक्रम आहे. राज्यामध्ये सध्या एकूण ३४ जिल्हा कृत्रिम रेतन केंद्रे आहेत. शासन निर्णय क्र.पसंप्र-२०१४ / प्र.क्र. ३८७ / पदुम-१, मंत्रालय, मुंबई-३२ दि. ४-१-२०१८ अन्वये पालघर येथे जिल्हा कृत्रिम रेतन केंद्र स्थापनेस परवानगी मिळाली आहे.जिल्हातील कृत्रिम रेतन केंद्रे, उपकेंद्रे व पशुप्रथमोपचार केंद्राना जिल्हा कृत्रिम रेतन केंद्राकडून कृत्रिम रेतनाच्या साहित्याचा पुरवठा केला जातो. उदा. गोठीत रेत मात्रा, शीथ, गन व द्रवनत्र पात्र इत्यादी बाबी.

महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळ, नागपूर :

राष्ट्रीय गुरे व महिष पैदास प्रकल्प या १०० टक्के केंद्र पुरस्कृत योजनेच्या अंमलबजावणी अंतर्गत पशुपैदाशीच्या विशेष तंत्रज्ञानाची सेवा अधिक प्रभाविपणे तथा कार्यक्षमतेने पुरवून विशेषतः राज्याच्या मागासलेल्या भागामध्ये संकरित पैदाशीच्या कार्यक्रमाची व्याप्ती वाढवून दुग्धोत्पादन व रोजगार निर्मितीस उत्तेजन देण्यासाठी राज्यात महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळ स्थापन करण्यास महाराष्ट्र शासन, कृषि व पदुम विभाग शासन निर्णय: क्र. सीडीएस-१०-२००१ / (प्र.क्र. ५९) / पदुम-४, दिनांक २-४-२००२ अन्वये मान्यता दिली आहे. त्यानुसार सदर संस्था ऑगस्ट, २००३ रोजी अकोला येथे कार्यान्वित झाली व सद्यस्थितीत महाराष्ट्र शासन, कृषि व पदुम विभाग शासन निर्णय: क्र. संकीर्ण२०२०/ प्र.क्र.१४५/ पदुम-४, मंत्रालय, मुंबई, दिनांक ०५ फेब्रुवारी, २०२१ अन्वये नागपूर येथे स्थलांतरीत झाले आहे. या संस्थेअंतर्गत सात वळूमाता संगोपन प्रक्षेत्रे, दोन वळूसंगोपन केंद्रे व तीन अतिशित वळूबीजमात्रा निर्मिती प्रयोगशाळा आहेत. राष्ट्रीय गुरे व महिष पैदास प्रकल्पानुसार राज्याचे पशुपैदास विषयक धोरण राबविणेबाबत संस्थेकडून कार्यवाही सुरू आहे. २०२१-२२ साठी मंडळाकडून प्राप्त अहवालांचा अंतर्भाव करण्यात आला आहे. वळूमाता प्रक्षेत्र ताथवडे येथे मूळ विदेशी जर्सी जातीच्या वळुंची पैदास केली जाते. कोपरगांव, जत व वडसा येथे संकरित, पोहरा येथे गवळाऊ तर जुनानी येथे खिलार या मुळ देशी वळुंची निर्मिती केली जाते. महिष रेड्यांच्या पैदाशीचे काम हिंगोली येथे केले जाते. औरंगाबाद व नागपूर ही वळूसंगोपन केंद्रे आहेत. वळू संगोपन केंद्रावर जोपासण्यात येणारे वळू गोठीत रेत प्रयोगशाळा, पुणे, औरंगाबाद व नागपूर येथे विर्य संकलनाकरिता पुरविले जातात. सदर संस्थांचे कार्य विवरण तक्ता क्रमांक- २ ते ७ मध्ये दर्शविले आहे.

महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळ यांच्या अधिनस्त वळूमाता संगोपन केंद्रे, वळू संगोपन केंद्रे व राज्यस्तर अधिनस्त पशु पैदास केंद्र/ प्रक्षेत्र :-

१. कोपरगाव (अहमदनगर): होलीस्टन फ्रीसन व एचएफ गिर संकरित वळू
२. ताथवडे (पुणे) : शुद्ध जर्सी विदेशी वळू
३. जत (सांगली): गिर आणि गिर वळू जर्सी
४. जुनानी (सोलापूर): शुद्ध खिलार, शुद्ध देशी वळू
५. हर्सूल (औरंगाबाद) : वळू संगोपन केंद्र
११. बोड (अमरावती) : नव्याने हस्तांतरित
६. हिंगोली (हिंगोली) : महिष वळू पैदास केंद्र
७. पोहरा (अमरावती) : गवळाऊ थारपरकर वळू
८. नागपूर (नागपूर) : वळूसंगोपन केंद्र
९. वडसा (गडचिरोली) : सहिवाल जर्सी वळू
१०. हेटीकुंडी (वर्धा)(राज्यस्तर) : शुद्ध गवळाऊ, शुद्ध देशी वळू
१२. वाघापूर (यवतमाळ) : नव्याने हस्तांतरित

म. प. वि. म नागपूर यांची प्रमुख उद्दिष्टे व योजना :-

१. पशुपैदाशीच्या सुनिश्चित केलेल्या धोरणानुसार कृत्रिम रेतनद्वारे संकरित / सुधारित पशुपैदाशीचा कार्यक्रम राबविणे. तसेच राज्यातील कृत्रिम रेतनाचे जिल्हानिहाय लक्ष्य ठरविणे व त्यांच्या पूर्ततेसाठी पाठपुरावा व सनियंत्रण करणे.

२. राज्यात उपलब्ध करून दिल्या जाणाऱ्या कृत्रिम रेतनाच्या सेवा आणि गोठीत रेत मात्रांचा दर्जा उत्तम व विहित मानकानुसार राहिल यावर काटेकोरपणे नियंत्रण ठेवणे.
३. राज्यात क्षेत्रीय पैदास चाचणी कार्यक्रम राबवून शुध्द वळुंची निश्चिती करणे.
४. राष्ट्रीय गुरे व महिष पैदास प्रकल्प योजना राबविणे.
५. राज्यातील पशुपैदास प्रक्षेत्रांना पायाभूत सुविधा पुरवून त्यांचे बळकटीकरण करणे व त्याद्वारे उच्च अनुवंशिकतेच्या वळुंची निर्मिती करणे.
६. गोठीत रेतमात्रांची निर्मिती, जतन व पुरवठा करणे या योजनेअंतर्गत गोठीत रेतमात्रा निर्मिती प्रयोगशाळा पुणे, नागपूर व औरंगाबादचे आधुनिकीकरण करणे.
७. द्रवनत्र साठवणूक व पुरवठा यंत्रणेचे बळकटीकरण करणे या अंतर्गत स्टोअरेज टँक / मोबाईल टँकर्स खरेदी व कार्यान्वित करणे.
८. राज्यातील मान्यताप्राप्त देशी शुध्द गोवंशीय तसेच महिषवर्गीय जनावरांचे जतन व संवर्धन करणे या अंतर्गत खिल्लार, लालकंधारी, गवळाऊ, डांगी व देवणी या गोवंशीय तर पंढरपुरी व नागपुरी या म्हैसवर्गीय जनावरांच्या संवर्धनासाठी पशुपैदास प्रक्षेत्रांचे बळकटीकरण करणे तसेच वरील जातींच्या जनावरांच्या पैदासकाराच्या संघटना स्थापन करून त्यांचेमार्फत नरवासरे / कालवडींना खाद्य अनुदान देणे व पैदाशीसाठी वळुंचा पुरवठा करणे.
९. राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेचे संनियंत्रण करणे.
१०. केंद्र पुरस्कृत पशुविमा योजना राबविणे.

राष्ट्रीय गोकुळ मिशन अंतर्गत वळूमाता प्रक्षेत्र, ताथवडे येथील पंढरपुरी म्हशींच्या संवर्धनासाठी व वळूमाता प्रक्षेत्र, पोहरा येथे गवळाऊ गोवंशाचे जतन व संवर्धन करण्यासाठी गोकुळग्रामची स्थापना करण्यात आलेली आहे. तसेच सदर ठिकाणी जनावरांसाठी आवश्यक असलेले शेडचे बांधकाम पूर्ण झालेले आहे. राष्ट्रीय गोकुळ मिशन अंतर्गत सन २०१८-१९ या वित्तीय वर्षामध्ये केंद्र शायनाच्या १०० % अर्थ सहाय्यातून राज्यामध्ये बायफ, पुणे अंतर्गत उरळीकांचन येथे, जे.के.ट्रस्ट ठाणे अंतर्गत वडगाव रसई येथे व महाराष्ट्र पशु व मत्स्य विज्ञान विद्यापीठ नागपूर येथे ET / IVF प्रयोगशाळा उभारण्यात आल्या आहेत. महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळ अंतर्गत सर्वसाधारण जिल्हा वार्षिक योजना सन २०१७-१८ मधून बाह्यफलन व भ्रूणप्रत्यारोपण प्रयोगशाळा (MOET and OPU-IVF Laboratory) या प्रकल्पाची स्थापना महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळ, नागपूर अंतर्गत वळूमाता प्रक्षेत्र ताथवडे, पुणे-३३ येथे करण्यात आली आहे. सदर प्रयोगशाळा कार्यान्वित करण्यासाठी पशुसंवर्धन विभागातील दोन पशुधन विकास अधिकारी यांना माहे डिसेंबर २०२० मध्ये जे.के. ट्रस्ट पुणे येथे ET-IVF चे प्रशिक्षण देऊन त्यांच्या सेवा दिनांक ०१/०३/२०२१ पासून या प्रक्षेत्रावर अधिग्रहित करण्यात आल्या आहेत. सदरचे तंत्रज्ञान पशुपालकांच्या दारात सवलतीच्या दरात उपलब्ध करून देण्याच्या अनुषंगाने मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळ, नागपूर यांचे मार्गदर्शानुसार पशुपालकांबरोबर करार करून काम सुरु करण्यात आले आहे.

राज्यातील शेतकऱ्यांकडील गायी-म्हशींमध्ये कृत्रिम रेतन कार्यक्रमासाठी लिंगविनिश्चित वीर्यमात्रा (Sex Sorted Semen) वापर करून उच्च वंशावळीच्या कालवड/ पारड्यांची निर्मिती करणे

महाराष्ट्र राज्यात दिनांक ०४ मार्च २०१५ पासून संपूर्ण गोवंश हत्याबंदी कायदा लागू करण्यात आलेला आहे तसेच शेतीमध्ये आधुनिक तंत्रज्ञान व यांत्रिकीकरण यांचा वापर वाढल्याने शेती कामाकरिता उपयोगी असलेल्या बैलांची आवश्यकता कमी झालेली आहे. या पार्श्वभूमीवर नर वासरांची पैदास न्यूनतम पातळीवर ठेवण्याच्या लिंगनिदान वीर्यमात्रा या अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर करून उत्पादित केलेल्या वीर्यमात्रांचा क्षेत्रीय स्तरावर गायी म्हशींमध्ये कृत्रिम रेतन कार्यक्रमांतर्गत वापर केल्यास, त्यापासून जवळपास ९० टक्के मादी वासरांची निर्मिती करणे शक्य होणार आहे.

पशुसंवर्धन विभागाच्या महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळाने लिंग निदान केलेल्या वीर्यमात्रा रु.५७५/- प्रती वीर्यमात्रा या दराने Genus Breeding India Pvt. Ltd. (ABS India) यांचेकडून खरेदी करून ५ वर्षात एकूण ६.८० लक्ष वीर्यमात्रांचा वापर राज्यातील शेतकरी/ पशुपालकांच्या दारात गायी म्हशींना कृत्रिम रेतनासाठी करण्यात येणार आहे.

कार्यक्रम क्रमांक : ४ - कुक्कुट विकास

२० वी पशुगणना २०१९ नुसार राज्यामध्ये एकूण कुक्कुट संख्या ७४२.९७ लक्ष इतकी आहे. २०१२ च्या १९ व्या पशुगणनेच्या तुलनेत एकूण पक्षी संख्येत ४.४९ टक्के घट झालेली आहे. आधुनिक पद्धतीने कुक्कुट पालन व्यवसाय करण्याकडे शेतकऱ्यांचा कल आहे. सुधारित जातीच्या पक्षीसंख्येमध्ये १३.४४ टक्के घट दिसून येत आहे. एकात्मिक पाहणी योजना २०२१-२२ मधील पाहणीनुसार राज्यात एकूण वार्षिक अंदाजित अंडीउत्पादन ७०२ कोटी इतके असून यामध्ये २०२०-२१ च्या ६४० कोटी तुलनेत ९.६८ टक्के वाढ झाली आहे. जागतिक आरोग्यसंघटनेने दरडोई दरवर्षी १८० अंड्यांची शिफारस केलेली असली तरीही राज्यात दरडोई प्रतीवर्षी ५२ अंड्याची उपलब्धता आहे. त्यामुळे कुक्कुट पालन व्यवसाय वाढविण्यास मोठी संधी उपलब्ध असल्याचे निदर्शनास येते. सुधारित उच्च दर्जाच्या पक्षांच्या प्रजाती, उपकरणे, औषधे, लस इ. ची उपलब्धता यामुळे तसेच राज्य शासनाची कंत्राटी पद्धतीने १००० मांसल पक्षी संगोपन करणे या योजनेमधून शेतकऱ्यांना उपलब्ध होणारे अर्थसहाय्य यामुळे राज्यातील कुक्कुटपालन व्यवसायात दरवर्षी वाढ होत आहे. या व्यवसायास प्रोत्साहन देण्यासाठी शासनाच्या खालीलप्रमाणे संस्था व योजना कार्यरत आहेत.

अ) मध्यवर्ती अंडी उबवणी केंद्रे :

राज्यात पुणे, औरंगाबाद, कोल्हापूर व नागपूर या ठिकाणी मध्यवर्ती अंडी उबवणी केंद्रे स्थापन केलेली आहेत. या केंद्रात देशी सुधारित जातीचे उबवणुकीची अंडी, एकदिवसीय पिले, तलंगा शेतकऱ्यांच्या मागणीनुसार पुरवठा केले जातात. या प्रक्षेत्रांवर पक्षी विशेषतः न्होड आयलँड रेड, गिरीराजा, ब्लॅक एस्ट्रॉलार्प ग्रामप्रिया आणि सुवर्णधारा या प्रजातीच्या पक्षांचे संवर्धन व पैदास केली जाते. सन २०१२-१३ मध्ये या प्रक्षेत्रांचे बळकटीकरण करण्यात आले असून आधुनिक प्रकारची स्वयंचलित खाद्य व पाणीपुरवठा संयंत्रे पक्षीगृहात बसविण्यात आली आहेत.

ब) सघन कुक्कुट विकास गट :

राज्यामध्ये खालील १६ ठिकाणी सघन कुक्कुट विकास गट कार्यरत आहेत.

मुंबई विभाग- पालघर, (चिपळूण) रत्नागिरी आणि (पेण) रायगड	औरंगाबाद विभाग - परभणी (पाली) बीड
नाशिक विभाग- नाशिक, धुळे, (कोपरगाव) अहमदनगर	अमरावती विभाग - अमरावती, यवतमाळ, अकोला
लातूर विभाग - उस्मानाबाद, नांदेड	पुणे विभाग - सातारा, (पलूस) सांगली, सोलापूर

या सघन कुक्कुट विकास गट प्रक्षेत्रावरून शेतकऱ्यांना आधुनिक कुक्कुट पालनाबाबतचे प्रशिक्षण देण्यात येते. प्रक्षेत्रावरून शेतकऱ्यांच्या मागणीनुसार उबवण्याची अंडी व सुधारित देशी जातीची पिले तसेच तलंगा गट पुरवठा केले जातात. सन २०१२ ते १४ मध्ये राष्ट्रीय कृषिविकास योजनेतून या प्रक्षेत्राचे बळकटीकरण करण्यात आले असून आधुनिक प्रकारचे स्वयंचलित खाद्य व पाणी पुरवठा संयंत्रे पक्षुगृहात बसविण्यात आली आहेत. जिल्हा नियोजन समितीकडील योजनातून प्राप्त होणाऱ्या निधीतून एकात्मिक कुक्कुट विकास कार्यक्रम राबविण्यात येतो.

क) बदक पैदास केंद्र :

बदक पालन व्यवसायास चालना देण्यासाठी बदक पैदास केंद्र, वडसा, जि. गडचिरोली येथे असून खाकी कॅम्पबेल या सुधारित जातीच्या बदकांच्या एक दिवसाची पिले व उबवणुकीची अंडी अल्प दरात विदर्भातील आदिवासी भागात पुरविण्यात येतात. राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेमधून बदक पैदास केंद्राचे बळकटीकरण करण्यात आले असून तेथे अंडी उबवणूक केंद्र स्थापित करण्यात आले आहे.

ड) नाविन्यपूर्ण योजना - १००० मांसल पक्षी संगोपनाद्वारे कुक्कुट पालन व्यवसाय करणे :

राज्यात कुक्कुट मांस उत्पादनासाठी असलेला मोठा वाव विचारात घेऊन १२ व्या पंचवार्षिक योजनेमध्ये १००० मांसल कुक्कुट पक्षी संगोपनाद्वारे कुक्कुट पालन व्यवसाय सुरू करणे ही योजना राबविण्यात येत आहे. यामध्ये कुक्कुट पालन व्यवसाय करण्यासाठी कुक्कुट पक्षीगृह, उपकरणे व इतर बाबीकरिता सर्वसाधारण प्रवर्गातील लाभार्थ्यांना ५० टक्के अनुदान (जास्तीत जास्त रु. ११२५००/- च्या मर्यादेत), अनुसूचित जाती / जमाती प्रवर्गातील लाभार्थ्यांना ७५ टक्के अनुदान (जास्तीत जास्त रु. १६८७५०/- च्या मर्यादेत), देण्यात येते. या योजनेअंतर्गत सन २०२१-२२ वर्षात सर्वसाधारण व अनु. जाती प्रवर्गांच्या एकूण १२१७ लाभार्थ्यांना लाभ देण्यात आला.

इ) जिल्हा नियोजन समितीकडील एकात्मिक कुक्कुट विकास योजना :

जिल्हास्तरावर जिल्हा नियोजन समितीकडून परस कुक्कुट पालनास चालना देण्यासाठी एकात्मिक कुक्कुट विकास कार्यक्रम राबविण्यात येतो. यामध्ये ५० टक्के अनुदानावर (रु. ८०००/-) १०० एक दिवसीय सुधारित देशी पिल्ले व पशुखाद्य पुरविण्यात येते. प्रकल्पाची किंमत रु. १६०००/- आहे. तसेच २५ तलंगा व ३ नर पक्ष्यांचा गट ५० टक्के अनुदानावर (रु. ३०००/-) लाभार्थ्यांना पुरविण्यात येतो. पक्ष्यांसाठी लागणारी उपकरणे, निवारा याची सोय लाभधारकाने स्वतः करावयाची आहे. उपरोक्त संस्थांचे वित्तीय आवश्यकता व कार्यभार तपशील तक्ता क्रमांक १, २, ३ यामध्ये दर्शविला आहे.

फ) राज्यात टप्प्या टप्प्याने सार्वजनिक खाजगी भागीदारी तत्वावर ३०२ सघन कुक्कुट विकास गट स्थापन करणे :-

सन २०१८-१९ पासून टप्प्या टप्प्याने राज्यातील ३०२ तालुक्यांमध्ये सार्वजनिक खाजगी भागीदारी तत्वावर सघन कुक्कुट विकास गटांची (Intensive Poultry Development Blocks) स्थापन करण्यास शासन निर्णय क्रमांक कुक्कुट-२०१७ / प्र.क्र.६७ / पदुम-४ / मंत्रालय, मुंबई- ४०००३२ दिनांक १३ / ११ / २०१७ अन्वये प्रशासकीय मान्यता प्रदान करण्यात आली आहे. सदर योजने अंतर्गत डिसेंबर २०२२ अखेर १०९ गट पूर्ण झाले असून सध्या कार्यरत आहेत. सदर योजनेमध्ये एका गटाची किंमत रु.१०.२७५ लक्ष असून सर्व लाभार्थ्यांकरिता रु.५.१३,७५०/- (५०%) अनुदान देय आहे व सदर योजना प्रगतीपथावर आहे.

ग) स्वयम प्रकल्प :

राज्याच्या १६ आदिवासी जिल्ह्यातील अनुसूचित क्षेत्रातील अंगणवाड्यातील मुलांच्या आहारामध्ये अंड्यांचा समावेश करण्यासाठी पुरवठा करणे व स्वयंरोजगार निर्मिती करणे, यासाठी सन २०१७-१८ या वर्षापासून स्वयम प्रकल्प राबविण्यात येत आहे. या प्रकल्पांतर्गत लाभार्थ्यांना चार आठवडे वयाचे ४५ पक्षी ३ टप्प्यात (२०+१५+१०=४५) वाटप करण्याकरिता १०० मंदर युनिटची स्थापना एकात्मिक बालविकास प्रकल्प क्षेत्रात करण्यात आली आहे. लाभार्थ्यांना पुरविण्यात आलेल्या ४५ पक्षांची त्यांनी चांगल्या पद्धतीने उपज करून पक्ष्यांची संख्या १०० पक्ष्यांपर्यंत वाढवत न्यावी यासाठी त्यांना प्रोत्साहित करण्यात येते. लाभार्थ्यांने पक्ष्यांचे उत्तम संगोपन करावे यासाठी महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण जीवनोन्नती अभियान (उमेद) मार्फत लाभार्थ्यांना व प्रकल्पांतर्गत समाविष्ट इतर अनुषंगिक घटकांना प्रशिक्षण देण्यात येते. पक्ष्यांपासून उत्पादित अंडी लाभार्थ्यांने आपल्या कुटुंबाच्या दैनंदिन आहारात वापरतात आणि शिल्लक अंडी गावातील अंगणवाडीस विक्री करावी, यासाठी प्रकल्पांतर्गत व्यवस्था करण्यात आली आहे. रु. २२५५.७४ लक्ष खर्चाच्या या प्रकल्पांतर्गत ४३.३६८ लाभार्थ्यांना लाभ दिला जाणार आहे. त्यासाठी माहे डिसेंबर २०२२ पर्यंत प्रकल्पांतर्गत रु. १९७१.६९ लक्ष खर्च झाला आहे. तसेच ४०,९६३ लाभार्थ्यांना प्रत्यक्ष लाभ देण्यात आला असून १५,४०,३५० इतक्या पक्ष्यांचे वाटप रोजगारार्थ करण्यात आले आहे.

घ) मराठवाडा पॅकेज अंतर्गत जालना जिल्ह्यात २ देशी/संकरित गायी/ म्हशींचा गट वाटप व २० शेळ्या व २ बोकड गट वाटप :-

दि. १५/१०/२०१६ रोजीचा शासन निर्णयान्वये मराठवाडा पॅकेज अंतर्गत जालना जिल्ह्यात २० शेळ्या व २ बोकड व शेळ्यांचा वाडा (४५०स्क्वे.फु.) असा शेळी गट, २ देशी/संकरित गायी/म्हशींचा गट वाटप करणे या योजनेस मान्यता प्राप्त झाली आहे. जालना जिल्ह्यात २ देशी /संकरित गायी/म्हशींचा व २० शेळ्या व २ बोकड गट वाटप करणे हि योजना राबविण्यात येत आहे. त्यानुसार सर्व प्रवर्गासाठी ५० टक्के अनुदान गाय गट रु. ५६,०००/- (Back Ended Subsidy) म्हैस गट ६६,०००/- (Back Ended Subsidy) २० शेळ्या व दोन बोकड गट व शेळ्यांचा वाडा (४५० स्क्वे.फु.) रु.१,१४,७००/- (Back Ended Subsidy) व १००० दोन देशी गाय/संकरित गाय गट, १००० म्हैस गट व २० शेळ्या अधिक २ बोकड यांचे १००० गट वाटप करायचे आहेत.

च) मराठवाडा पॅकेजच्या धर्तीवर पहिल्या टप्प्यात उस्मानाबाद, यवतमाळ, गोंदिया व सातारा जिल्ह्यात आणि दुस-या टप्प्यात बीड व भंडारा या जिल्ह्यामध्ये २ देशी/संकरित गायी/ म्हशींचा गट वाटप व २० शेळ्या व २ बोकड गट वाटप.

दि. १६/११/२०१७ रोजीच्या दोन्ही योजनांचे शासन निर्णयाद्वारे मराठवाडा पॅकेजच्या धर्तीवर पहिल्या टप्प्यात उस्मानाबाद, यवतमाळ, गोंदिया व सातारा जिल्ह्यात आणि दुस-या टप्प्यात बीड व भंडारा या जिल्ह्यात १००० दोन देशी गाय/संकरित गाय गट, १००० म्हैस गट व २० शेळ्या व २ बोकड गट यांचे वाटप केले जाईल. त्यानुसार सर्व प्रवर्गासाठी ५० टक्के अनुदान गाय गट रु. ५६,०००/- (Back Ended Subsidy) म्हैस गट ६६,०००/- (Back Ended Subsidy) २० शेळ्या व २ बोकड गट व शेळ्यांचा वाडा (४५० स्क्वे.फु.) रु.१,१४,७००/- (Back Ended Subsidy) वाटप करायचे आहेत.

छ) राजे यशवंतराव होळकर महामेष योजना :

राज्यात मेंढी पालनाच्या व्यवसायास प्रोत्साहन देण्यासाठी राज्यस्तरीय योजनेअंतर्गत राजे यशवंतराव होळकर महामेष योजना ६ मुख्य घटकांसह राबविण्यासाठी दि. २ जून, २०१७ च्या शासन निर्णयानुसार मान्यता देण्यात आली आहे. सदर योजना केवळ भटक्या जमाती (भज-क) या प्रवर्गातील लाभार्थ्यांना लागू असेल.

१. पायाभूत सोई-सुविधेसह २० मेंढ्या अधिक १ मेंढा नर असा मेंढी गट वाटप ७५ टक्के अनुदान
२. सुधारित प्रजातीचे नर मेंढ्यांचे वाटप ७५ टक्के अनुदान
३. मेंढी पालनासाठी पायाभूत सोई-सुविधा उपलब्ध करून देण्यासाठी अनुदान ७५ टक्के अनुदान
४. मेंढी पालनासाठी संतुलित खाद्य उपलब्ध करून देण्यासाठी अनुदान ७५ टक्के अनुदान
५. कुट्टी केलेल्या हिरव्या चान्याचा मुरघास बनवण्याकरिता गासड्या बांधण्याचे (Mini silage baller cum wrapper) ५० टक्के अनुदान
६. पशुखाद्य कारखाने उभारण्यासाठी अनुदान ५० टक्के अनुदान

कार्यक्रम क्रमांक : ५ - मेंढी व शेळी विकास कार्यक्रम

राज्यामध्ये २० व्या पशुगणनेनुसार २६.८० लक्ष मेंढ्या व १०६.०५ लक्ष शेळ्या आहेत. राज्यांत शेळ्यांच्या उस्मानाबादी/संगमनेरी बेरारी व कोकण कन्याळ अशा एकूण ४ मान्यताप्राप्त प्रजाती आहेत. आणि मेंढ्यांच्या बाबतीत डेक्कणी मान्यताप्राप्त प्रजात आहे. महाराष्ट्र मेंढी व शेळी विकास महामंडळाची स्थापना कंपनी कायदा १९५६ अन्वये ८ ऑगस्ट, १९७८ व प्रत्यक्ष कार्यास सुरुवात दिनांक १ नोव्हेंबर, १९७९ पासून झाली. तसेच पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी महाराष्ट्र मेंढी व शेळी विकास महामंडळ असे नामकरण दिनांक २३ जून, २००३ पासून करण्यात आलेले आहे. महामंडळाचे कार्यक्षेत्र १३ प्रक्षेत्र-बिलाखेड, पडेगांव, आंबेजोगाई, मुखेड, महुद, तिर्थ बु. तुळजापूर, दहिवडी, रांजणी, पोहरा, बोंद्री, जवळा, निळेली व दापचरी तसेच लोकर उपयोगिता केंद्र व मुख्यालय मेंढीफार्म, गोखलेनगर, पुणे-१६ येथे कार्यरत आहे.

महामंडळाच्या प्रक्षेत्रांमार्फत राबविण्यात येणारे विकासात्मक कार्यक्रम :

१. प्रक्षेत्रावर सुधारित जातीच्या शेळ्या-मेंढ्यांची पैदास करून त्यापासून उत्पादित होणारे सुधारित जातीचे मेंढे नर व बोकड शेळी-मेंढी पालकांना पैदाशीसाठी वाटप करणे.
२. शेळी मेंढी पालकांना शेळी मेंढी पालन व्यवसायाचे प्रशिक्षण देणे.
३. मेंढपाळांच्या मेंढ्यांची लोकर यांत्रिक पध्दतीने कातरणी करणे.
४. मेंढपाळांची लोकर रास्त दरात खरेदी करून त्यापासून लोकरवस्तू निर्मिती आणि विक्री करणे.
५. विविध शासकीय योजनांखाली शेळ्या-मेंढ्यांचे गटवाटप करणे, बकरी ईद करिता बोकड पुरवठा करणे व वूलन एक्स्पो आयोजित करणे.
६. केंद्र पुरस्कृत माडग्याळ मेंढ्यांचे संवर्धन आणि विकास कार्यक्रम राबविणे.
७. राज्यातील मेंढपाळांसाठी विमा योजना राबविणे
८. राजे यशवंतराव होळकर महामेष योजना राबविणे.
९. राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेअंतर्गत प्रक्षेत्रे बळकटीकरण, मेंढेनर/बोकड संगोपन इ. योजना राबविणे.

कार्यक्रम क्रमांक : ६ - वैरण व खाद्य विकास

पशुधनाची रोग प्रतिकारशक्ती, कार्यशक्ती, उत्पादन व प्रजनन क्षमता कायम राहण्याकरिता पशुधनाला पोषणमूल्ययुक्त पुरेसा आहार देणे अत्यंत आवश्यक आहे. करीता राज्यातील पशुधनासाठी आवश्यक असणारी हिरवी व वाळलेली वैरण उपलब्ध होण्याच्या दृष्टीने, वैरण पिकाखालील क्षेत्रामध्ये वाढ करून वैरणीचे उत्पादन व उपलब्धता वाढविणे, उत्पादित वैरणीचा आवश्यक तेवढाच वापर करून वैरणीची बचत करण्यासाठी कडबाकुट्टी यंत्राचा वापर करणे, पावसाळ्यामध्ये अतिरिक्त वैरणीचे उत्पादन करून, मुरघासच्या स्वरूपात साठवण करणे आणि अपारंपरिक वैरणीचा उपयोग करणे (निकृष्ट प्रतीच्या वैरणीवर युरिया द्रावणची प्रक्रिया, हायड्रोपानिक तंत्रज्ञानाने वैरण उत्पादन, अझोला लागवड व उत्पादन इत्यादी) या चतुःसूत्रीद्वारे विभागाअंतर्गत वैरण विकासाचे कार्य करण्यात येते.

उपरोक्त नमूद चतुःसूत्रीच्या अनुषंगाने, खालीलप्रमाणे केंद्र पुरस्कृत व जिल्हा वार्षिक योजनांतर्गत वैरण विकास योजनांची अंमलबजावणी वैरण विकास कक्षामार्फत करण्यात येते.

अ) केंद्र पुरस्कृत योजना (राष्ट्रीय पशुधन अभियान) :

केंद्र शासनाने सन २०२१-२२ पासून राष्ट्रीय पशुधन अभियान या योजनेत सुधारणा केली असून, पशुसंवर्धनाद्वारे उद्योजगता विकास व रोजगार निर्मिती यावर आधारित योजनांना मंजुरी दिली आहे. या योजने अंतर्गत, पशुखाद्य व वैरण विकास उपअभियानामध्ये खालील दोन योजनांचा समावेश करण्यात आलेला आहे.

१. गुणवत्तापूर्ण वैरण बियाणे उत्पादनाकरीता अनुदान : राज्यात वैरण पिकांच्या बियाणांची असलेली तूट काही प्रमाणात कमी व्हावी आणि वैरण बियाणांची उपलब्धता वाढावी यासाठी या योजनांतर्गत मुलभूत बियाणे उत्पादनासाठी प्रती किलो २५०/- रु, पायाभूत बियाणे उत्पादनासाठी प्रती किलो १००/- रुपये अनुदान देण्यात येत आहे.

२. पशुखाद्य व वैरण उद्योजकता विकास : सदर योजनेमध्ये मुरघास निर्मिती (बेलर), ड्रायफ़ाडर ब्लॉक निर्मिती आणि टिमआर निर्मिती यासाठी ५०% अधिकतम रु.५०.०० लक्ष अनुदान देण्यात येत आहे.

वरील योजनांतर्गत अनुदानाच्या लाभकरिता आनलाईन पद्धतीने अर्ज सादर करावयाचे असून, भारतीय लघु उद्योग विकास बँक (सीबीडी) या संस्थेमार्फत दोन टप्प्यात अनुदान वितरीत करण्यात येत आहे.

ब) जिल्हा वार्षिक योजना :

जिल्हा वार्षिक योजने अंतर्गत पशुपालक शेतकऱ्यांनी स्वतःच्या शेतामध्ये वैरण पिकांची लागवड करून पशुधनासाठी आवश्यक वैरणीचे उत्पादन करण्याकरिता ०.१० ते ०.४० हेक्टर क्षेत्रमर्यादेसाठी रु. १५००/- प्रति लाभार्थी अनुदान मर्यादेत, वैरण पिकांच्या सुधारित प्रजातीच्या प्रमाणित बियाण्यांचे व बहुवार्षिक पिकांच्या ठोंबाचे वितरण करण्यात येते.

पशुखाद्य विश्लेषण प्रयोगशाळा :

राज्यस्तरावर लोकर व पशुखाद्य विश्लेषण प्रयोगशाळा, सहाय्यक आयुक्त पशुसंवर्धन यांचे नियंत्रणाखाली गोखलेनगर पुणे-१६ येथे कार्यरत आहे. राष्ट्रीय पशुधन अभियान या केंद्र पुरस्कृत योजनेतर्गत पशुखाद्य विश्लेषण प्रयोगशाळा पुणे संस्थेचे आधुनिकीकरण करण्यात आले आहे. सदर आधुनिकीकरणामुळे खरेदी करण्यात आलेल्या यंत्रसामुग्रीच्या सहाय्याने हिरवी, वाळलेली वैरण, पशुपक्षी खाद्य व मुरखास यामधील एकूण २५ खाद्य घटकांचे विश्लेषण करण्याची सुविधा उपलब्ध झालेली आहे. या प्रयोगशाळेत पशुखाद्यांचे प्रातिनिधिक नमुने तपासले जातात. तसेच खाद्यातील विविध घटकांचे उदा. प्रथिने, कार्बोदके, स्निग्धांश, मिनरल्स इ. चे टक्केवारी दर्शविली जाते. शासनाच्या संस्था जसे पशुपैदास प्रक्षेत्रे, अंडी उबवणी केंद्रे, सघन कुक्कुट विकास गट यांचेकडून खाद्याचे नमुने नियमितपणे तपासणीकरिता येतात. खाजगी संस्था तसेच वैयक्तीक स्तरावरील पशुखाद्य व पशुखाद्यसंबंधित नमुन्यांचे विश्लेषण करण्यात येते. या प्रयोगशाळेच्या कार्यभाराचा तपशील तक्ता क्र. २ मध्ये दर्शविला आहे.

कार्यक्रम क्रमांक : ७ - विस्तार व प्रशिक्षण

भारत हा कृषि प्रधान देश असून देशाची अर्थव्यवस्था प्रामुख्याने कृषी व संलग्न क्षेत्रावर अवलंबून आहे. देशातील जनतेचा प्रमुख व्यवसाय शेती हा असून त्यास पूरक व्यवसाय म्हणून पशुपालनास अत्यंत महत्त्व प्राप्त झालेले आहे. पशुसंवर्धन हे पशुपालनाच्या दृष्टीने महत्त्वाचे व विकसनशील शास्त्र असून त्यामध्ये वारंवार, नवनवीन गोष्टींची भर पडत आहे. देशातील ग्रामीण भागाबरोबर निमशहरी व शहरी जीवनात पशुसंवर्धनास वेगळे स्थान प्राप्त झालेले आहे. पशुपालनाचे दृष्टीने पशुसंवर्धन शास्त्राचा अधिकाधिक विस्तार होवून पशुपालक/शेतकरी यांना त्याबाबतची आधुनिक व अद्ययावत माहिती मिळणे अत्यंत गरजेचे आणि महत्त्वाचे आहे.

विस्तार कार्यक्रमांतर्गत पशुसंवर्धनास विस्तृत प्रमाणात प्रचार व प्रसिध्दी दिली जाते. या अंतर्गत जिल्हास्तरावर पशु मेळावे, पशु प्रदर्शने, शिबिरे, दुग्ध स्पर्धा, निरनिराळे प्रशिक्षण वर्ग आयोजित करण्यात येतात. सदरचे प्रशिक्षण वर्ग घेतांना समाजातील दुर्बल घटक तसेच अनुसूचित जाती/जमातीच्या प्रशिक्षणार्थींना प्राधान्य दिले जाते, जेणेकरून त्यांचे जीवनमान उंचावण्यास मदत होते. या प्रशिक्षण वर्गामध्ये पशुपालन, कुक्कुटपालन, पशुसंगोपन, कृत्रिम रेतन, जनावरांमधील विविध रोग, पशुआरोग्य, लसीकरण, पशुआहार इत्यादीविषयक शास्त्रोक्त व तांत्रिक माहिती दिली जाते. आकाशवाणी, दूरदर्शन या माध्यमांद्वारे विभागातील विविध कार्यक्रमांना प्रसिध्दी देण्यात येते तसेच पशुसंवर्धन विभागातील विविध विषयतज्ज्ञ यांची व्याख्याने, भाषणे प्रसारित केली जातात. कृषि विभागामार्फत प्रकाशित केल्या जाणाऱ्या शेतकरी मासिकांतसुद्धा पशुसंवर्धना संबंधित विविध विषयांबाबतचे महत्त्वपूर्ण शास्त्रोक्त लेख प्रसिध्द केले जातात. महाराष्ट्र शासनाच्या पशुसंवर्धन विभागामार्फत विभागस्तरीय/जिल्हास्तरीय तसेच स्थानिक कार्यालयामार्फत पशुपालक/शेतकरी यांचेपर्यंत विविध सेवासुविधा पोहोचविल्या जातात. पशुसंवर्धनविषयक महत्त्वाच्या बाबीवर होणारे संशोधन, शास्त्रीय लेख, रोगाचे अचूक निदान व त्यावरील परिणामकारक उपाययोजना याबाबतीत महत्त्वपूर्ण बाबींवरील अद्ययावत माहिती उपरोक्त यंत्रणेद्वारे पशुपालक/शेतकरी यांचेपर्यंत सहजरित्या पोहोचविली जाते. खात्यांमार्फत पशुधन ऐश्वर्यचे विविध अंक, योजनापुस्तिका, कृत्रिम रेतन पुस्तिका, पशुसंवर्धन विषयक माहिती पुस्तिका या विस्तार विषयक साहित्यांद्वारे पशुपालकांना उपयुक्त माहिती दिली जाते. सन २०१८-१९ मध्ये जालना येथे राष्ट्रीय स्तरावरील पशुपक्षी प्रदर्शनाचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर प्रदर्शनात देशातील विविध राज्यांतून पशुधनाच्या विविध जातींचा किमान १००० जातीवंत पशुधनाचा सहभाग नोंदविण्यात आला होता.

राज्यस्तरीय प्रशिक्षण केंद्र, गोखलेनगर, पुणे-१६ :

सन २००४ मध्ये झालेल्या पशुसंवर्धन विभागाच्या पुनर्रचनेनंतर सेवांतर्गत पदविका अभ्यासक्रम या संस्थेचे नामकरण राज्यस्तरीय प्रशिक्षण केंद्र असे करण्यात आले. ही संस्था गोखलेनगर, पुणे- १६ येथील पशुसंवर्धन विभागाच्या आवारात (मेंढी फार्म) कार्यरत आहे. सन २००७-२००८ पासून या संस्थेमध्ये पशुसंवर्धन विभागाच्या तांत्रिक/अतांत्रिक संवर्गातील अधिकारी/कर्मचारी यांचेसाठी पाच दिवसाच्या कालावधीचे सेवांतर्गत उजळणी प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित केली जात होती. नवीन राज्य प्रशिक्षण धोरणानुसार या संस्थेमध्ये विविध प्रकारचे विविध कालावधीचे प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित केले जातात. त्यानुसार खालीलप्रमाणे प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित केले जाते.

१. पायाभूत प्रशिक्षण (शासकीय सेवेत नवीन प्रवेश केलेल्या अधिकारी/कर्मचारी यांचेसाठी)

२. सेवांतर्गत अधिकारी/कर्मचारी यांचेसाठी सेवांतर्गत उजळणी प्रशिक्षण, पदोन्नती नंतरचे प्रशिक्षण, बदली नंतरचे प्रशिक्षण व दिशाभिमुख (ओरिएंटेशन) प्रशिक्षण कार्यक्रम

प्रशिक्षण कालावधीत प्रशिक्षण कार्यक्रमाच्या गरजेनुसार महत्त्वाच्या व नामांकित संस्थांना भेटीचे आयोजन केले जाते. प्रशिक्षणार्थीसाठी संस्थेच्या आवारात उत्कृष्ट निवास व भोजन सुविधा उपलब्ध करून देण्यात आली आहे तसेच संस्थेमध्ये ग्रंथालय सुविधा उपलब्ध आहे. प्रशिक्षणार्थींना संबंधितविषयांमधील आधुनिक ज्ञान व माहिती देण्यात येते. एकूण व्याख्यानापैकी ४०% व्याख्याने देण्यासाठी संबंधित विषयातील तज्ञ व अनुभवी बहिस्थ व्याख्याते आमंत्रित करण्यात येतात. यामध्ये प्रामुख्याने Extension Education Institute Anand (Gujrat), manage, Hyderabad, IVRI-TECH, Pune यांचा समावेश होतो. प्रशिक्षण कार्यक्रमात प्राप्त झालेल्या माहितीचा उपयोग अधिकारी/कर्मचारी त्यांच्या दैनंदिन कामात करून घेतात. त्यामुळे पशुपालक व शेतकऱ्यांना देण्यात येणाऱ्या सेवेचा दर्जा वाढवावयास मदत होते. शासकीय सेवेत नवीन प्रवेश केलेल्या अधिकाऱ्यांना सध्या पायाभूत तांत्रिक प्रशिक्षण देण्यात येते.

महाराष्ट्र पशू व मत्स्य विज्ञान विद्यापीठ

महाराष्ट्र शासनाने महाराष्ट्र पशू व मत्स्य विज्ञान विद्यापीठ स्थापन करण्याचा निर्णय घेतला. १ एप्रिल, २००० पासून नागपूर (सेमीनरी हिल्स, नागपूर-४४०००६) येथे विधी मंडळातील प्रस्ताव क्र. ७ अन्वये विद्यापीठ स्थापनेस सभागृहाने मान्यता दिली. दिनांक ३/१२/२००० रोजी सदर विद्यापीठाचे औपचारिक उद्घाटन करण्यात आले. सदर विद्यापीठाची स्थापना शासनाच्या १९९८ च्या कायद्यान्वये (एम.ए.एच. XVII १९९८) दिनांक ३ डिसेंबर, २००० साली नागपूर येथे झाली. सदर विद्यापीठाची स्थापना राज्यातील ४ कृषी विद्यापीठातील समावेश असलेल्या ५ पशूवैद्यक महाविद्यालय, १ पदव्युत्तर पशुविज्ञान व पशूवैद्यकीय महाविद्यालय तसेच दुग्ध तंत्रज्ञान महाविद्यालय या महाविद्यालयांच्या प्रत्यावर्तनाने करण्यात आली. दुग्ध तंत्रज्ञान व मत्स्यविज्ञान क्षेत्रात कौशल्यपूर्ण मनुष्यबळाची निकड लक्षात घेऊन विद्यापीठाने सन २००६ साली नागपूर येथे तसेच २००८ साली उदगीर येथे एक मत्स्यविज्ञान महाविद्यालय व एका दुग्ध तंत्रज्ञान महाविद्यालयाची स्थापना केली आहे. ह्या विद्यापीठाद्वारे पशूवैद्यक व पशूविज्ञान विद्याशाखा (बी.व्ही.एससी. अँड ए.एच.), दुग्धतंत्रज्ञान विद्याशाखा (बी.टेक) व मत्स्यविज्ञानशाखा (बी.एफ.सी.) हे पदवीपूर्व शिक्षण अभ्यासक्रम व पशूवैद्यक व पशुविज्ञान व विद्या शाखा (एम.व्ही.एससी.) हा पदव्युत्तर तसेच आचार्य पदवीचे (पी.एच.डी.) हे अभ्यासक्रम राबवले जातात. सदर अभ्यासक्रम हा भारतीय पुवैद्यक परिषदेच्या किमान मापदंडावर आधारित असून तो परिषदेच्या मानकानुसार वेळोवेळी अद्ययावत केला जातो.

महाराष्ट्र राज्य पशूवैद्यक परिषद

१ ऑगस्ट, १९९७ पासून महाराष्ट्र राज्यामध्ये भारतीय पशूवैद्यक परिषद कायदा १९८४ अंमलात आणण्यात आला. सदर परिषद ही राज्यस्तरीय स्वायत्त संस्था भारतीय पशूवैद्यक परिषद कायद्यातर्गत स्थापन करण्यात आलेली आहे. या परिषदेची कार्यवाही दिनांक २६/०६/१९९८ पासून पुणे येथे सुरु झाली. शासन निर्णय क्र. एमएसआयडीसी-१०९९/२१३३७/सीआर-७४/९९/एडीएफ-३ दिनांक ३१/३/२००१ अन्वये महाराष्ट्र राज्य पशूवैद्यक परिषद नागपूर येथे स्तलांतरित झाली आहे. या परिषदेमार्फत राज्यातील पशूवैद्यक पदवीधारकांचे नोंदणीचे काम केले जाते. भारतीय पशूवैद्यक परिषद कायदा १९८४ मधील विविध कलमातील तरतुदींचे व त्या अंतर्गत तयार केलेल्या नियमांची अंमलबजावणी व त्यावर नियंत्रण महाराष्ट्र राज्य पशूवैद्यक परिषदेमार्फत केले जाते. महाराष्ट्र राज्य पशूवैद्यक परिषदेच्या संकेतस्थळाद्वारे (Website: www.msvc.maharashtra.gov.in) नविन नोंदणी, नोंदणी नुतनीकरण, तात्पुरते प्रमाणपत्र, नाहरकत प्रमाणपत्र, दुय्यम प्रमाणपत्र व शैक्षणिक अर्हता वाढ करणे इ. कामे केली जातात. पशुधना-संबंधीचे नियम व अटी, त्यांचे सुव्यवस्थापन, राज्यातील पशूवैद्यक महाविद्यालयांमधील शैक्षणिक व तत्सम बाबींवर सदर परिषद नियंत्रण ठेवण्याचे काम करते. तक्ता क्र. १ ते ४ मध्ये वित्तीय आवश्यकता व विविध प्रशिक्षण कार्यक्रमातील प्रशिक्षणार्थींची संख्या यांची माहिती देण्यात आली आहे.

कार्यक्रम क्रमांक : ८ - प्रशासन, अन्वेषण व सांख्यिकी

आयुक्तालय, पशुसंवर्धन विभागामार्फत राबविल्या जाणाऱ्या विविध विकास योजनांची नियोजनाच्या दृष्टीने उपलब्ध साधनसामग्री व सध्याची उत्पादन क्षमता या संबंधीची माहितीची आवश्यकता असते. त्याचप्रमाणे राबविल्या जाणाऱ्या विविध विकास योजनांपासून साध्य केलेल्या प्रगतीची आवश्यक आकडेवारी संकलीत करून त्याचे मूल्यमापन करणे जरुरीचे आहे. यामधून आगामी नियोजनासाठी आधारभूत माहिती मिळते. सांख्यिकी विभागात खालील दोन उपविभागांचा समावेश आहे.

१. सांख्यिकी कक्ष
२. एकात्मिक पाहणी योजना

१. सांख्यिकी कक्ष :

या कक्षाचे तांत्रिक शाखा व पशुगणना असे दोन भाग पडतात.

अ) तांत्रिक शाखा -

या शाखेमार्फत पशुसंवर्धन विभागाचे कार्यक्रम अंदाजपत्रक तयार करणे व आदिवासी विकास विभागाचे कार्यक्रम अंदाजपत्रक, अनुसूचित क्षेत्राचा वार्षिक प्रशासन अहवाल, महाराष्ट्राची आर्थिक पाहणी दरवर्षी प्रकाशित करणेसाठी माहिती पुरविणे. तसेच तांत्रिक कामाचा मासिक प्रगती अहवाल, मान्यताप्राप्त कत्तलखान्यात कत्तल केलेल्या जनावरांचा त्रैमासिक अहवाल, पशुसंवर्धन सांख्यिकी पुस्तिका इत्यादी कार्य केले जाते.

ब) पशुगणना :

केंद्र शासनाच्या १०० टक्के केंद्र पुरस्कृत योजनेखाली या कक्षामार्फत दर पाच वर्षांनी पशुगणना करण्यात येते. २० वी पशुगणना २०१९ चा अहवाल (All India Report) डिसेंबर २०१९ मध्ये केंद्र शासनामार्फत करण्यात आलेला आहे. यामध्ये राज्यनिहाय पशुधन व कुक्कुट / कुक्कुटादी आकडेवारीचा समावेश करण्यात आलेला आहे. तसेच गुरे, म्हशी, शेळी, मेंढ्या व डुकरे यांची जिल्हा व गावनिहाय माहिती <https://dahd.nic.in> या वेबसाईटवर उपलब्ध आहे. केंद्र शासनाच्या सूचनेनुसार राज्यात २० वी पशुगणना पार पडली असून प्रथमच ह्या पशुगणनेची माहिती Tab द्वारे भरण्यात आली आहे. यामध्ये पशुधन व कुक्कुटादी पक्ष्यांच्या जातीनिहाय माहितीचा समावेश आहे. सदर पशुगणनेचा प्रजातीनिहाय/ जिल्हानिहाय/ नागरी-ग्रामीण क्षेत्रनिहाय अहवाल माहे डिसेंबर, २०२२ मध्ये प्रकाशित करण्यात आलेला आहे. तसेच पशुधनाचा जातीनिहाय अहवाल प्रकाशित करण्यात येत असून काम प्रगतीपथावर आहे. पशुगणनेसाठी केंद्रशासनाकडून निधी प्राप्त होतो, त्यानुसार झालेल्या खर्चाचा प्रगतीदर्शक FRBM मासिक अहवाल केंद्र शासनास सादर करण्यात येतो.

२. एकात्मिक पाहणी योजना :

महाराष्ट्र शासनाच्या पशुसंवर्धन विभागात सन १९७० पासून एकात्मिक पाहणी योजना केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार कार्यान्वित आहे. योजनेचा मुख्य उद्देश राज्यातील एकूण दूध, अंडी, मांस व लोकर या प्रमुख पशुजन्य पदार्थांच्या उत्पादनाची अंदाजित आकडेवारी तयार करणे व पशुपक्षी पालन आणि जोपासना पध्दतीचा अभ्यास करणे. या योजनेचे १९८४ पासून बळकटीकरण करण्यात आले असून ही योजना केंद्र पुरस्कृत योजनांतर्गत योजना म्हणून ५० टक्के केंद्र हिस्सा अनुदानाद्वारे राबविण्यात येते. या योजनेद्वारे विश्वसनीय सांख्यिकी माहिती गोळा करण्याचे काम संपूर्ण राज्यात राबविले जाते. या पाहणीसाठी श्री स्टेज स्ट्रॅटिफाइड रॅण्डम सॅम्पलींग डिझाईन या सांख्यिकीय पद्धतीचा वापर केला जातो. केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनेनुसार बृहन्मुंबई वगळून संपूर्ण राज्यातील एकूण गावांच्या १५ टक्के गावांची सर्वेक्षणासाठी निवड केली जाते. सांख्यिकीय माहिती गोळा करण्याचे काम वर्षातील उन्हाळा, पावसाळा व हिवाळा या तीन ऋतू मध्ये केले जाते. दरवर्षी याबाबतचा अहवाल तयार करण्यात येतो.

कार्यक्रम क्रमांक : ९ - इतर अशासकीय संस्थांना मदत

या कार्यक्रमाखाली महाराष्ट्र मेष विकास महामंडळ यांना त्यांच्याकडील मेष पैदास प्रक्षेत्राचे सुधारणा व आधुनिकीकरण करणेसाठी भाग भांडवली अनुदान देण्यात येते.

कार्यक्रम क्रमांक : १० - पशुसंवर्धन सहकारी संस्थांना मदत

राष्ट्रीय सहकारी विकास निगम पुरस्कृत कुक्कुटपालन सहकारी संस्थांना अर्थसहाय्य

कुक्कुट पालन -

महाराष्ट्र राज्यात सन १९८५-८६ पासून सहकारी तत्वावर राष्ट्रीय सहकारी विकास निगम -८६ नवी दिल्ली यांचे अर्थसहाय्याने कुक्कुटपालन सहकारी संस्था स्थापन करण्याबाबतची योजना कार्यान्वित झाली. या योजनेंतर्गत सहकारी क्षेत्रात राज्यातील अंडी उत्पादनाचे प्रमाण वाढविणे व शेतीस पूरक व्यवसायास चालना देणे ही प्रमुख धोरणे आहेत. प्रचलित धोरणानुसार फक्त अंडी उत्पादन करणा-या पक्ष्यांच्या सहकारी संस्थांना अर्थसहाय्य उपलब्ध करून दिले जाते. ज्याठिकाणी उत्पादित अंड्यास बाजारपेठ, पिलांचा पुरवठा, पक्षी तंत्रशुद्ध पद्धतीने पाळण्याचे कसब व दरमहा नफा -तोटा पत्रकांवर लक्ष ठेवून निश्चित कार्यक्रम आखून त्याप्रमाणे कुक्कुट पालन सहकारी संस्था चालविण्याची क्षमता आहे. त्या संस्थाबाबत विचार होतो.

सन १९८५-८६ ते १९९६-९७ या काळात एकूण ७३ सहकारी कुक्कुट पालन संस्थांच्या प्रकल्पास शासनाने मंजुरी दिली. त्यापैकी १६ उत्पादनात, २९ बंद व २५ अवसायनात गेलेल्या आहेत. तसेच ३ संस्था कर्जमुक्त झालेल्या आहेत. यातील एका संस्थेचे अवसायनात कार्य पूर्ण झाले आहे. शासनाच्या ०८.०१.२०२१ च्या एकमुस्त कराराचा २ संस्थांनी लाभ घेऊन शासन देयक भरणे केले आहे.

तक्ता क्र. एक

	भाग भांडवल टक्के	कर्ज टक्के	संस्थेचे भागभांडवल टक्के	एकूण टक्के
अ. जुना आकृतिबंध २३ संस्था (प्रकल्प किंमत रु. ४७.०० व ५०.०० लाख)	१५	८०	५	१००
ब. नवीन आकृतिबंध १३ संस्था (प्रकल्प किंमत रु. ७९.५० लाख)	३५	६०	५	१००
क. नवीन आकृतिबंध २९ संस्था (प्रकल्प किंमत रु. ९०.०० लाख)	४५	५०	५	१००
ड. नवीन आकृतिबंध ५ संस्था (प्रकल्प किंमत रु. ५८ लाखाचे ४ व ६० लाखाचा १)	४५	५०	५	१००

तक्ता क्र. दोन**(रुपये लाखात)**

संस्था	भागभांडवल	कर्ज	अनुदान	एकूण
७३	२००५.०६	३१८०.१३	१०७.२२	५२९२.४१

कार्यक्रम क्रमांक : ११ - पशुवैद्यकीय संशोधन

पशुरोग अन्वेषण विभाग पुणे येथे कार्यान्वित अखिल भारतीय समन्वित लाळ खुरकूत संशोधन प्रकल्पाची उद्दिष्टे खालीलप्रमाणे आहेत :

- (१) लाळ खुरकूत रोगाच्या प्रादुर्भावासंबंधी माहिती संकलित करणे.
- (२) सदर संकलित माहिती रोगनियंत्रण, निवारणाच्या दृष्टीने आधारभूत ठरते व त्यामुळे रोगासंबंधीचे नियोजनात्मक नियंत्रण करणे शक्य होते.
- (३) विविध ठिकाणाच्या लाळ खुरकूत रोग प्रादुर्भावाच्या ठिकाणी भेटी देऊन विषाणूजन्य परिक्षणासाठी उतीनमुने गोळा करणे.
- (४) उतीनमुन्यांचे परिक्षणांती कोणत्या विषाणू प्रकाराने रोग प्रादुर्भाव झाला आहे, यांच्या चाचण्या घेणे.
- (५) रोग प्रादुर्भावांत विषाणू गट ओळखून वेगळा करणे.

या प्रकल्पांतर्गत दोन विभाग आहेत : - (१) संसर्गशास्त्र गट (एपीडेमियोलॉजीकल युनिट) (२) विषाणूशास्त्र गट (व्हायरॉलॉजीकल युनिट)

१. संसर्गशास्त्र गट : (एपीडेमियोलॉजीकल युनिट)

लाळ खुरकूत रोगनियंत्रणाचे नियोजनासाठी लागणारी माहिती गोळा करणे, रोगप्रादुर्भावात रोगग्रस्त भागास, गावास, जनावरांचे बाजार इ. ठिकाणी भेटी देणे, माहितीचे संकलन करणे, उतीनमुने गोळा करणे, क्षेत्रिय पशुवैद्यकांना उतीनमुने रोग अन्वेषण विभाग पुणे, येथे पाठविण्यासाठी कुप्या पुरविणे ही कामे करते. या माहितीमुळे व प्रयोगशाळेतील चाचण्यांच्या निष्कर्षानुसार एखाद्या भागात लाळ खुरकूत रोगाच्या करावयाच्या लसीकरणणाची माहिती दिली जाते व भविष्यात रोग होऊ नये म्हणून लाळ खुरकूत रोगाच्या कोणत्या प्रकारचे लसीकरण करावे याची माहिती दिली जाते.

२. विषाणूशास्त्र गट : (व्हायरॉलॉजीकल युनिट)

लाळ खुरकूत रोगास कारणीभूत विषाणूचा अभ्यास व वर्गीकरण करणे, गोळा केलेल्या उती नमुन्यांवर कॉम्प्लीमेंट फिक्सेशन टेस्ट किंवा अत्याधुनिक एलायसा टेस्टच्या आधारे प्रक्रिया करून लाळ खुरकूत रोगाच्या विषाणूंचा ए, ओ, सी, एशिया-१ इ. प्रकार शोधून काढणे. कार्यभाराचा तपशील तक्ता १ मध्ये दर्शविला आहे.

कार्यक्रम क्रमांक : १२ - महिलांचा आर्थिक विकास व सक्षमीकरण

पशुसंवर्धन विभागामार्फत लाभार्थीसाठी वैयक्तिक लाभाच्या योजना राबविण्यात येतात. विशेष घटक योजना, आदिवासी क्षेत्राबाहेरील योजनांतर्गत वैयक्तिक लाभाच्या योजना राबविल्या जातात. महिलाविषयक धोरणानुसार महिलांचा आर्थिक विकास व सक्षमीकरण या योजनेत वरील योजना राबविताना ३० % महिलांचा समावेश करून घेण्यात येतो.

या योजनांमध्ये खालील बाबींचा समावेश होतो.

- (१) संकरित कालवडी/म्हशीच्या सुधारित जातीच्या पारड्यांची जोपासना करण्यासाठी अर्थसहाय्य (२) तलंगा वाटप
- (३) दुभत्या जनावरांच्या गटांचा पुरवठा करणे (४) दुभत्या जनावरांना खाद्य अनुदान
- (५) अनुसूचित जातीच्या कुटुंबांना शेळ्यांचे गट वाटप.

महिला लाभार्थींच्या उपरोक्त पाच बाबीमधील प्रकरणे मंजुरीनंतर व अनुदान उपलब्धतेनुसार विहीत कालावधीत दुधाळ जनावरे/शेळ्यांचे गट पुरवठा, तलंगाचे गट वाटप केले जातात. शासनाच्या या धोरणानुसार सन २००२-०३ या आर्थिक वर्षापासून महिलांना केंद्रीभूत मानून नियोजन करण्याचे खात्याने ठरविले आहे. कार्यभाराचा तपशील तक्ता क्र. १ मध्ये दर्शविला आहे.

कार्यक्रम क्रमांक : १३ - विविध योजना

अ) राष्ट्रीय कृषि विकास योजना :

राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेंतर्गत सन २००८-०९ पासून ते माहे २०२१-२२ पर्यंत पशुसंवर्धन विभागाचे ७० प्रकल्प मंजूर झालेले आहेत. त्यातील सध्या १ प्रकल्प सुरु आहे. एकूण ७० योजनांसाठी रु.१३११.१८ कोटी निधी मंजूर झालेला आहे व रु.५३०.३८ कोटी निधीचा विनियोग करण्यात आलेला आहे. सदर योजनेंतर्गत ३१ मार्च २०२३ नंतर संलग्न क्षेत्रांसाठी निधी उपलब्ध होणार नाही. तथापि Creation of BSL III and BSL II Laboratory for Avian Influenza and other Zoonotic Pathogens at DIS Aundh, Pune 67 या योजनेसाठी माहे सप्टेंबर २०२३ पर्यंत निधी उपलब्ध होणार आहे.

ब) दुधाळ जनावरांचे गट वाटप :

राज्याच्या दूध उत्पादनामध्ये वाढ करण्याबरोबरच ग्रामीण भागातील शेतकरी व पशुपालकांना अर्थार्जनाचे व स्वयंरोजगाराचे साधन उपलब्ध करून देण्यासाठी लाभार्थींना एकूण ६/४/२ संकरित गाई ६/४/२ दुधाळ म्हशींचे गट वाटप करण्यात येणार आहेत. सर्वसाधारण प्रवर्गातील लाभार्थींना गट किमतीच्या ५० टक्के अनुदान आणि अनुसूचित जाती व जमातींच्या लाभार्थींना प्रकल्प खर्चाच्या ७५ टक्के अनुदान देण्यात येणार आहे. सर्वसाधारण प्रवर्गातील व अनुसूचित जाती व जमातींच्या लाभार्थींना अनुक्रमे १० टक्के व ५ टक्के एवढा निधी स्वतः उभारणे व उर्वरित रक्कम अनुक्रमे ४० टक्के व २० टक्के बँकेकडून कर्जरूपाने उपलब्ध करून घ्यावयाची आहे.

क) अंशतः ठाणबद्ध पद्धतीने शेळी पालनाद्वारे शेतक-यांना पूरक उत्पन्न मिळवून देणे :

अंशतः ठाणबद्ध पद्धतीने शेळी पालनाद्वारे राज्याच्या मांस व मांसजन्य पदार्थांच्या उत्पादनामध्ये वाढ करण्याबरोबरच ग्रामीण भागातील शेतकरी व पशुपालकांना अर्थार्जनाचे व स्वयंरोजगाराचे पूरक साधन उपलब्ध करून देणे हे या योजनेचे उद्दिष्ट आहे. या योजने अंतर्गत १० शेळ्या व १ बोकड

यांचे गट वाटप करण्यात येणार आहे. सर्वसाधारण प्रवर्गातील लाभार्थींना गट किमतीच्या ५० टक्के अनुदान आणि अनुसूचित जाती व जमातींच्या लाभार्थींना प्रकल्प खर्चाच्या ७५ टक्के अनुदान देण्यात येणार आहे. सर्वसाधारण प्रवर्गातील व अनुसूचित जाती व जमातींच्या लाभार्थींना अनुक्रमे १० टक्के व ५ टक्के एवढा निधी स्वतः उभारणे व उर्वरित रक्कम अनुक्रमे ४० टक्के व २० टक्के बँकेकडून कर्जरूपाने उपलब्ध करून घ्यावयाची आहे. या योजने अंतर्गत पश्चिम महाराष्ट्र, खानदेश आणि मराठवाडा विभागातील जिल्ह्यांमध्ये उस्मानाबादी व संगमनेरी या जाती तर कोकण व विदर्भ विभागातील जिल्ह्यांमध्ये स्थानिक हवामानामध्ये तग धरणान्या शेळ्या व बोकड यांचे गट वाटप करण्यात येणार आहे.

ड) १००० मांसल कुक्कुट पक्षी संगोपनाद्वारे कुक्कुट पालन व्यवसाय सुरू करणे :

राज्यात कुक्कुट मांस उत्पादनास मोठा वाव आहे. १२ व्या पंचवार्षिक योजनेमध्ये १००० मांसल कुक्कुट पक्षी संगोपनाद्वारे कुक्कुट पालन व्यवसाय सुरू करणे ही योजना राबविण्यात येणार आहे. यामध्ये कुक्कुट पालन व्यवसाय करण्यासाठी कुक्कुट पक्षी गृह, उपकरणे व इतर बाबींकरिता खुल्या प्रवर्गातील लाभार्थींना ५०% अनुदान (रु. १,१२,५००/- मर्यादेत) व अनुसूचित जाती/जमाती प्रवर्गातील लाभार्थींना ७५% अनुदान (रु. १,६८,७५०/- मर्यादेत) देण्यात येणार आहेत.

इ) महाराष्ट्र राज्य कृषी व्यवसाय ग्रामीण परिवर्तन प्रकल्प (स्मार्ट)

अल्पभूधारक बाणि अल्पभूधारक शेतकरी आणि कृषि उदयोजकावर लक्ष केंद्रीत करणे आणि समावेशक आणि स्पर्धात्मक मूल्य साखळ्यांच्या विकासास पाठिंबा देण्यासाठी महाराष्ट्र राज्य कृषी व्यवसाय ग्रामीण परिवर्तन प्रकल्प (स्मार्ट) हा प्रकल्प प्रस्तावित आहे. तांत्रिक सेवा आणि जोखीम व्यवस्थापन क्षमतांमध्ये पूरक गुंतवणूक असलेले उत्पादक आणि उदयोगासाठी नवीन आणि संघटित बाजारपेठांमध्ये प्रवेश वाढवून साध्य केले जाईल. हा प्रकल्प चालू असलेल्या बाजारपेठेस बळकटी देण्यास मदत करेल, उत्पादन, प्रक्रिया आणि मूल्यवर्धित पिकांचे व्यावसायिकरण आणि पशुधन उत्पादनांमध्ये विस्तारित खाजगी क्षेत्राची भूमिका याद्वारे बाजारपेठ प्रवेश वाढविण्यास आणि उदयोजक विकासास समर्थन देईल. कॅमोडिटी किंमतीतील चढउतार आणि कृषी क्षेत्राच्या संकटाला उत्तर देण्यासाठी राज्याची क्षमता वाढविणे यासह जोखीम कमी करण्याच्या उपाय योजनांना बळकटी देण्यासाठी या प्रकल्पात मदत होईल. बाजारपेठा आणि उत्पादनांच्या ट्रेडविषयी वेळेवर माहिती मिळविणे व उत्पादकांना वित्तपुरवठा व हेजिंग साधनांमध्ये प्रवेश वाढविणे. पशुसंवर्धन विभाग खालीलप्रमाणे कार्यक्रम प्रस्तावित आहे.

पशुधन :

१. एफएओला टीए सहाय्य
२. एनआरसी सारख्या संशोधन संस्थांकडून टीए सहाय्य
३. जीएचए वर पशुसंवर्धन कर्मचा-यांना प्रशिक्षण
४. पशुसंवर्धन व पीएमसी च्या कर्मचा-यांना एनआरसी मार्फत प्रशिक्षण
५. अन्वेषण व अन्न सुरक्षा विषयक हस्तक्षेप, सल्लागार सेवा

मूल्य साखळी विकास :

- अ) १. शेळीपालकांकरिता तांत्रिक बाजार भेटी/दौरे
२. शेळी/मेंढी पालन शाळांसाठी टीओटी
३. परसाकडील कुक्कुट पालन शाळांकरिता टीओटी
४. शेळी/मेंढी करिता एफएफएस
५. परसाकडील कुक्कुट पालनाकरिता एफएफएस
६. शेळीपालकांकरिता राज्यांतर्गत प्रशिक्षण व प्रात्यक्षिक दौरे
७. कुक्कुट पालकांकरिता राज्यांतर्गत प्रशिक्षण व प्रात्यक्षिक दौरे
८. शेळीपालकांकरिता राज्याबाहेर प्रशिक्षण व प्रात्यक्षिक दौरे
९. कुक्कुट पालकांकरिता राज्याबाहेर प्रशिक्षण व प्रात्यक्षिक दौरे

ब) व्यावसायिक लक्ष्याकरिता प्रजनन कार्यक्रम

फ) केंद्र पुरस्कृत राष्ट्रीय पशुधन अभियान :

केंद्र शासनाने १२ व्या पंचवार्षिक योजने अंतर्गत विविध केंद्र पुरस्कृत योजना एकत्रित करून राष्ट्रीय पशुधन अभियान या नवीन योजनेस प्रशासकीय मंजूरी प्रदान केलेली आहे.

या अंतर्गत खालीलप्रमाणे ४ उप अभियानांचा समावेश केलेला आहे.

- १) पशुधन विकास अभियान
- २) पूर्वात्तर विभागातील वराह विकास उप अभियान
- ३) पशुखाद्य व वैरण विकास उप अभियान
- ४) कौशल्य विकास, तंत्रज्ञान हस्तांतरण विस्तार उप अभियान.

शासनाने या अभियाना अंतर्गत राज्यस्तरीय कार्यकारी समिती व जिल्हा पशुधन अभियान समितीचे गठन केलेले आहे. या अभियानाच्या अनुषंगाने शासनाने दि. २०/१०/२०१४ रोजी शासन निर्णयाद्वारे अभियानाची उद्दिष्टे, कार्यपद्धती व माहे जूलै, २०२१ रोजी मार्गदर्शक सूचना निर्गमित केलेल्या आहेत.

ग) राष्ट्रीय गोकुळ अभियान :

केंद्र शासनाने नव्याने ही योजना कार्यान्वित केली असून या अंतर्गत देशी जातींच्या जनावरांचे घटते प्रमाण रोखणे, देशी जातींमधील अनुवंशिक सुधारणा करणे व जनावरांची उत्पादकता वाढविणे, तसेच उत्कृष्ट देशी जनावरांची संख्या वाढविणे आणि उत्कृष्ट देशी वळूचा नैसर्गिक पैदाशीकरिता पुरवठा करणे ही उद्दिष्टे समाविष्ट करण्यात आलेली आहेत. ही योजना महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळ, नागपूर यांचेमार्फत राबविण्यात येणार आहे.

घ) राष्ट्रीय कृत्रिम रेतन कार्यक्रम :

केंद्र पुरस्कृत राष्ट्रीय कृत्रिम रेतन कार्यक्रम राष्ट्रीय गोकुळ मिशन या योजने अंतर्गत राबविण्यात येत आहे. सदर कार्यक्रमाचा मुख्य उद्देश देशी गायी व देशी म्हशींमध्ये उच्चवंशावळीच्या रेतमात्राद्वारे कृत्रिम रेतन करून पशुधनाची उत्पादकता वाढविणे व पर्यायाने शेतक-यांना आर्थिकदृष्ट्या सक्षम करण्यास हातभार लावणे हा आहे. सदर कार्यक्रम राज्यातील ५०% पेक्षा कमी कृत्रिम रेतन असलेल्या जिल्ह्यांमध्ये पहिल्या टप्प्यात दिनांक १५.०९.२०१९ ते ३१.०५.२०२० या कालावधीमध्ये, दुस-या टप्प्यात दिनांक ०१.०८.२०२० ते ३१.०७.२०२१, तिस-या टप्प्यात दिनांक ०१.०८.२०२१ ते

३१.०७.२०२२ तसेच महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळ, नागपूर या कार्यालयामार्फत राबविण्यात आला. राज्यामध्ये राष्ट्रीय कृत्रिम रेतन कार्यक्रम चौथ्या टप्प्यात दिनांक ०१.०८.२०२२ ते ३१.०७.२०२३ या कालावधीमध्ये राबविण्यात येत आहे.

च) पशुधन विमा योजना :

पशुधन विमा ही केंद्र पुरस्कृत योजना महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळामार्फत राज्यात २००६-०७ पासून राबविण्यात येत आहे. या योजनेचा प्रमुख उद्देश पशुधारकाकडे उपलब्ध असलेल्या जनावराचा नैसर्गिक आपत्ती, अपघात अथवा रोगामुळे आकस्मिक मृत्यू झाल्यास होणाऱ्या नुकसानापासून संरक्षण देणे हा आहे. सुरुवातीला ही योजना सहा जिल्ह्याकरिता राबविण्यात आली होती आणि सन २०१०-११ मध्ये १८ जिल्ह्यासाठी विस्तारित करण्यात आली. सन २०१४-१५ पासून सदर योजना राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत राज्यातील संपूर्ण जिल्ह्यांमध्ये राबविण्यात येत आहे.

छ) राष्ट्रीय गुरे पैदास प्रकल्प :

सन २०१४-१५ पासून राष्ट्रीय गुरे पैदास व दुग्धविकास कार्यक्रम नव्याने सुरू करणेत आला आहे. सदर योजनेकरिता केंद्र शासनाने महाराष्ट्रासाठी सन २०१४-१५ ते २०१६-१७ अखेर एकूण रु. ५४.३८ कोटी निधी मंजूर केला आहे. राष्ट्रीय गुरे व म्हैस पैदास प्रकल्प हा १०० टक्के केंद्र पुरस्कृत कार्यक्रम असून तो पशू प्रजनन सेवेचे बळकटीकरण व विस्तारीकरण, देशी जातीचे संवर्धन तसेच ग्रामीण युवकासाठी स्वयंरोजगार निर्मितीकरिता महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळ, नागपूर यांचेमार्फत राबविण्यात येत आहे.

ज) राष्ट्रीय पशू उत्पादकता अभियान : सन २०१७-१८ पासून सदर अभियानांतर्गत केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार खालीलप्रमाणे प्रमुख प्रकल्प राबविण्याचे निश्चित करण्यात आले.

१. **राष्ट्रीय पशू उत्पादकता अभियान अंतर्गत पशुसंजीवनी** : या योजनेअंतर्गत राज्यातील गायी/म्हशींना टॅगींग करणे तसेच सर्व जनावरांकरिता आरोग्यपत्रिका (नकुल स्वास्थ्य पत्र) पुरविणे तसेच सर्व जनावरांचा डाटा नॅशनल डाटाबेसवर अपलोड करणे प्रस्तावित आहे.
२. **राष्ट्रीय पशू उत्पादकता अभियान अंतर्गत आधुनिक प्रजनन तंत्रज्ञान** : या योजनेचा उद्देश उच्च वंशावळीच्या व रोगमुक्त गायी/म्हशींची उपलब्धता वाढविणे असून यामध्ये इन व्हिट्रो फर्टिलायझेशन/मल्टीपल ओहुलेशन इन भ्रूण प्रत्यारोपण या बाबींचा समावेश केलेला आहे.
३. **राष्ट्रीय पशू उत्पादकता अभियान अंतर्गत ई-पशुहाट/नकुल प्रजनन बाजार** : या योजनेचा उद्देश देशातील पशू प्रजनन करणाऱ्या संस्था व पशुपालन करणारे शेतकरी यांच्या मध्ये ई-मार्केट द्वारे जनावरांचे खरेदी विक्रीचे व्यवहारास प्रोत्साहन देणे प्रस्तावित आहे.
४. **राष्ट्रीय पशू उत्पादकता अभियान अंतर्गत देशी जनावरांची राष्ट्रीय जनुकीय केंद्र स्थापन करणे** : या योजनेअंतर्गत देशातील शुद्ध देशी गोवंश/म्हैशवंशाचे जतन व संवर्धन करण्यासाठी राष्ट्रीय पशू जनुकीय केंद्र स्थापन करणे प्रस्तावित आहे.
५. **सर्वसमावेशक अनुवंशिक सुधारणा कार्यक्रम** : राज्यातील गायी म्हशींची उत्पादन क्षमता वाढविण्यासाठी शासनाने सर्वसमावेशक अनुवंशिक सुधारणा कार्यक्रम ही योजना सन २०१३-२०१४ पासून राबविण्यास मंजूरी प्रदान केलेली आहे. नोंदणीकृत गायी म्हशींना अतिउच्च वंशावळीच्या वळुंच्या गोठीत रेतमात्रांद्वारे कृत्रिम रेतन करण्यात येत आहे. अशाप्रकारे या उच्च दर्जाच्या गायी म्हशींपासून उच्च वंशावळीची संकरीत व देशी वासरे निर्माण करून याद्वारे पीढी दरपीढी अनुवंशिक सुधारणा करण्याचे प्रयत्न चालू आहे. आजतागायत माहे डिसेंबर, २०२२ अखेर सदर योजनेअंतर्गत नोंदणी केलेल्या गाई/म्हशींपासून कृत्रिम रेतन द्वारे निर्माण झालेल्या ३२०८ मादी वासरांपोटी प्रति वासरू रु. ५०००/- याप्रमाणे एकूण रु. १६०.४० लक्ष निधी प्रोत्साहनपर अनुदान म्हणून योजनेमध्ये सहभागी झालेल्या पशुपालकांना वितरीत करण्यात आलेला आहे.

झ) पशुस्वास्थ्य व रोग नियंत्रण कार्यक्रम :-

केंद्र शासनाने सप्टेंबर २०१९ मध्ये राष्ट्रीय पशुरोग नियंत्रण कार्यक्रम ही योजना संपूर्ण देशात मिशन तत्वावर राबविण्याच्या महत्वाकांक्षी योजनेस मंजूरी प्रदान केली असून सदरची योजना वर्ष २०१९-२० पासून पुढील १० वर्षांच्या कालावधीकरिता राबविण्याचे लक्षांकित असून सन २०२४-२५ पर्यंत लाळखुरकुत आणि ब्रुसेल्ला या दोन्ही रोगांच्या प्रादुर्भावांवर प्रतिबंधात्मक लसीकरणद्वारे प्रभावी नियंत्रण साध्य करणे आणि सन २०२९-३० पर्यंत या दोन्ही रोगांचे उच्चाटन साध्य करणे असे उद्दिष्ट्य निर्धारित करण्यात आले आहे. सदर योजना सन २०२१-२२ पासून पशुस्वास्थ्य व रोग नियंत्रण कार्यक्रम या समूहगत योजनेमध्ये समाविष्ट करण्यात आलेली आहे. या योजनेसमवेत अत्यंत गंभीर पशुरोग नियंत्रण कार्यक्रम (पीपीआर निर्मुलन कार्यक्रम व क्लासिकल स्वाईन फिवर कंट्रोल प्रोग्राम) पशुवैद्यकीय संस्थांची स्थापना व बळकटीकरण अंतर्गत फिरते पशुवैद्यकीय संस्थांची स्थापना अॅस्कॅड या योजनांचा समावेश करण्यात आलेला आहे.

ट) मुख्यमंत्री पशुस्वास्थ्य योजना :-

राज्यातील पशुधनास कृत्रिम रेतन, औषधोपचार, लसीकरण, शस्त्रक्रिया, वंध्यत्व तपासणी, गर्भधारणा तपासणी इत्यादि प्रकारच्या पशुआरोग्य सेवा पशुवैद्यकीय संस्थामार्फत नियमितपणे पुरविल्या जातात. तथापि पशुधन आजारी पडल्यास सदर पशुधनास नजीकच्या पशुवैद्यकीय दवाखान्यात घेऊन जावे लागते. बहुतांश पशुपालकांना हा आर्थिक भार परवडणारा नसतो, त्यामुळे पशुवैद्यकीय सेवेअभावी पशुधनाचा मृत्यू होवून पशुपालकांचे आर्थिक नुकसान होते. राज्यातील पशुधनाची क्षमता वाढविण्यासाठी त्यांचे आरोग्य उत्तम असणे गरजेचे आहे व त्याकरिता उत्कृष्ट दर्जाच्या पशुवैद्यकीय सेवा उपलब्ध करून देणे गरजेचे आहे. यासाठी राज्यातील दुर्गम, डोंगराळ, आदिवासी बहुल भागामध्ये तसेच ज्या भागामध्ये पशुधनाच्या तुलनेत पशुवैद्यकीय दवाखान्यांची संख्या कमी आहे, तसेच दळणवळणाच्या सोयी अपुऱ्या आहेत अशा तालुक्यांमध्ये पशुरुग्णांना पशुवैद्यकीय सेवा पशुपालकांच्या दारापर्यंत पोचविण्यासाठी "मुख्यमंत्री पशुस्वास्थ्य योजने अंतर्गत" फिरते पशुचिकित्सा पथक स्थापन करण्याचा निर्णय शासनाने घेतलेला

आहे. सदर योजने अंतर्गत सद्यस्थितीत सुसज्ज ७३ फिरते पशुचिकित्सा पथके क्षेत्रीय स्तरावर कार्यरत आहेत. पशुसंवर्धन आयुक्तालयात उभारणी करण्यात आलेल्या मध्यवर्ती कॉल सेंटरद्वारे या वाहनांचे संनियंत्रण करण्यात येते.

ठ) गोवर्धन गोवंश सेवा केंद्र योजना :

राज्यात गोवंशीय प्राण्यांच्या कत्तलीवर दि.४ मार्च, २०१५ पासून महाराष्ट्र प्राणी रक्षण (सुधारणा) अधिनियम, १९९५ कायदानुसार प्रतिबंध करण्यात आलेला आहे. त्यामुळे शेतकामासाठी, ओझी वाहण्यासाठी व पैदाशीसाठी उपयुक्त नसलेले गोवंशीय बैल व वळू यांच्या कत्तलीवर बंदी घालण्यात आलेली आहे. तसेच गाय, बैल, वळू यांच्या कत्तलीसाठी परराज्यात करावयाची वाहतूक व तदनुषंगिक खरेदी / विक्री करण्यास देखील प्रतिबंध करण्यात आलेला आहे. परिणामी कालांतराने शेती व दुध यासाठी अनुत्पादक असलेल्या गोवंशीय पशुधनाच्या संख्येत वाढ होणार असून या सर्व पशुधनाचा विचार करता राज्यातील गोवंशाचे रक्षण करणे, त्यांचा सांभाळ करणे तसेच गोवंशावर संशोधन करणे यासाठी राज्यात गोवर्धन गोवंश सेवा केंद्र ही नवीन योजना राज्यातील मुंबई व मुंबई उपनगर हे दोन जिल्हे वगळता उर्वरित ३४ ग्रामीण जिल्ह्यात राबविण्यासाठी शासनाने मान्यता प्रदान केली आहे.

सदर योजने अंतर्गत अनुदान प्राप्त होण्यासाठी राज्यभरातील प्राणी कल्याणाचे कामकाज करणाऱ्या संस्थांकडून शासनाकडे सादर केलेल्या प्रस्तावास अनुसरून शासन निर्णय दि. ३१/०३/२०१८ अन्वये २१ संस्थांची तसेच शासन निर्णय दि. ०४/०५/२०१८ अन्वये १३ संस्थांची अशा एकूण ३४ संस्थांची निवड करण्यात आली. ३४ पैकी दोन संस्थांनी अनुदान स्विकारण्यास नकार दिल्यामुळे ३२ संस्थांना एका वेळेचे रु. १ कोटी अनुदान टप्प्याटप्प्याने वितरीत करण्यास शासन मान्यता प्रदान करण्यात आली आहे. सदर अनुदान मंजूर संस्थांपैकी ३१/१२/२०२२ अखेर ५ संस्थांना अंतिम हप्ता वितरीत करण्यात आलेला आहे. १४ संस्थांना अनुदानाचा चौथा हप्ता, ७ संस्थांना अनुदानाचा तिसरा हप्ता, ४ संस्थांना अनुदानाचा दुसरा हप्ता व २ संस्थांना अनुदानाचा पहिला हप्ता वितरीत करण्यात आलेला आहे. अशाप्रकारे एकूण रु. २५८४.५१ लक्ष इतके अनुदान वितरीत करण्यात आले आहे.

कार्यक्रम क्रमांक : १४ - माहिती तंत्रज्ञान

पशुसंवर्धन विभाग माहिती व तंत्रज्ञान कक्ष (आयटी हब)

शासन निर्णय क्रमांक संकीर्ण-१००९/ प्र.क्र.१/ आयटी सेल, दि. ३०/०९/२००९ अन्वये पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास आणि मत्स्यव्यवसाय विभागांतर्गत ई-गव्हर्नन्स कार्यान्वित करण्याकरिता पशुसंवर्धन आयुक्तालय, पुणे या कार्यालयात स्वतंत्र आय टी हबची (आयटी सेल) स्थापना करण्यात आलेली आहे.

माहिती व तंत्रज्ञान विभागाची उद्दिष्टे खालीलप्रमाणे आहेत :

१. पशुसंवर्धन विभागाची संकेतस्थळ आणि ॲडवॉर्ड ॲप विकसित करणे.
२. पशुसंवर्धन विभागाच्या तांत्रिक आणि गैरतांत्रिक मनुष्यबळाचे माहिती तंत्रज्ञान विषयक ज्ञान आणि कौशल्य यामध्ये सुधारणा करणे.
३. तांत्रिक कामकाजाविषयी माहिती पुरविणारी प्रणाली (MIS) विकसित करणे.
४. व्यापक तांत्रिक माहितीचे वेळोवेळी विश्लेषण करण्याच्या अनुषंगाने सर्वसमावेशक अहवाल तयार करणे.
५. ई-प्रशासन/ ई-ऑफिस प्रणाली विकसित करणे.

माहिती व तंत्रज्ञान विभागाची कार्ये :

१. या कक्षाकडून पशुसंवर्धन विभागाचे संकेतस्थळ (ahd.maharashtra.gov.in) आणि महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळ (mlldb.maharashtra.gov.in) तसेच पशुसंवर्धन विभागाचे पोर्टल (ah.maharashtra.gov.in) यांचे नियमित कामकाज पाहिले जाते.
२. पशुसंवर्धन विभागाच्या संकेतस्थळावर शासननिर्णय, निविदा आणि दरपत्रके याविषयी सूचना, खात्याच्या कर्मचारी आणि अधिकारी यांच्याकरिता तसेच पशुपालकांसाठी इतर उपयुक्त महत्त्वाची माहिती वेळोवेळी अपलोड करण्यात येते, जसे की पशुधनासाठी लसीकरण, रोग प्रादुर्भाव, जनावरांची घ्यावयाची काळजी, चार लागवड इ.
३. इनाफ प्रणाली अंतर्गत पशुधनाची नोंद : राष्ट्रीय दुग्ध विकास मंडळाद्वारे (National Dairy Development Board) Information Network for Animal Productivity & Health-INAPH ही संगणक प्रणाली विकसित करण्यात आलेली आहे. राज्यातील क्षेत्रीय स्तरावरील कार्यालयांची माहिती INAPH प्रणालीवर अद्ययावत करणे, त्यांचे login आयडीज तयार करणे, वेळोवेळी अधिकारी/ कर्मचारी यांची माहिती अद्ययावत करणे, तसेच वेळोवेळी त्यांना येणाऱ्या अडचणी राष्ट्रीय दुग्ध विकास मंडळाच्या मदतीने सोडविण्यास मदत करणे इ. कामकाज या कार्यालयामार्फत करण्यात येते.

माहिती व तंत्रज्ञान विभागांमार्फत हाती घेण्यात आलेले नवीन उपक्रम :

१. पशुसंवर्धन आयुक्तालय, पुणे-६७ येथे ई-ऑफिस प्रणालीचा अवलंब करणे : शासकीय कामकाजात संगणकाचा अधिकाधिक वापर करून शासकीय कामकाज गतिमान व्हावे, कामकाजात सुसूत्रता यावी, दस्तऐवज सुरक्षित राहावे व माहिती त्वरेने आणि जलद गतीने प्राप्त होउन निर्णय प्रक्रिया सुलभ व्हावी यासाठी शासकीय कामकाजात संगणकाचा प्रभावीपणे वापर करण्यासाठी शासनाने वेळोवेळी सूचित केले आहे. त्यास अनुसरून पशुसंवर्धन आयुक्तालय, पुणे-६७ येथे ई-ऑफिस प्रणालीचा अवलंब करण्याकरिता सर्व अधिकारी/ कर्मचारी यांच्या डिजिटल सिग्नेचर तयार करून

घेण्यात आलेल्या आहेत. ई-ऑफिस प्रणालीसाठी NIC या संस्थेकडून पशुसंवर्धन विभागाची प्रणाली विकसित करण्यात आलेली आहे (mahaeoffice.maharashtra.gov.in).

२. पशुसंवर्धन विभागाच्या राज्यस्तरीय नाविन्यपूर्ण योजनेतर्गत लाभार्थी निवडीसाठी Online प्रक्रिया राबविणे : पशुसंवर्धन विभागाच्या राज्यस्तरीय नाविन्यपूर्ण योजनेतर्गत सर्वसाधारण/ अनुसूचित जाती उपयोजना/ आदिवासी क्षेत्र उपयोजना या योजनांतर्गत १००० मांसल कुक्कुट पक्षी संगोपनाद्वारे कुक्कुट पालन व्यवसाय सुरु करणे, शेळी पालनाद्वारे शेतकऱ्यांना पूरक उत्पन्न मिळवून देणे तसेच राज्यात दुध उत्पादनास चालना देण्यासाठी दुधाळ संकरीत गायी/ म्हशींचे गट वाटप करणे या वैयक्तिक लाभाच्या योजनांसाठी लाभार्थी निवड करणेसाठी Online सॉफ्टवेअर (वेबसाईट आणि अँड्रॉईड ॲप) तयार करून घेण्यात आलेले असून यामुळे लाभार्थी निवडीची प्रक्रिया अधिक सुलभ होण्यास मदत होत आहे. सन २०२२-२३ या वर्षासाठी या प्रणालीस उपांत्य फेरीतील गुणवत्ता क्रमांक (Semi-Finalist-SKoch Order of Merit) या पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आलेले आहे.

३. क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांच्या सुलभ वापरासाठी अँड्रॉईड ॲप तयार करणे (AHD-MAHAVETNET) : सद्यस्थितीमध्ये क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांकडून लिखित स्वरूपातील अहवाल वापरण्यात येत आहे. त्यामुळे अधिकाऱ्यांचा बराचसा वेळ या कामामध्ये वाया जाताना निदर्शनास येत आहे. यासाठी क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांच्या सुलभ वापरासाठी खात्यामार्फत अँड्रॉईड ॲप विकसित करण्याचे कामकाज हाती घेण्यात आले आहे. दवाखाना स्तरावर दैनंदिन कामकाजाच्या नोंदी आता अँड्रॉईड ॲप्लिकेशनद्वारे घेण्याची सुविधा पशुवैद्यकांना उपलब्ध करून देण्यात येत आहे. याद्वारे नियमित कालावधीने मासिक प्रगती अहवाल तयार करण्यासाठी आवश्यक डेटा संकलित करण्यासही मदत होईल. महावेटनेटचे सर्वात महत्वाचे वैशिष्ट्य म्हणजे आपण आपला डेटा योग्यरीत्या प्रविष्ट केल्यास काही क्लिनिकल रजिस्टर आपोआप उत्पन्न होतात.

Performance Budget - 2023-24

Introduction :

Animal Husbandry is an all year round Livelihood Source of occupation for the Livestock owners. But nowadays it is emerged as a full-fledged industry. It helps in upliftment of rural socio-economic status & problems of unemployment. Therefore Animal Husbandry plays a major important public utility role and adds in the National income as the livestock, livestock rearing also & poultry produces, related products and by-products.

In view of Government's commitment to achieve doubling of farmer's income by the year 2022 and also in consideration of the untimely or inadequate rains resulting into drought, economic losses to farmers, there is a need to supplement farmer's income through useful subsidiary occupations. Animal husbandry has proved its utility as the most efficient subsidiary occupation for the farmers. Considering this fact, State Government has taken following major decisions for the welfare of farmers :

1. Implementing complete ban on slaughter of cow progeny.
2. Establishing Govardhan Govansh service centres in the state.
3. Establishing 28 intensive poultry development blocks in 28 talukas in 14 districts on PPP mode and also to establish 1 intensive poultry development block each in 302 talukas in 34 districts on PPP mode.
4. Strengthening of cattle breeding farm, Hetikundi for genetic improvement of Gaulau cows & Nagpuri buffalos
5. Establishing 1 veterinary college each in Jalgaon District and Akola, Akola District.
6. To implement Swayam project to provide self-employment to tribal beneficiaries and as a remedy for curbing malnutrition of tribal children in anganwadis by providing nutritious eggs.
7. Approval and implementation of Raje Yashwantrao Holkar sheep-rearing "Mahamesh" scheme.
8. Approval and implementation of Vidarbha Marathwada special dairy development programme (VMDDP) in 11 districts of Vidarbha Marathwada region.
9. Approval and implementation of pilot project for distribution of 2 cows/buffalos and 20+2 goat unit in Jalna district under Marathwada package with back ended subsidy.
10. In the year 2018, scarcity of rain has resulted into a drought situation in 151 talukas & 268 revenue circles in the state. Distribution of fodder seeds to farmers in these areas through RKVY funds producing fodder and thus combating fodder scarcity; So also sanctioning a policy to cultivate fodder crops on the galpera lands, these measures have been taken by Government.

In Maharashtra, total estimated milk production during the year 2021-22 was 14305 thousand M.T., whereas during the year 2020-21 it was 13703 thousand M.T. It is 4.39 % more as compared to previous year. In cow milk production, the contribution of crossbreed cow's milk was 53%, Total estimated meat production during the year 2021-22 was 1138 thousand M. T., whereas during the year 2020-21 it was 1109 thousand M.T. It is 2.62 % more as compared to previous year. Gross value from Animal Husbandry sector at current prices is 9316957 lacs for the year 2020-21. Development & animal health coverage are two important major functions of the AHD. To facilitate these major objectives, priority is given to the following programmes by the department. The Performance Budget emphasizes the financial requirements as well as physical targets of technical work have been worked out, for the year 2021-22 (Actual) 2022-23 (Anticipated) and 2023-24 (Target.)

The administrative set up of the Department as well as the setup of Regional level has been elaborated in details in the Chart No.1. Then onwards the Programmewise financial statement of non-plan expenditure as well as the technical performance of each programme is given individually.

Programme No. 1- Direction and Administration

Artificial Insemination is the main objective of the department. The Artificial Insemination Programme enhances the production of crossbreed Cattle and improved Buffaloes. This programme also underlines the guidelines regarding improved animal husbandry practices, encourage mixed livestock farming systems and management practices. All these issues automatically and indirectly help the livestock owners, agricultural labours and rural population allied business personnel's, in upliftment of their economic and social status.

Programme No.1 highlights the following programmes.

- 1) To facilitate Artificial Insemination by expert veterinarians with advance Frozen semen technology to produce crossbreed calves in cow class & improved calves in buffaloes.
- 2) To protect Livestock & Poultry from epidemics, control of epidemics, treatment & provision of veterinary health services.

- 3) Rearing & development of improved breeds of cattle, buffaloes, poultry, sheep, goat & pigs.
- 4) Maintenance of pure deshi breeds of cattle's i.e. Red Kandhari, Dangi, Deoni etc.
- 5) Training of farmers with recent advance knowledge of animal husbandry practices by the technical personnels

The State level administration also includes the budget control and control of Disease Investigation Section, Pune-67 and Institute of Veterinary Biological Products Pune-67 is monitored by Commissionerate of Animal Husbandry, with the help of concerned technical officers. For implementation of Animal husbandry Programme through out the State, it has been divided in seven regions. The Regional Joint Commissioner of Animal Husbandry heads each region. At district level, District Deputy Commissioner of A.H. monitors the State sector activities while the local sector activities are controlled by the District Animal Husbandry Officer, Zilla Parishad. The financial statement of Animal Husbandry Department has been given in table No. I, II & III. The financial requirement of "Direction and Administration" has been given in the table No. I.

Quality Control Laboratory :

The office and the laboratory are located at Aarey Milk Colony Campus, Goregaon, Mumbai-65. This laboratory certifies the livestock & poultry products and by products to be exported. Samples collected are processed in the laboratory; various tests are conducted for the quality of the product and safety for human consumption. The samples are tested and examined for certifying them as free from bacterial, viral, fungal and parasitic infections. So also under or as per the Animal Preservation Act 1971, this laboratory examines and certifies the animals to be slaughtered at Deonar abattoir. The details of work carried out have been given in the table No. II.

Programme No. 2 - Veterinary Services and Animal Health

To increase the economical status of the livestock owner, the health status of their productive animal should be best. For this purpose veterinary dispensaries at different level are established in all district of the State. The important responsibility of these dispensaries is to diagnose the disease condition of the ill animals and to treat it properly, to prevent the animals from contagious diseases by vaccinating them and to produce high yielding progeny by artificial insemination programme.

The details of veterinary dispensaries are as under -

1) District Veterinary Polyclinics	- 33	2) Taluka Veterinary Mini Polyclinics	- 169
3) Veterinary Dispensary Grade I	- 1742	4) Mobile Veterinary Clinics	- 65
5) Veterinary Dispensary Grade II	- 2841		

The financial requirement is given in table No. I.

District Veterinary Polyclinics :

Total 33 District Veterinary Polyclinics are established in 33 districts of the State. In addition to this, 6 Veterinary Polyclinics are run by Maharashtra Animal & Fishery Science University, (at Parbhani, Nagpur, Akola, Shirval, Udgir and Mumbai). As per GR No. PasaPra-2014/Prakra-387/ADF-1, Mantralaya, Mumbai-32 dated 4-1-2018 has been Granted District Veterinary Polyclinic at Palghar District. The facilities available at these District Veterinary Polyclinics are -

- 1) In-patient wards for keeping the sick animals under observation of veterinarian for 24 hrs.
- 2) Major operations with the help of advanced techniques.
- 3) Diagnosis of the complicated cases with the help of latest diagnostic machines like blood analyzer, biochemical analyzers, x-ray machine, Sonography machine etc.
- 4) Availing the Artificial Insemination facilities.
- 5) Diagnosis of the epidemic diseases in the district and guide for control measure.
- 6) Testing of blood, urine, faecal samples for diagnosis of infectious diseases.
- 7) Giving guidance to technical officers in District regarding treatment against complicated diseases of animals.

The work-load summary is given in table No. 2

Taluka Veterinary Mini Polyclinics :

The main objective to establish Taluka Veterinary Mini Polyclinics is to render specialized, expertise veterinary services to the Livestock owners. The diagnostic, breeding and treatment facilities which are available at District Veterinary Polyclinics are also available at 169 talukas of the State at Taluka Veterinary Mini Polyclinics. The Taluka Veterinary Mini Polyclinics are also providing guidance to other veterinary institutes in the taluka for treating the sick animals. The work-load summary is given in table No. 2

Veterinary Dispensaries Grade I :

At remaining talukas in the State and at some other places, where the livestock population is more, the veterinary Grade I dispensaries are established. These dispensaries are manned by graduate veterinarians. Services like treatment of sick animals, artificial inseminations and surgical facilities are provided by these dispensaries. Total 1742 Grade I dispensaries are existing in the State.

Mobile Veterinary Clinics :

In hilly areas the livestock is scattered and is in less number. So it is difficult to the livestock owner to bring the animals to veterinary dispensary for treatment. In such remote and hilly areas the veterinary services are provided with the help of 65 mobile veterinary dispensaries in the State. The services provided are in the same line as of veterinary dispensary Grade I.

Veterinary Dispensaries Grade II :

Total 2841 grade II veterinary dispensaries are existing in the State. These dispensaries are manned by Para veterinarians. These Para veterinarians are providing minor services like artificial insemination, vaccinations, etc. to the animal of the livestock owners.

Check Posts :

Total 13 check posts are established in the State. These 13 check post are on the major inter State livestock transport routes. At the check post the health status of the animal is checked. The work-load summary of Grade-I & II dispensaries under Z. P. is given in table No. 2

Institute of Veterinary Biological Products, Pune :

This Institute produces some of the Bacterial & Viral vaccines for protection of livestock and poultry. In addition some antigens, diagnostic reagents etc. are also manufactured. Vaccines are manufactured as per the provision of schedule "F" of Drugs & Cosmetics Act, 1940 at IVBP and are tested for quality standards by control cell of IVBP as per the updated rules of Indian Pharmacopoeia. This institute has a small animal breeding unit e. g. Rabbit, Guinea Pigs, White Albino Mice and Poultry. This unit plays a major important role & is essential for the test & quality control of vaccines produced at IVBP. The work-load summary and the information of the test carried out by Test and Quality control unit has been given in table No. 3.

Disease Investigation Section, Maharashtra State, Aundh, Pune : Aims

- 1) Visits to various places in the States, where outbreaks has occurred. Collection of samples at these places, carry out various tests on these samples and diagnose the disease.
- 2) To convey the disease diagnosed and suggestions of treatment to veterinarians.
- 3) Investigation on new diseases and treatment thereof.
- 4) To carry out testing of tuberculosis, epizootic abortions, Mastitis, Poisoning, parasitic infestations, salmonella in birds to avoid economical losses in animals and birds and to enhance the productivity of animals and advice to control and contain the disease.
- 5) To control the disease so as to maintain the health of animals and birds in the State.
- 6) To develop new techniques for accurate & prompt disease diagnosis.
- 7) To guide veterinarians & farmers, regarding latest techniques in disease diagnosis and prophylaxis through meetings, summits, trainings etc.
- 8) To issue certificates regarding export of animal origin products.
- 9) To forecast the occurrence of certain disease by studying its outbreak in past & climatic condition at that time.

Following State Level Laboratories are working under D.I.S., Pune.

- 1) Bacteriology Laboratory, 2) Mycology Laboratory, 3) Parasitological Laboratory, 4) Toxicology Laboratory,
- 5) Histopathology Laboratory, 6) Virology and Cell Culture Laboratory, 7) Poultry Disease Laboratory,
- 8) Foot & Mouth Disease Laboratory, 9) Surveillance Laboratory, 10) Cattle Disease Laboratory.

Central Govt. has also recognized this institution as referral laboratory for the States in Western part of the country. According to that guidance is given for diseases diagnosis to Goa, M.P., Gujarat and Chhattisgarh State & Dadra Nagar Haveli and Div & Daman UT's.

Regional Disease Diagnostic Labs :

There are seven regional disease diagnostic labs working at following places i.e. Chiplun, Kolhapur, Pune, Nasik, Aurangabad, Akola & Nagpur. By organizing work camps, the regional officers are being guided regarding testing of nationally important diseases, predominant diseases in that area, This work is being taken by these regional labs. At district level, district disease diagnostic labs are working at each veterinary polyclinics. L.D.O. performs the primary tests in these labs. Today 32 district level labs are working in Maharashtra. The work-load summary has been given in table Nos. IV, V, VI.

Programme No. 3 - Cattle and Buffalo Development

As per 20th Livestock Census 2019 there were 62.30 lacs in milk cows and buffaloes in the State. The total estimated milk production during the year 2021-22 was 14305 thousand M.T. (Source- Integrated surveyscheme) Estimated in milk Cows & Buffaloes were 62.59 lacs. The cattle improvement programme is implemented in order to improve the milk yield on the basis of following principles.

1. Improving animal health
 2. Sexual health control.
 3. To increase milk production potential, cross breeding programme in cows and upgrading local buffalo,
 4. Training of farmers regarding, cross-breeding & animal husbandry practices.
- The following schemes are implemented for bringing up the desired improvement.

- 1) Cattle breeding farms under State Sector and MLDB.
- 2) District Artificial Insemination Center.
- 3) Purposive grants to Zillah Parishad.
- 4) Special Livestock Production Programme.
- 5) Milk Competition.

The financial requirement is given in table No. I.

District Artificial Insemination Centers (DAIC's)

Artificial Insemination is a major important highlighted programme of the department, for improvement of livestock through cross breeding. Throughout the State there are 34 DAIC's covering and supplying the semen doses, sheaths, guns and liquid nitrogen so as to facilitate the Artificial Insemination work. As per GR No. PasaPra-2014/Prakra-387/ADF-1, Mantralaya, Mumbai-32 dated 4-1-2018 has been Granted District Artificial Insemination Centre at Palghar District.

Maharashtra Livestock Development Board, Nagpur :

As per G.R. No. CDS-10-2001 /(Prakra59)/ADF-4, dated 2.4.2002, Maharashtra Livestock Development Board, Akola have been established. Nowadays headquarter of MLDB has been shifted to Nagpur As per G.R. No. Sankirn2020/Prakra145/ADF-4, dated 05.02.2021 and Maharashtra Livestock Development Board, Nagpur is working with 100% Central Government assistance.

The objective of establishment of Maharashtra Livestock Development Board, Nagpur has to work according to the National Project on Cattle and Buffalo Breeding Project with the view to provide essential specialized expertise veterinary services emphatically. It also aims to increase the area of coverage for Artificial Insemination work especially in the laggard areas of the State, where awareness regarding livestock and livestock production (cross breeding programme) is a need of the day. It will give encouragement to increase the milk production and thereby increase the opportunities of generation of employment and self employment. As per the above objectives and aims, it is expected from Maharashtra Livestock Development Board to implement the State Cattle & Buffalo breeding Programme, which is under progress. The book contains the performance for the year 2021-22, as submitted by the Board. The work-load summary has been elaborated in Table Nos. II to VII.

Bull Mother Farms and Bull Rearing Centers under MLDB and Cattle Breeding Farm under State Sector/ Farms -

1. Kopergaon (Ahmednagar): HF& HF X GIR crossbreed bulls,	6. Hingoli: Buffalo Bull Breeding Centre,
2. Tathawade (Pune): Pure Jersey exotic bulls,	7. Pohara (Amravati): Gaolao, Tharparkar bulls,
3. Jath (Sangli): Gir and Gir bull x jersey	8. Nagpur: Bull Rearing Centre,
4. Junoni (Solapur): Pure Khillar, pure indigenous bull,	9. Wadsa (Gadchiroli): Sahiwal x Jersey bulls.
5. Harsul (Aurangabad): Bull Rearing Centre Gaolao & Indigenous bull	10. Hetikundi (Wardha) (State Sector): Pure
11. Bod (Amrawati): Recently transferred to MLDB	12. Waghapur (Yavatmal) : Newly transferred

Major Objectives and Schemes of MLDB, Nagpur :-

1. Implementation of Artificial Insemination Programme and improvisation of livestock breeding programme.
2. To formulate district wise target of Artificial Insemination, follow-up of the Artificial Insemination work, as per the target fixed and it's monitoring.
3. Systematic control on facilities for Artificial Insemination works and maintains the quality of F. S. doses as per standards and norms.
4. Production of proven sire by conducting the progeny testing programme.
5. Implementation of National Project on Cattle and Buffalo Breeding Project Scheme.
6. To produce high pedigree proven bulls by providing basic infrastructure facilities and strengthening.
7. Modernization of Frozen Semen Labs (3) for production, supply and storage of quality F.S. doses.
8. Strengthening of LN2 storage capacity and supply mechanism, purchase of LN2 tanks and mobile tankers.

9. Strengthening of breeding farms for preservation and maintenance of recognized indigenous pure breed, e.g. Cow class - Khillar, Lal Kandhari, Gaulao, Dangi and Deoni Buffalo Class - Pandharpuri, Nagpuri.
10. Monitoring of RKVY Scheme,
11. Monitoring of Centrally Sponsored Livestock Insurance Scheme.

Under Rashtriya Gokul Mission, for preservation and conservation of Pandharpuri buffalo and Gaolao cows Gokul Grams are being strengthened at Bull Mother Farm, Tathawade and Bull Mother Farm, Pohara respectively. ET/IVF labs are being established at Urulikanchan by BAIF, Pune at Wadgaon Rasai by JK trust, Thane and at MAFSU, Nagpur with financial assistance from GOI during the financial year 2018-19. The work is under progress. With Financial assistance from DPC, Pune ET/IVF Lab is being established at Bull Mother Farm, Tathawade. Two Livestock Development Officers of Animal Husbandry Department have been trained in ET-IVF at JK Trust, Pune in December 2020 and their services have been engaged in this field from 1.03.2021. In order to make the said technology available at the door of animal husbandry at a discounted rate, a draft agreement has been prepared with the animal husbandry under the guidance of CEO, MLDB, Nagpur. Accordingly, the work has been started after making an agreement with the cattle breeders.

Production of High Pedigree female calves using Sex Sorted Semen for Artificial Insemination Programme In Cows and Buffaloes from Farmers in the State :

In the state of Maharashtra, the entire Prohibition of Cattle Slaughter Act has been implemented from 4th March, 2015. Also, with the increase in modern technology and mechanization in agriculture, the need for bulls useful for agricultural work has decreased. In this background, if the semen produced using the new state of the art technology of sexing semen to keep male calves at minimum level is used under artificial insemination programme in cows and buffaloes, it will possible to produce about 90 percent female calves.

Sexed Semen by Maharashtra Livestock Development Board of Animal Husbandry Department at the rate of 575/- per Semen from Genus Breeding India Pvt. Ltd. (ABS India) in five years, a total of 6.80 lakh semen will be used for artificial insemination of cows and buffaloes at the doorsteps of farmers/ Animal Husbandry in the state.

Programme No. 4 - Poultry Development

Poultry Population in the Maharashtra State is 742.97 lacs, as per the 20th Livestock Census 2019. This shows a down of 4.49% in poultry population as compared to 19th Livestock Census 2012. There is also a decrease of 13.44% in the number of improved variety birds due to interest of farmers in the poultry farming with modern techniques. As per the survey report of 2021-22 under the Integrated Survey Scheme, egg production in the State is 702 crores which are 9.68 % increase as compared to egg production 640 crores in 2020-21. Per capita availability of eggs in the State is only 52 eggs per year against the WHO recommendation of 180 eggs, which exhibits a large scope for poultry farming business in the state.

Availability of improved quality of poultry breeds, equipments, medicines, vaccines & financial assistance to poultry farmers through 1000 broiler rearing birds scheme of the State have resulted in growth of poultry sector in the State. Following institutes of State Government are working in order to promote the poultry farming business in state and establishment of schemes.

a) Central Hatcheries :

Central Hatcheries are established at Pune, Aurangabad, Kolhapur and Nagpur in Maharashtra State. Improved Deshi Poultry birds in the form of Hatching Eggs, Day Old Chicks (DOC) & Pullets are provided to the farmers according to their demand. Breeds like Rhode Island Red, Giriraja, Black Australorp, Grampriya and Survarnadhara are reared and produced in these hatcheries for supply to the farmers. In the year 2012-13 these Central Hatcheries were strengthened by installation of automatic feeders and waterers.

b) Intensive Poultry Development Blocks :

There are 16 Intensive Poultry Development Blocks in the state working under Zilla Parishads.

Mumbai Region - Palghar, Chiplun, Pen
Nashik Region - Nashik, Dhule, Kopergaon
Pune Region - Satara, Tasgaon, Solapur

Aurangabad Region - Parbhani, Beed (Pali)
Latur Region - Osmanabad, Nanded
Amravati Region - Amravati, Yeotmal, Akola

Poultry training programmes are organized at these Intensive Poultry Development Blocks to create the awareness regarding poultry farming, technical management & marketing. These Institutes were strengthened in the year 2012-13 and 2013-14 under Rashtriya Krishi Vikas Yojana by installing Automatic feeders and waterers at poultry sheds. Integrated Poultry Development Programme is implemented through funds received from District Planning Committee.

c) Duck Breeding Farm :

Duck Breeding Farm was established at Wadsa, District-Gadchiroli for promotion of Duck rearing. Day Old Chicks and hatching eggs of improved variety of duck (Khaki Camp Bell) are provided at low cost to Adiwasi beneficiaries in the Vidarbha region. Duck Breeding Farm is strengthened and Duck Hatchery also has been established under Rashtriya Krishi Vikas Yojana.

d) Navinyapurna Yojana-Rearing of 1000 broiler poultry birds through poultry farming :

There is a large scope for production of poultry meat in the state. An administrative approval for the scheme of "Rearing of 1000 broiler birds" has been granted by State Govt. during 2012-13 for implementation of the scheme during 12th five year plan. Under this scheme, 50% subsidy (Rs. 1,12,500) is provided to general category beneficiaries whereas 75% subsidy (Rs. 1,68,750) is provided to the beneficiaries of Scheduled Caste and Scheduled Tribes towards the utilization of providing poultry houses, equipments and other related items necessary for poultry rearing. In year 2021-22 General & SCP total 1217 beneficiaries were benefitted.

e) District Plan Scheme -Integrated Poultry Development Programme:

This scheme is being implemented through Intensive Poultry Development Blocks in the District through the funds received from District Planning Committee, to encourage backyard poultry farming in rural areas. In this scheme, 100 day old chicks of improved Deshi variety & poultry feed are provided on 50% subsidy Rs.8000/-Total project cost is Rs. 16000/-. Also a unit of 25 pullets and 3 male birds is provided to beneficiaries at 50% subsidy (Rs. 3000/-). Remaining amount for equipment and shed for birds is to be arranged by beneficiaries.

f) Establishment of 302 Intensive Poultry Development blocks on public private partnership:-

As per Government resolution no.Kukkut-2016/C.R.67/Padum, Mantralaya, Mumbai 32 dated 13/11/2017 issued for establishment of 302 New Intensive Poultry Development blocks all over the state. (Each taluka should have single/one IPDB). Till December 2022, 109 units are completed and are in function. Under this scheme cost of single unit is Rs. 10.275 lacs and Rs. 5,13,750/- (50%) subsidy from State Government will be given to all beneficiaries.

g) SWAYAM Project :-

This project is implemented from 2017-18 in scheduled areas of 16 tribal districts to supply eggs for inclusion in childrens diet in Anganwadis and for creation of self employment. Under this project 100 mother units have been set up in the Integrated Child Development Project Area to distribute 45, four week birds to the beneficiaries in 3 phases (20+15+10=45). This project is being implemented with the objective of providing an effective source of protein rich food and employment to beneficiaries on permanent basis. Beneficiaries are encouraged to produce 45 birds provided to them in good manner and to increase the number upto 100 birds. In order to take better care of the birds training is provided to the beneficiaries and other ancillary entities involved in the project through the Maharashtra State Rural Livelihood Mission (UMED). Beneficiaries must use eggs produced from the birds in their daily diet and remaining eggs should be sale to Anganwadi in the village. Rs.2255.74 lacs costing under this project will be benefitted to 43,368 beneficiaries. Under this project Rs. 1971.69 lacs has been spent till December 2022 and 15,40,350 four week old, low input technology birds have been distributed to 40,963 beneficiaries for self employment.

h) Distribution of 2 cows/ buffalo and 20+2 Goat Unit in Jalna district :

2 cows/ buffalos and 20+2 Goat Unit distribution scheme is being implemented in Jalna, as per GR dated 15-10-2016 also Back ended 50% Subsidy will be given to all beneficiaries :1.Unit of 2 cows- Subsidy amount is Rs.56,000/-.2. Unit of 2 buffalos- Subsidy amount is Rs.66,000/-. 3.Unit of 20+2 Goat unit, Goat Shed (450 Sq.ft) – Subsidy amount is Rs.114700/-In this scheme 1000 beneficiaries for unit of 2 cows, 1000 beneficiaries for 2 buffalos unit and 1000 beneficiaries for 20+2 Goat Unit will be benefitted under this scheme.

i) Distribution of 2 cows/ buffalo and 20+2 Goat Unit in six districts Osmanabad, Yeotmal, Gondia & Satara districts in first stage and Beed and Bhandara district in second stage as per Marathwada package :

2 cows/ buffalo and 20+2 Goat Unit distribution scheme is being implemented in 6 district Osmanabad, Yeotmal, Gondia & Satara districts in first stage and Beed and Bhandara district in 2nd stage, as per GR dated 16/11/2017 for both scheme Back ended 50% subsidy will be given to all beneficiaries :1.Unit of 2 cows- Subsidy amount is Rs.56000/-2.Unit of 2 buffalos- Subsidy amount is Rs.66000/-3.Unit of 20+2 Goat Unit, Goat Shed (450 Sq.ft.) – Subsidy amount is Rs.114700/-will be benefited under this scheme. In this scheme 1000 beneficiaries for unit of 2 cows, 1000 beneficiaries for 2 buffalos unit and 1000 beneficiaries for 20+2 Goat Unit will be benefited under this scheme.

j) Raje Yashwantrao Holakar (Mahamesh Scheme)

For promotion of Sheep rearing, Government resolution is issued on dated 2-6-2017 for the distribution of sheep, feed and other materials under Raje Yashwantrao Holakar scheme.

The scheme is only for Nomadic Tribes-C (NT-C)

1. Distribution of 20+1 sheep unit with infrastructure -75 % subsidy.
2. Distribution of improved male sheep -75% subsidy.
3. Provision of subsidy for infrastructure for rearing of sheep- 75% subsidy.
4. Provision of subsidy for balanced feed for sheep unit- 75% subsidy.
5. Mini silage baller cum wrapper machine- 50% subsidy.
6. Installation of Animal feed Unit- 50% subsidy.

Programme No. 5 - Sheep and Goat Development

According to 20th livestock census there are 26.80 lacs sheep and 106.05 lacs goat in the State. In the State, there are 4 recognised breeds of goat viz. Osmanabadi, Sangamneri, Berari and Konkan Kanyal and 1 breed of sheep viz. Deccani.For Sheep and Goat Development, Maharashtra Mendhi Va Sheli Vikas Mahamandal is established on 8 August 1978 under Company Act 1956 and actual working from 1-11-1979. The mahamandal renamed as Punyashlok Ahilyadevi Maharashtra Mendhi Va Sheli Vikas Mahamandal from 23-06-2003.

There are 13 sheep & goat farms functioning under mahamandal at Bilakhed, Padegaon, Ambejogai, Mukhed, Mahud, Tirth (B) Tuljapur, Ranjani, Pohara, Bondri, Javala, Nileli, Dapchari Wool utilization Centre and Head office at Pune-16.Schemes being implemented by Punyashloka Ahilyadevi Sheep and Goat Development Corporation

1. Supply of Improved Rams & Bucks for breed improvement
2. Provide Sheep & Goat Management Training to sheep and goat breeders
3. Implementation of Machine Shearing Programme
4. Purchase of raw wools from the shepherds and Manufacturing of woollen products & their sale
5. Distribution of sheep / goat units under various government sponsored schemes. Supply of bucks for Bakri-Id and Organization of Woolen Expo.
6. Implementation of centrally sponsored scheme Conservation of Madgyal Sheep.
- 7.Implementation of Shepherd Insurance scheme.
- 8.Implementation of Raje Yashwantrao Holkar Mahamesh Yojana.
- 9.Implementation of scheme under RKVY such as strengthening of farms, Ram/Buck Rearing etc.

Programme No. 6 - Fodder And Feed Development

To maintain the immunity, production, reproduction capacity and working capacity of the animals, it is necessary to feed balanced ration to the animals. To enhance the fodder production and increase the availability of nutritive fodder, as per requirement of livestock, increase the areas under fodder crops & fodder production saving in available fodder by using chaff-cutters, additional fodder production during rainy season & preservation of it in the form of silage, use of unconventional fodder (Enrichment of low quality roughages by urea treatment,Hydroponic fodder production, Azolla cultivation & production etc.) these four programmes are

implemented by the Fodder Development Desk. In concern with above four programmes, following various Centrally Sponsored & District Plan Fodder Development Schemes is implemented.

A) Centrally Sponsored Schemes (National Live Stock Mission) :

Central Government has change the scheme guidelines and the new scheme sanctioned on the basis of Entrepreneurs Development along with employment generation through Animal Husbandry from the year 2021-22. In the new scheme, Following two schemes are incorporated under sub mission Feed and Fodder Development.

1. To Mitigate the Fodder seed shortage with the availability of quality fodder seed, Rs.250per Kg. subsidy is given for production of foundation seed, Rs.100 per Kg. subsidy is given for production of certified seed.
2. Entrepreneurial activities in feed and Fodder block and TMR.

For availing the benefits of subsidy in the above schemes, application would be submitted online only and subsidy will disbursed in two installments by SIDBI

B) District Plan Scheme : For cultivation of fodder crops in the farmers land & fodder production by the farmers, certified seed of improved fodder crop varieties & saplings of perennial fodder crops required for 0.10 hector to 0.40 hector, limited to Rs. 1500/- per beneficiary are distributed among farmers under the District Plan Fodder Development Scheme.

Feed Analysis Laboratory :

Representative animal feed samples are analysed in this laboratory. Feed samples from cattle breeding farms, hatcheries and Intensive poultry development block is analysed for the proximate principles. The financial requirement & work carried out in the Laboratory has been shown in table No. II.

Programme No. 7 - Extension and Training

A developing science regarding animal husbandry plays an important role in providing livelihood and income source to the rural people through encouraging livestock and poultry keeping practices. In view of propaganda and publicity of animal husbandry practices, the extension and training of farmers and technical personnel's is being conducted by the department.

Under exhibition and propaganda activity, many programmes such as, In-service training course, Artificial Insemination Training, Poultry training, Farmer's training regarding livestock and livestock keeping practices, are undertaken. Maharashtra Animal and fisheries Science University is also supporting various extension education programmes. Cattle show, work campaigns, rallies, practical training for livestock owners are organized at district level. The programme of exhibition and propaganda is effectively implemented by giving wide publicity and hasten transfer of technology regarding Animal Husbandry trends, practices and opportunities through broadcasting and telecasting media. To implement the programme effectively the scheme of exhibition and propaganda is merged in DPC schemes and the programme is conducted through district officers and local authorities from the year 2010. In 2018-19, one National level animal exhibition was organized by the department at Jalna. In the concern exhibition there were 1026 different breeds of all types of livestock was participated and approximately two lacks farmers, livestock owners and visitors visited the exhibition. "Pashudhan Aishwarya" along with other extension material is published by the department to impart the knowledge, technical updations, success stories and latest events to the farmers and officers of the department.

State Level Training Centre, Gokhalenagar, Pune -16

Institute for In-service Diploma Course is renamed as State Level Training Centre, after reorganization of AH Department in the year 2004. The institute is located in the premises of AH Department at Gokhalenagar, Pune -16. Five days In-service refreshers' course were organised for technical and non-technical employees of the department from the year 2007-2008. As per new training policy of the State five types of training programme are proposed at the institute of various durations. They are as follows :-

1. Foundation course for newly recruited employees.
2. In-service refreshers' course for In-service employees.
3. Training after promotion for In-service employees.
4. Training after transfer for In-service employees.
5. Orientation training programme for In-service employees.

During the training programme field visits to various important and renowned institutes are arranged as per training needs. Excellent residential and boarding facility as well as library facility is available for trainees. Relevant latest knowledge and information is given to the trainees. Out of total lectures 40% lectures are delivered by experts and experienced guest lecturers. After the training programme the employees can use latest knowledge in their day to day working there by benefitting livestock owners and farmers at large of the State. At present foundation courses for newly reemitted technical officers is being arranged at the institutions.

Maharashtra Animal and Fishery Science University, Nagpur :

The Govt. of Maharashtra has taken the decision to establish Maharashtra Animal & Fisheries Science University. As per the proposal No. 7, in the assembly, the house has sanctioned and permitted to establish the Veterinary University at Nagpur from 1st April, 2000. The official inaugural function of the Veterinary University was commenced on 3/12/2000. The university has been carved one Post out four agriculture universities in the state by transferring five veterinary colleges graduate institute of veterinary sciences and one dairy Technology college. In view of developing human resources in the field of fishery sciences, two fishery colleges and one additional dairy technology colleges were established. Now the university has five veterinary colleges at Nagpur, Mumbai, Parbhani, Shirval (Satara), Udgir (Latur) and one post graduate institute of veterinary and animal science at Akola, besides two dairy technology colleges at Warud (Pusad) and Udgir (Latur), two fishery colleges at Udgir and Nagpur.

Maharashtra State Veterinary Council

The Indian Veterinary Council Act, 1984 has been implemented in the State since 1st August, 1997. As per GR No.MSIDC-1099/21337/CR-74/99/ADF-3 dated 31/3/2001 the Maharashtra State Veterinary Council has been established at Nagpur. The council is to undertake the registration of the Graduate Veterinarians in the State. As per the laws and by-laws of Indian veterinary council MSVC will keep control on the educational aspects of Veterinary Colleges in the State & implementation of rules & regulations in the State. Table No. I to IV indicates the financial requirements & No. of persons trained under various training programmes. The council have their own website (Website: www.msvc.maharashtra.gov.in).The council, Nagpur have started online registration and renewal of the registration with the help of council's website.

Programme No. 8 - Administration, Investigation and Statistics

To plan the various development schemes which are to be implemented and monitored by the office of the Commissionerate of animal husbandry, statistical information regarding available resources and present status of production potential is necessary. It is also essential to assess the actual progress about the work done by the various development schemes implemented. This assessment provides a base line for planning. The Statistical section comprise of two units -

- 1) Statistical Unit
- 2) Integrated Survey Scheme

1) Statistical Unit :

This unit is divided into two sections

A) Technical Section -

This unit undertakes the work of consolidation of Performance Budget of Animal Husbandry, To provide information for Performance Budget of Tribal Development Department, Annual Administration Report of Scheduled Area, Economic Survey of Maharashtra, Preparation of Monthly Progress Report of Technical Work, Quarterly Report on Animals Slaughtered, Animal Husbandry Statistical Booklet etc.

B) Livestock Census Section :

Under 100% Central Govt. sponsored scheme, this section executes and consolidates Livestock Census at every five years interval. Central government has published All India report of 20th Livestock census in December 2019. It includes state-wise data of livestock and poultry/other poultry birds. District-wise and village-wise information of livestock animals, buffalos, goat, sheep & pigs is available at <https://dahd.nic.in>. As per instructions of Govt. of India, 20th Livestock census was carried out in the State. For the first time, livestock data was collected through tablet PCs. Detailed information of all recognised breeds of livestock & poultry is

collected. Species-wise/Districtwise/Rural,Urban regionwise report of livestock census was published in December 2022. In addition to this, publication work of breedwise report of livestock and poultry is in progress. Since funds for livestock census are provided by Central Government, progressive monthly FRBM report of expenses is submitted to it.

2) Integrated Survey Scheme :

The Department of Animal Husbandry Maharashtra State is implementing the integrated sample survey scheme from the year 1970 on the guidelines given by the Government of India. The main objects of the scheme is to estimate the production of major livestock products viz. Milk, Eggs, Wool and Meat and to study the livestock and Poultry Keeping practices. The scheme was strengthened as a centrally sponsored plan scheme on 50 % central share from 1984. The work of collection of relevant statistical information was conducted throughout the State. The stratified multistage random sampling design is adopted for survey work.

As per the guidelines of Government of India, 15% of the villages will be selected for survey work in the State excluding Brihan Mumbai. The survey work is conducted during the three season's viz. summer, rainy and winter of the year. A report is prepared in this regard every year.

Programme No. 9 - Investment in Public Sector and Other Undertaking

Grant-in-aid is given to the Sheep & Goat Development Board (Mendhi-va-Sheli Vikas Mahamandal) by the Govt. The objective is to meet the recurring expenditure of sheep breeding farms working under corporation. Information of financial requirement is furnished in table No. I.

Programme No. 10 - National Co-operative Development Corporation

Monetary assistance to national co-operative development corporation sponsored institutions

Poultry Farming-

Scheme to establish poultry Co-operative institutions with help of monetary assistance of nationalco-operative development cooperation on co-operative basis was started in Maharashtra State from 1985-86. The major objective of this scheme is to increase egg production in co-operative sector & to facilitate supplementary income in agriculture. As per the extant policies, financial assistance is provided only to co-operative institutions involved in egg production. Institutions are selected according to availability of markets for eggs, supply of chickens, ability to indulge in systematic poultry farming and run the institution by the program finalised by monthly reconciliation of profit and loss statements. In the period of 1985-86 to 1996-97, government has sanctioned total 76 co-operative poultry institutions. Out of these, 16 are engaged in production, 29 are closed and 25 are in liquidation. 3 institutions are debt-free. The work of one of these institutions has been completed in liquidations. Two organizations have taken advantage of the one time agreement of the government dated 08.01.2021 and paid the government dues.

The details of financial assistance to these institutions are as follows

Table No.1

		Share Capital %	Loan %	Institutional Share Capital %	Total %
A.	Old Composition 23 Institute (Project Cost Rs. 47.00 & 50.00 Lakh)	15	80	5	100
B.	New Composition 13 Institute (Project Cost Rs. 79.50 Lakh)	35	60	5	100
C.	New Composition 29 Institute (Project Cost Rs. 90.00 Lakh)	45	50	5	100
D.	New Composition 5 Institute (4 Project of Cost Rs. 58.00 Lakh & 1 Project of Cost Rs. 60.00 Lakh)	45	50	5	100

Table No. 2

(Rs. In Lakh)

Institutions	Share Capital	Loan	Grant	Total
73	2005.06	3180.13	107.22	5292.41

Programme No. 11 - Veterinary Research

All India Co-ordinated Research project for epidemiological study of foot and mouth disease is established at Disease investigation section, Pune -67.

The objectives of this project are as follows :-

- 1) Collection of epidemiological information / data.
- 2) Epidemiological data provides a base line for planning of strategy of control of FMD outbreaks.
- 3) F.M.D. virus is typed in the laboratory.
- 4) Identified typed virus in a particular outbreak or area, the vaccination strategy is decided / advocated to have desired immunity against the disease.
- 5) To attend the outbreaks and sample collection from various institutes, sample are received & being processed in the laboratory for typing of F.M.D. virus.

There are two units under this project (1) Epidemiological unit (2) Virology unit.

1) Epidemiological Unit :

This unit is headed by the Deputy Commissioner of Animal Husbandry. This unit attends the outbreak & epidemiological survey is done for collection of epidemiological data and material / tissues from affected animal from foot & mouth disease. Epidemiological data collection is important factor in view of advocating the vaccination programme. It is based upon the basic reasons of occurrence of the disease, animal rearing practices, geographical distribution, seasonal occurrence, repeated incidences of outbreak and cattle movements, etc.

2) Virology Unit :

Samples / tissues / material collected and or received are processed in this unit for typing of affecting F.M.D. causing virus. This is typed by conducting the complement fixation test or by the advance technology like ELISA. The virus is typed as A. O. C. Asia - 1 etc. as per the characteristic features of virus. The work done under this project is given in Table No I.

Programme No. 12 - Economic Development and Compatibility of Women

Schemes of Department of Animal Husbandry for economic development of women -

Individual benefit schemes are undertaken by the Dept. of Animal Husbandry. Special component scheme, tribal sub plan and schemes other than tribal area, such schemes are being implemented for individual benefit schemes. From all these schemes, according to the policy of the Govt. of Maharashtra, 30% women will be benefited. The above schemes includes the following issues -

- 1) Crossbreed heifers / improved buffalo heifers - financial aids for maintenance.
- 2) Supply of milch animals units
- 3) Feed subsidy for the milch animals
- 4) Supply of pullets
- 5) Supply of goat units to the scheduled cast women
- 6) Special Livestock production programme - financial aids for feed

After sanction of any one of the above issues (whichever is applicable) to an individual woman, according to the availability of subsidy, the feed will be supplied OR after receipt of an application, sanction of loan from the bank, as per the availability of subsidy, within the stipulated period milch animals or goat units will be supplied. According to the above policy of the Govt. of Maharashtra, from the financial year 2002-03, Govt. has planned to execute the scheme. Workload summary is given in the statement No. I.

Programme No. 13 - Various Schemes

a) Rashtriya Krishi Vikas Yojana :-

From the year 2008-2009 to 2021-22 total 70 projects/schemes has been sanctioned under Rashtriya Krishi Vikas Yojana. Currently only one project is going on. For the total of 70 schemes Rs.1311.18 crore funds have been sanctioned and Rs.530.38 crores funds have been utilized. Funds of agricultural allied sectors will not be available after 31st March 2023 under this scheme. Creation of BSL III & BSL II Laboratory for Avian Influenza and other Zoonotic pathogens at DIS Aundh Pune-67. Funds will be available for this scheme till September 2023.

b) Supply of Milch Animals Unit :

The scheme is implemented with the aim to increase the milk production of the State as well as providing self-employment & source of income to rural farmers and livestock owners. Under this beneficiaries will be supplied with a unit of 6/4/2 crossbreed milch cows 6/4/2 milch buffalo. Beneficiaries from general category will get 50% subsidy of the unit cost whereas beneficiaries belonging to schedule cast and schedule tribe category will get 75% subsidy of the project cost. Beneficiaries from general category and SC / ST category will have to contribute 10% and 5% respectively from their own resources. Remaining 40% & 20% cost respectively will be made available through bank loan.

c) Semi Stall fed Goat Rearing for Supplementary Source of Income :

The scheme of “Stall Fed Goat Rearing” with the aim to increase meat production and meat byproducts & to provide self-employment & source of income to rural farmers and livestock owners. Under this scheme beneficiaries will be supplied with a unit of 10 Goats & 1 Buck. Beneficiaries from general category will get 50% subsidy of the unit cost whereas beneficiaries belonging to schedule cast and schedule tribe category will get 75% subsidy of the project cost. Beneficiaries from general category and SC / ST category will have to contribute 10% and 5% respectively from their own resources. Remaining 40% & 20% cost respectively will be made available through bank loan. In this scheme Osmanabadi and Sangamneri breeds of goat will be supplied to the districts from western Maharashtra, Marathwada & Khandesh. The breeds which can sustain in the local climatic condition will be supplied to the districts from Konkan and Vidarbha.

d) Poultry Farming on contract basis in the State :

There is a large scope for the production of poultry meat in the State. To start the poultry farming “a scheme of rearing of 1000 broiler birds” is to be implemented during 12th five year plan. Under this scheme beneficiaries from general category will get 50% subsidy (maximum upto Rs. 112500/-) whereas beneficiaries from SC/ST category will get 75% subsidy (maximum upto 168750/-) which will be utilized for providing poultry houses/cages, equipments and other related items necessary for poultry farming.

e) State of Maharashtra’s Agribusiness Rural Transformation Project

The government of Maharashtra proposes to undertake the project titled “State of Maharashtra’s Agribusiness Rural transformation Project (SMART)” to support development of inclusive and competitive value chains focusing on small and marginal farmers and agri-entrepreneurs. This would be achieved by expanding access to new and organized markets for producers and enterprises with complimentary investments in technical services and risk management capabilities. The project would support in strengthening the continuing market-driven transition, with an expanded private sector role in the production processing, and value addition, commercialization of crops, and livestock products thereby expanding the market access and supporting enterprise growth. The project would also extend support for strengthening risk mitigation measures including building capacity of the state to respond to commodity-price fluctuations and agriculture sector crises; developing access to timely information on markets and production trends and enhancing access of producers to financing and hedging instruments.

Animal Husbandry department is proposed following programme-

1) Livestock -

1. TA support to FAO2. TA support through various research institutes like NRC etc.
3. Training of AHD staff on GAH4. Training of butchers, AHD and PMC staff by NRC
5. Traceability of Food safety interventions activities based on FAO recommendations, Short consultancy

2) The Value Chain Development -

A) 1. Tech market meet for Goat farmers	2. ToT for sheep and goat husbandry schools
3. ToT for backyard poultry practices school	4. FFS for sheep and goat
5. FFS for Backyard Poultry	6. Training cum exposure visits within state for goat farmers
7. Training cum exposure visits within state for poultry farmers	
8. Training cum exposure visits outside state for goat farmers & Poultry farmers	
- B) Commodity based breeding programme

f) National Livestock Mission :

Government of India established this mission which includes various schemes for implementation during 12th Five Year Plan. This Mission includes following sub-missions :-

- 1) Sub-mission on Livestock Development
- 2) Sub-mission on Pig Development in North-East Region
- 3) Sub-mission on Feed and Fodder Development
- 4) Sub-mission on Skill Development, Technology Transfer and Extension.

State Government had formulated State Level Executive Committee and District Livestock Mission Committee for scrutiny and recommendation to Government of India for sanctions and issued the resolution which includes objectives of the schemes, July, 2021 implementing procedure and guidelines.

g) Rashtriya Gokul Mission :

Government of India established this new scheme which includes the objectives as below :-

- 1) To undertake Breed Improvement Programme for Indigenous Cattle Breeds so as to improve the genetic makeup and increase the Stock.
- 2) To enhance Milk Production and productivity of Indigenous Bovines.
- 3) To upgrade Non-Descript Cattle using Elite Indigenous breeds.
- 4) To distribute disease-free high genetic merit Bulls of Indigenous breeds for Natural Service.

The Mission will be implemented through Maharashtra Livestock Development Board, Nagpur in the State

h) National Artificial Insemination Programme:

National Artificial Insemination Programme is sub scheme of Rashtriya Gokul Mission. The main objective of the scheme is to provide the Artificial Insemination Services with semen of high pedigreed Cow and Buffalo breeds at farmer, doorstep which eventually enhance the productivity of animals as well as the economic status of the farmer also. The programme is being implemented by Maharashtra Livestock Development Board, Nagpur in the districts having less than 50% AI coverage. The period of 1st phase of the scheme was 15.09.2019 to 31.05.2020. Further, 2nd phase was implemented during the period 01.08.2020 to 31.07.2021, 3rd phase was implemented in the State for the period 01.08.2021 to 31.07.2022 while 4th phase is currently implemented in the State for the period 01.08.2022 to 31.07.2023.

i) Livestock Insurance Scheme :

Livestock Insurance is a centrally sponsored scheme implemented by Maharashtra Livestock Development Board since 2006-07. The main objective of the scheme is to provide protection to the cattle holders against any eventual losses due to death animal because of natural calamity, accident or disease. Initially the scheme was implemented in six districts and was extended 18 districts in 2011. From the year 2014-15 this scheme has been implemented under National Livestock Mission in all the districts of Maharashtra State.

j) National Programme for Bovine Breeding :

In the Year 2014-15 this programme is started under National Programme for Bovine Breeding and Dairy Development (NPBBDD). National Programme for Bovine Breeding is a 100 % Centrally Sponsored program Implemented by Maharashtra Livestock Development Board, Nagpur for strengthening and expansion of animal breeding services & preservation of indigenous breed and generation of self-employment for rural youth.

k) National Mission on Bovine Productivity (NMBP) :

Under this programme the following component has been implemented as per the Central Government guideline from the Year 2017-18.

1. **PashuSanjivani:** An Animal Wellness Programme encompassing provision of Animal Health cards (Nakul Swasthya Patra) along with UID identification and uploading data on National Data Base.
2. **Advanced breeding Technology:** Including Assisted Reproductive Technique- IVF/MOET and sex sorted semen technique to improve availability of disease free high genetic merit female bovines.
3. **“E-PashudhanHaat”-Nakul PrajnanBajar:** An e-market portal for bovine germplasm for connecting breeders and farmers.
4. **National Bovine Genomic Centre for Indigenous Breeds (NBGC-IB) :** Establishment of National Centre for Bovine Breeding particularly for preservation of National Indigenous Breeds.
5. **Comprehensive Genetic Improvement Programme :** This scheme is started in year 2013-14 for the purpose to increase the milk productivity of cow and buffalo and to preserve / conserve local breed in Maharashtra state . Up to December 2022 incentives of total Rs.160.40 lacks given to livestock farmers/livestock owners against 3208 female calves born. (Rs.5000/- per Calf).

l) Livestock Health and Disease Control Programme:- Government of India has launched “National Animal Disease Control Programme” an ambitious scheme in September 2019 which envisages controlling Diseases viz. FMD and Brucellosis through preventive vaccination in first 5 years i.e. 2024-25 and complete eradication in the successive 5 years till 2030. Also, tagging of cattle, buffaloes as well as sheep & goat population and their registration on Information Network for Animal Productivity & Health (INAPH) portal developed by National Dairy Development Board, Anand, Gujrat. This flagship programme has been merged under umbrella scheme Livestock Health and Disease Control. Under this umbrella scheme Critical Animal Disease Control Programme (Peste des Petits Ruminants- Eradication Programme, PPR-EP & Classical Swine Fever Control Programme, CSF-CP), Establishment and Strengthening of Veterinary Hospitals & Dispensaries (ESVHD)- Mobile Veterinary Units (MVU), Assistance to States for Control of Animal Diseases (ASCAD) are being implemented since 2021-22.

m) Mukhyamantri Pashu Swasthya Yojana:-

Animal health services such as artificial insemination, medication, vaccination, surgery, sterility check, pregnancy check etc. are regularly provided to livestock in the state through veterinary institutions. However, if the livestock falls ill, the said livestock has to be taken to the nearest veterinary clinic. Most of the animal husbandry cannot afford this financial burden, due to lack of veterinary care, animal death is a financial loss for the animal husbandry. To increase the capacity of livestock in the state, it is necessary to have good health and for that it is necessary to provide excellent quality veterinary services. For this, the government has decided to establish a mobile veterinary team under the Chief Minister Animal Health Scheme to deliver veterinary services to animal patients in the remote, hilly, tribal-dominated areas of the state as well as in the areas where the number of veterinary clinics is less compared to the livestock and the communication facilities are inadequate. At present 73 mobile veterinary teams equipped under the scheme are functioning at the zonal level. The vehicles are controlled through a central call center set up in the Animal Husbandry Commissionerate.

n) Govardhan Govansh Seva Kendra Scheme:-

Ban on slaughter of bovine animals was enacted w.e.f 04.03.2015 vide Maharashtra animal protection (amendment) act, 1995. Therefore slaughter of bovine bulls which are not useful for farming, draught or breeding is prohibited. Transport, purchase and sale of these animals for slaughter to other states have been banned too. As a result, there will be increase in number of bovine livestock not fit for milk production or farming. Govardhan Govansh Seva Kendra scheme is approved by the Government (in all 34 districts except Mumbai city & Mumbai suburban districts) to protect & accommodate unproductive bovine livestock, care and research on bovine livestock population. Under this scheme, proposals from organizations working for animal welfare in the state were received. 21 organizations were selected vide Government resolution dated 31.03.2018 and another 13 organizations were selected vide Government resolution dated 04.05.2018. Out of these, two organizations refused to accept grants (subsidy), remaining 32 organizations are being provided the grants. Under this scheme, government has sanctioned one-time assistance of Rs.1 crore to goshalas in installments. By the end of 31/12/2022, 1st installment of grant to 2 goshalas, 2nd installment of grant to 4 goshalas, 3rd installment of grant to 7 goshalas and 4th installment of grant to 14 goshalas and Final installment of grant to 5 goshalas totaling Rs.2584.51 lakhs was distributed.

Programme No. 14 - Information Technology Vision

For implementation of e-governance under Department of Animal Husbandry, Dairy Development and Fisheries, an independent Information Technology Centre (IT Hub) has been set up in the office of the Commissionerate of Animal Husbandry, Pune vide Govt. Resolution No. Sankirna-1009 / Q. No.1 / IT Cell, dt.30.09.2009.

The main objectives of IT Hub are as follows:-

1. Development of Animal Husbandry related websites and android Applications.
2. Updating Information Technology related knowledge and skills of technical and non-technical manpower of Animal Husbandry Department.
3. To Develop a system for providing technical information (MIS).
4. To prepare comprehensive report for analysis of technical information received from field officers from time to time.
5. To develop e-governance / e-office system.

Functions of Information Technology Centre (IT Hub)

1. All the activities related to smooth functioning of the website of Animal Husbandry Department (ahd.maharashtra.gov.in) and Maharashtra Livestock Development Board (mldb.maharashtra.gov.in) as well as the portal of Animal Husbandry Department (ah.maharashtra.gov.in) is regularly carried out by this section.
2. Information on Government resolutions, ongoing Tenders and Quotations is uploaded on the website of the Department of Animal Husbandry from time to time. All useful information viz. Seniority list, Notifications about promotions / Examinations etc. for the staff and officers of the department is regularly updated on the website. Also, useful information for livestock owners viz. Vaccination schedule, disease outbreaks, care & management of animals etc. is displayed on website.
3. **INAPH system-** NDDB has developed an Information Network for Animal Productivity & Health (INAPH), a desktop / Notebook / Android based IT application that facilitates the capturing of real time reliable data on Breeding, Nutrition and Health services delivered at farmer's doorstep. It provides a tool for farmers, field functionaries, Unions, Federations and NDDB to assess and monitor the progress of the project. IT Hub works as an administrative centre to update the information of the officers / staff from time to time, to provide training to the field officers as and when required as well as to help them to solve the problems encountered on INAPH system with the guidance of National Dairy Development Board.

New initiatives undertaken by IT Hub:

1. Implementation of e-office system at Commissionerate of Animal Husbandry, Pune-67:

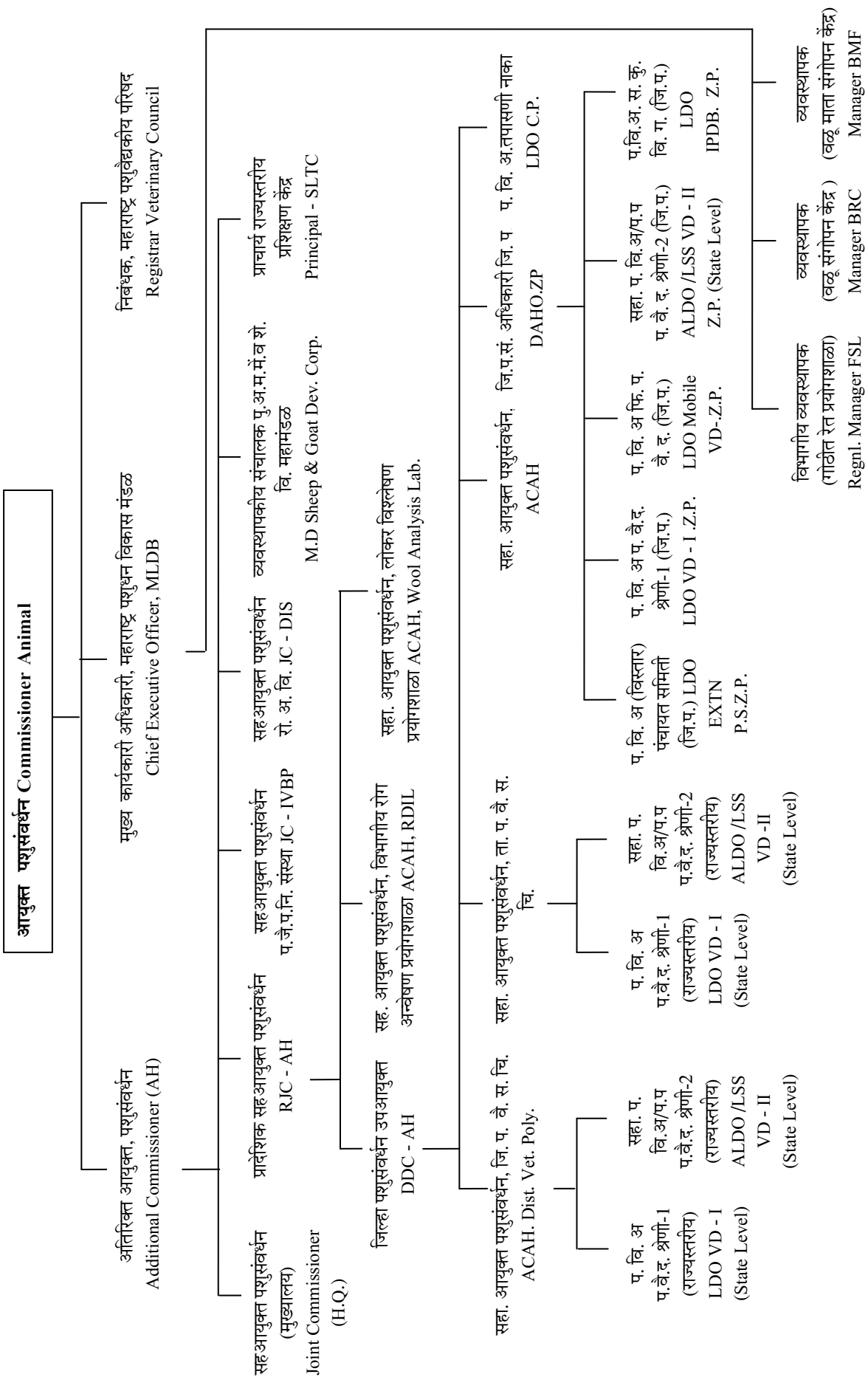
Government has been putting great emphasis on improving productivity and increased transparency in the decision making in Governance in the country. The vision of e-Office is to achieve a simplified, responsive, effective and transparent working of all Government Offices. It helps to enhance transparency, increase accountability, assure data security and data integrity. With this aim, implementation of e-office system is initiated at office of Commissionerate of Animal Husbandry, Pune 67. NIC has developed the system of e-office for department of Animal Husbandry on the portal mahaeoffice.maharashtra.gov.in.

2. Implementation of online process for selection of beneficiaries under Animal Husbandry Schemes:

Under the individual benefit schemes of State Level Innovative Projects and District level schemes of Animal Husbandry, online software (website and Android app) has been developed to facilitate the selection process of beneficiaries. This will help the beneficiary selection process to be simpler and transparent. This system has been awarded as Semi-Finalist (SKOCH Order of Merit) for the year 2022-23 under the category of e-Governance.

3. Creating Android Application for Field Officers (AHD-MAHAVETNET): At present written reports are being used by the field officers for day to day reporting of their technical work. Therefore, most of the time of the officers is wasted in this work. For this reason, the work of developing android app has been undertaken by the department for easy use of field officers. It will also help in compiling the data required for regular monthly progress reports. The most important feature of AHD-MAHAVETNET is that some clinical registers are generated automatically if the data is entered correctly.

(5) पदरचना तक्ता राज्य/विभाग/जिल्हा/तालुका पशुसंवर्धन महाराष्ट्र राज्य, पुणे 67
 Organization Chart of State/Region/District/Taluka Level, Animal Husbandry, Maharashtra State, Pune - 67

वित्तीय विवरणपत्र FINANCIAL STATEMENT

कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास विभाग मत्स्यव्यवसाय विभाग (पशुसंवर्धन)

AGRICULTURE, ANIMAL HUSBANDRY, DAIRY DEVELOPMENT & FISHERIES DEPARTMENT (ANIMAL HUSBANDRY)

एकूण प्रत्यक्ष खर्च सन २०२१-२२ अर्थसंकल्पीय अंदाज व सुधारलेले अंदाज सन २०२२-२३ आणि अर्थसंकल्प २०२३-२४

Total actual Expenditure for 2021-22 Budget estimates & revised estimates for 2022-23 & budget estimates for 2023-24

(Rs. In thousands)		तक्ता एक / Table 1				(रुपये हजारात)	
Activity Classification	प्रत्यक्ष रकमा	अर्थसंकल्पीय	सुधारीत	अर्थसंकल्पीय	कार्याचे वर्गीकरण		
		अंदाज	अंदाज	अंदाज			
	२०२१-२२	२०२२-२३	२०२२-२३	२०२३-२४			
	Actuals	Budget	Revised	Budget			
	2021-22	Estimates	Estimates	Estimates			
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
2403 - Animal Husbandry						2403 - पशुसंवर्धन	
I-Summary						एक-सारांश	
001 - Direction and Administration	Charged	25	350	245	350	भारीत	001 - संचालन व प्रशासन
	Voted	1415382	1726945	1675647	1873555	दत्तमत	
101 - Veterinary Service & Animal Health	Voted	6703938	8109360	8096445	9162336	दत्तमत	101 - पशुवैद्यकीय सेवा व पशु आरोग्य
102 - Cattle & Buffalo Development	Voted	1102177	1729067	2268226	2158994	दत्तमत	102 - पशु व महिष विकास
103 - Poultry Development	Voted	257301	265759	226140	163676	दत्तमत	103 - कुक्कूट विकास
104 - Sheep and Wool Development	Voted	360733	480051	531932	742277	दत्तमत	104 - मेंढ्या व लोकर विकास
106 - Other Livestock Development	Voted	44917	60000	38000	60000	दत्तमत	106 - इतर पशुधन विकास
107 - Fodder and Feed Development	Voted	34761	5	5	0	दत्तमत	107 - वैरण व पशुखाद्य विकास
109 - Extension and Training	Voted	1950634	2483023	2313517	2633206	दत्तमत	109 - विस्तार व प्रशिक्षण
113 - Administrative Investigation & Statistics	Voted	52699	87336	85020	186190	दत्तमत	113 - प्रशासकिय अन्वेषण व सांख्यिकी
	Charged	25	350	245	350	भारीत	
Gross Total	Voted	11922542	14941546	15234932	16980234	दत्तमत	स्थूल बेरीज
	Total	11922567	14941896	15235177	16980584	एकूण	
Deduct recoveries	Voted	305	0	0	1	दत्तमत	वजा वसुली
	Charged	25	350	245	350	भारीत	
Net Total - 2403 Animal Husbandry	Voted	11922237	14941546	15234932	16980233	दत्तमत	निव्वळ बेरीज - 2403 पशुसंवर्धन
	Total	11922262	14941896	15235177	16980583	एकूण	

वित्तीय विवरणपत्र FINANCIAL STATEMENT

योजनेतर विकास मंडळनिहाय (अविभाज्य भागासह) प्रत्यक्ष खर्च २०२०-२१ व २०२१-२२
Boardwise (with no divisible) Non Plan Actual Expenditure 2020-21 & 2021-22

तक्ता एक / Table 1

(रुपये हजारात)

मुख्यलेखाशिर्षक:-2403-पशुसंवर्धन	अंतिम सुधारित तरतूद		प्रत्यक्ष खर्च Actual Expenditure		विदर्भ Vidarbha		मराठवाडा Marathawada		उर्वरित महाराष्ट्र Rest of Maharashtra		अविभाज्य Non Divisible		Major Head 2403 Animal Husbandry
	2020-21	2021-22	2020-21	2021-22	2020-21	2021-22	2020-21	2021-22	2020-21	2021-22	2020-21	2021-22	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
State Sector Non Plan Scheme													
(001) Direction & Administration													
(01)(01) Directorate of Animal Husbandry (Committed) (24030015)	150	150	10	0	0	0	0	0	0	0	10	0	0
(01)(02) Divisional Offices (committed) (24030098)	200	200	13	25	0	0	0	0	0	0	13	25	0
(01)(01) Directorate of Animal Husbandry (Committed) (24030024)	109052	116270	87425	109578	0	0	0	0	0	0	87425	109578	0
(01)(02) Divisional Offices (committed) (24030033)	99887	104741	83554	93512	15449	17290.4	20304	22723.4	47801	53498	0	0	0
(01)(03) Divisional Offices (committed) (24030042)	735879	786317	631197	697316	116708	128934	153381	169448	361108	398934	0	0	0
(01)(05) Quality Control and Animal Nutrition Laboratory (Committed) (24030131)	15791	16850	15375	18120	0	0	0	0	0	0	15375	18120	0
(101) Veterinary Service & Animal Health													
(01)(01) Hospital and Dispensaries (Committed) (24030142)	1938668	1992093	1472354	1528778	272238	282671	357782	371493	842334	874614	0	0	0
(01)(01) Veterinary Polyclinics (Committed) (24030151)	838849	895583	706140	818496	130565	151340	171592	198895	403983	468262	0	0	0
(03)(01) Institute of Veterinary Biological Products, Pune (Committed) (24030169)	96716	124614	80189	105339	0	0	0	0	0	0	80189	105339	0

तक्ता एक चालू / Table 1 Contd.

(रुपये हजारत)

(Rs. In thousands)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
(04)(01) Investigation into Diseases of Livestock (Committed) (24030178)	86225	91785	76008	85303	14054	15773	18470	20729	43484	48802	0	0	(04)(01) पशुसंवादी तपासणी (अनिवार्य) (24030178)
(04)(02) All India Coordination Project for Diseases investigation section for scientific studies of Foot and Mouth Disease (Committed) (2403B254)	4291	4575	3298	4485	0	0	0	0	0	0	3298	4485	(04)(02) खुरकत रोगाचा शास्त्रीय अभ्यास करण्यासाठी रोग अन्वेषण शाखेचा आखिल भारतीय समन्वय प्रकल्प (अनिवार्य) (2403B254)
(05)(01) Control of Diseases in Livestock (Committed) (24030187)	148360	81959	94516	58698	17476	10853	22967	14264	54073	33581	0	0	(05)(01) पशुच्या रोगांचे नियंत्रण (अनिवार्य) (24030187)
(07)(01) Checkpost and vigilance Units on inter State Border (Committed) (24030202)	41043	43831	29084	27598	5378	5103	7067	6706	16639	15789	0	0	(07)(01) आंतरराज्य सिमवरील चौक्या व दक्षता पथके (अनिवार्य) (24030202)
(08)(01) State Plan Scheme - Hospital and Dispensaries (Committed) (24030222)	171418	174204	124365	128572	22995	23773	30221	31243	71149	73556	0	0	(08)(01) राज्य योजनांतर्गत योजना - रुग्णालये व दवाखाने (अनिवार्य) (24030222)
(08)(02) State Plan Scheme - Expansion and Modernization of veterinary Polyclinics (District) (Committed) (24030211)	18585	19854	12742	16974	2356	3138	3096	4125	7290	9711	0	0	(08)(02) राज्य योजनांतर्गत योजना - पशुवैद्यकीय बहुचिकित्सालयाचा विस्तार व अधुनिकीकरण करणे (जिल्हा) (अनिवार्य) (24030211)
(08)(17) Removal of backlog of Veterinary Dispensaries (100% State Plan) (Committed) (24032312)	38026	39136	27088	29363	5009	5429	6582	7135	15497	16799	0	0	(08)(17) पशुवैद्यकीय दवाखान्याचा अनुशेष दूर करणे (100 टक्के राज्य योजना) (अनिवार्य) (24032312)
(08)(36) Upgradation of Veterinary Aid Centers Key Village units AI Sub centers (100% State Plan) (Committed) (24032448)	71701	76631	54253	58047	10031	10733	13183	14105	31038	33209	0	0	(08)(36) पशुवैद्यकीय मदत केंद्राचा व आधारभूत ग्राम उपकेंद्राचा दर्जा वाढविणे (100 टक्के राज्य योजना) (अनिवार्य) (24032448)
(102) Cattle & Buffalo Development													0 (102) पशु व महिष विकास
(01)(01) Cattle Breeding Farms (Committed) (24030311)	9070	10016	4197	5059	776	935	1020	1229	2401	2894	0	0	(01)(01) पशुसंपादन क्षेत्रे (अनिवार्य) (24030311)
(03)(01) Key Village Schemes (Committed) (24030338)	57530	59541	51617	54522	9544	10081	12543	13249	29530	31192	0	0	(03)(01) आधारभूत ग्राम योजना (अनिवार्य) (24030338)
(04)(01) Artificial Insemination Centres (Committed) (24030347)	141795	130863	89123	118708	16479	21949	21657	28846	50987	67913	0	0	(04)(01) कृत्रिम रेतन केंद्रे (अनिवार्य) (24030347)

तक्ता एक चालू / Table 1 Contd.

(रुपये हजारत)

(Rs. In thousands)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
(06)(02) Establishment of Maharashtra Livestock Development Board (Committed) (24032288)	205983	213610	131018	152246	0	0	0	0	0	0	131018	152246	(06)(02) महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळाची स्थापना (अनिवार्य) (24032288)
(08)(01) Artificial Insemination in Centers (Committed) (24030436)	24378	25437	20222	24119	3739	4460	4914	5861	11569	13798	0	0	(08)(01) कृत्रिम रेतन केंद्र (अनिवार्य) (24030436)
(103) Poultry Development													
(01)(01) Poultry Breeding Farms and Hatcheries (Committed) (24030472)	60172	63448	58493	58543	10815	10825	14214	14226	33464	33492	0	0	(01)(01) कुक्कुट पैवास क्षेत्रे व उबवणी केंद्रे (अनिवार्य) (24030472)
(02)(01) Intensive Poultry Development Blocks (Committed) (24030481)	20275	21193	16724	15108	3092	2793	4064	3671	9568	8643	0	0	(02)(01) प्रकर्षित कुक्कुट विकास गट (अनिवार्य) (24030481)
(104) Sheep & Wool Development													
(01)(01) Wool Analysis Laboratory and Wool Utilisation Centre (Committed) (24030572)	7360	7862	7066	6621	0	0	0	0	0	0	7066	6621	(01)(01) लोकर पृथ्यःकरण प्रयोगशाळा व लोकर उपयोगन केंद्र (अनिवार्य) (24030572)
(01)(02) Assistance to Punyashlok Ahilyadevi Maharashtra Sheep and Goat Development Board (Committed) (24030641)	135628	144672	121624	112485	0	0	0	0	0	0	121624	112485	(01)(02) पुण्यश्लोक अहिल्याबाई महाराष्ट्र मेंढी व शेळी विकास महामंडळाचा अर्थसहाय्य (अनिवार्य) (24030641)
(109) Extension & Training													
(00)(01) Inservice Training (Committed) (24030703)	13314	14205	12785	12976	0	0	0	0	0	0	12785	12976	(00)(01) सेवातंगत प्रशिक्षण (अनिवार्य) (24030703)
(00)(03) Poultry Training (committed) (24030721)	11121	11777	10323	10599	1909	1960	2508	2576	5906	6064	0	0	(00)(03) कुक्कुट पालन प्रशिक्षण (अनिवार्य) (24030721)
(00)(09) Establishment of Maharashtra Animal and Fisheries Science University (committed) (24032143)	1540688	1893226	1177609	1776999	0	0	0	0	0	0	1177609	1776999	(00)(09) महाराष्ट्र पशु व मत्स्य विज्ञान विद्यापीठाची स्थापना (अनिवार्य) (24032143)
(00)(23) Establishment of Maharashtra Veterinary Council (50% State share) (Committed) (24032223)	3839	6679	3790	6630	0	0	0	0	0	0	3790	6630	(00)(23) महाराष्ट्र पशुवैद्यकीय परिषदेची स्थापना (50 टक्के राज्य हिस्सा) (अनिवार्य) (24032223)
(00)(24) Establishment of Maharashtra Veterinary Council (50% Central Share) (Committed) (24032232)	2	2	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	(00)(24) महाराष्ट्र पशुवैद्यकीय परिषदेची स्थापना (50 टक्के केंद्र हिस्सा) (अनिवार्य) (24032232)

तक्ता एक चालू / Table 1 Contd.

(रुपये हजारत)

(Rs. In thousands)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
(113) Administrative Investigation & Statistics													(113) प्रशासकीय अन्वेषण व सांख्यिकी
(00)(01) Collection and Analysis of statistical data about livestock keeping and live stock production (50% State Share (Committed) (24030893)	40598	43396	19600	17641	0	0	0	0	0	0	19600	17641	(00)(01) पशुधन जतन व पशुधन उत्पादन या संबंधीची सांख्यिकी आधारसामग्री गोळा करणे व तिचे पृथःकरणे (50 टक्के राज्य हिस्सा) (अनिवार्य) (24030893)
Total State Level	6686594	7214720	5221803	6152461	658613	708040	865567	930524	2037820	2190751	1659803	2323146	एकूण राज्यक्षेत्रः
Non Plan Local Sector													योजनेतर स्थानिक स्तर
(001) Direction & Administration													(001) संचालन व प्रशासन
(01)(04) Establishment Grants to Zilla Parishad under Section 183 of the Maharashtra Zilla Parishads & Panchayat Samities Act, 1961 - Office of the District Animal Husbandry Officers (Committed) (24030051)	495344	529498	453563	491274	83864	90837	110216	119380	259483	281058	0	0	(01)(04) महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम, 1961 यांच्या कलम 183 अन्वये जिल्हा परिषदांना आस्थापना अनुदाने- जिल्हा पशुसंवर्धन अधिका-यांची कार्यालये (अनिवार्य) (24030051)
(101) Veterinary Service & Animal Health													(101) पशुवैद्यकीय सेवा व पशुआरोग्य
(06)(01) Hospital and Dispensaries (Committed) (24030196)	3381757	3612662	3092307	3440446	571768	636138	751431	836028	1769109	1968279	0	0	(06)(01) रुग्णालये व दवाखाने (अनिवार्य) (24030196)
(06)(02) Veterinary Services (Committed) (24032635)	24654	24547	18250	22073	3374	4081	4435	5364	10441	12628	0	0	(06)(02) पशुवैद्यकीय सेवा (अनिवार्य) (24032635)
(06)(03) Veterinary Hospital of Ex Districts Local Board (Committed) (24032644)	123987	132444	95010	103956	17567	19221	23087	25261	54355	59473	0	0	(06)(03) भूतपूर्व जिल्हा स्थानिक मंडळाचे पशुवैद्यकीय दवाखाने (अनिवार्य) (24032644)
(06)(04) Mobile Veterinary Central Control Unit (Committed) (24032653)	21302	21620	18679	19142	3454	3539	4539	4652	10686	10951	0	0	(06)(04) फिरते पशुरोग मध्यवर्ती नियंत्रण पथक (अनिवार्य) (24032653)
(06)(05) Mobile Veterinary Control Unit / Mobile Clinic (Committed) (24032662)	75603	80603	61271	65868	11329	12179	14889	16006	35053	37683	0	0	(06)(05) फिरते पशुरोग नियंत्रण पथक/फिरते पशुवैद्यकीय चिकित्सालय (अनिवार्य) (24032662)

तक्ता एक समाप्त / Table 1 Concl'd.

(रुपये हजारत)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
(Rs. In thousands)													
(08)(18) Plan grants to Zilla Parishads for removal of backlog of Veterinary Dispensaries (State Plan) (District) (Committed) (24032321)	13011	13915	10144	12288	1876	2272	2465	2986	5803	7030	0	0	(08)(18) पशुवैद्यकीय दवाखान्याचा अनुशेष दूर करण्यासाठी जिल्हा 0 परिषदांना योजनांतर्गत अनुदाने (राज्य योजना) (जिल्हा) (अनिवार्य) (24032321)
(102) Cattle & Buffalo Development													(102) पशु व महिष विकास
(05)(01) Local Sector Establishment (Committed) (24030374)	11893	12713	9204	10400	1702	1923	2237	2527	5266	5950	0	0	(05)(01) स्थानिक क्षेत्र आस्थापना (अनिवार्य) (24030374)
(05)(02) District Premium Bull (Committed) (24032682)	11523	12320	8715	9439	1611	1745	2118	2294	4986	5400	0	0	(05)(02) जिल्हा वट्टु योजना (अनिवार्य) (24032682)
(05)(03) Key Village Scheme (Committed) (24032691)	440130	468202	388742	444054	71878	82106	94464	107905	222399	254043	0	0	(05)(03) आधारभूत ग्राम योजना (अनिवार्य) (24032691)
(05)(04) Maintenance of Record of Milk and Deoni Cattle (Committed) (24032706)	1484	1585	976	558	180	103	237	136	558	319	0	0	(05)(04) देवणी पशु व दुधाचा अभिलेख ठेवणे (अनिवार्य) (24032706)
(05)(06) Goshala and Panjarapol Development Schemes (Committed) (24032724)	793	2766	1963	2146	363	397	477	521	1123	1228	0	0	(05)(06) गोशाला व पांजरपोळ विकास योजना (अनिवार्य) (24032724)
(103) Poultry Development													(103) कुक्कुट विकास
(03)(05) Purposive Grants to Zilla Parishad under Section 182 of the Maharashtra Zilla Parishads & Panchayat Samities Act , 1961 (Payable at Treasury) (Committed) (24032241)	51066	54046	44764	47862	8277	8850	10878	11630	25609	27382	0	0	(03)(05) महाराष्ट्र जिल्हा पारंपद व पंचायत समिती अधिनियम, 1961 यांच्या कलम 182 अन्वये जिल्हा परिषदांना सप्रयोजन अनुदाने (कोषागारातून देय) (अनिवार्य) (24032241)
(109) Extension & Training													(109) विस्तार व प्रशिक्षण
(00)(08) Establishment of Mobile Expansion & Demonstration Unit (Committed) (24032742)	1083	1108	522	987	97	182	127	240	299	565	0	0	(00)(08) फिरत्या प्रसारक व प्रात्यक्षिक केंद्राची स्थापना (अनिवार्य)(24032742)
Total Local Sector	4653630	4968029	4204110	4670493	777340	863574	1021599	1134930	2405171	2671989	0	0	एकूण स्थानिक स्तर
Total State + Local Sector	11340224	12182749	9425913	10822954	1435953	1571614	1887165	2065453	4442992	4862740	1659803	2323146	एकूण राज्य + स्थानिक स्तर

००१ - संचालन व प्रशासन

001 - Direction & Administration

(Rs. In thousands)

तक्ता एक / Table 1

(रुपये हजारत)

Activity Classification		प्रत्यक्ष	अर्थसंकल्पीय	सुधारीत	अर्थसंकल्पीय		कार्याचे वर्गीकरण
		रकमा	अंदाज	अंदाज	अंदाज		
(1)	(2)	२०२१-२२	२०२२-२३	२०२२-२३	२०२३-२४	(7)	(8)
		Actuals	Budget	Revised	Budget		
		2021-22	2022-23	2022-23	2023-24		
(001) Direction & Administration							(001) संचालन व प्रशासन
(01) Non Plan Scheme							(01) योजनेत्तर योजना
(01)(01) Directorate of Animal Husbandry (Committed) (24030015)	Charged	0	150	105	150	भारीत	(01)(01) पशुसंवर्धन संचालनालय (अनिवार्य) (24030015)
(01)(01) Directorate of Animal Husbandry (Committed) (24030024)		109576	128713	130547	140658		(01)(01) पशुसंवर्धन संचालनालय (अनिवार्य) (24030024)
(01)(02) Divisional Offices (committed) (24030098)	Charged	25	200	140	200	भारीत	(01)(02) विभागीय कार्यालये (अनिवार्य) (24030098)
(01)(02) Divisional Offices (committed) (24030033)		93415	109969	109249	120690		(01)(02) विभागीय कार्यालये (अनिवार्य) (24030033)
(01)(03) Divisional Offices (committed) (24030042)		696517	829026	795219	884337		(01)(03) विभागीय कार्यालये (अनिवार्य) (24030042)
(01)(04) Establishment Grants to Zilla Parishad under Section 183 of the Maharashtra Zilla Parishads & Panchayat Samities Act, 1961 - Office of the District Animal Husbandry Officers (Committed) (24030051)		491244	573502	571275	630109		(01)(04) महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम, 1961 यांच्या कलम 183 अन्वये जिल्हा परिषदांना आस्थापना अनुदाने- जिल्हा पशुसंवर्धन अधिका-यांची कार्यालये (अनिवार्य) (24030051)
(01)(05) Quality Control and Animal Nutrition Laboratory (Committed) (24030131)		17667	18335	20377	20121		(01)(05) प्रतनियंत्रण व पशुपोषण प्रयोगशाळा (अनिवार्य) (24030131)
	Charged	25	350	245	350	भारीत	
Total-(01)	Voted	1408419	1659545	1626667	1795915	दत्तमत एकूण-(01)	
(02) Schemes in the Five Year Plan							(02) पंचवार्षिक योजनांतर्गत योजना
(02)(01) Strengthening of the Office of the Commissioner Animal Husbandry, Pune (100 % State) (Scheme) (24030071)		6963	67400	48980	77640		(02)(01) आयुक्त पशुसंवर्धन, पुणे यांच्या कार्यालयाचे बळकटीकरण (100 टक्के राज्य) (कार्यक्रम) (24030071)
	Charged	25	350	245	350	भारीत	
Total-(001)	Voted	1415382	1726945	1675647	1873555	दत्तमत एकूण-(001)	

१०१ - पशुवैद्यकीय सेवा व पशुआरोग्य
101 - Veterinary Service & Animal Health

(Rs. In thousands)

तक्ता एक / Table 1

(रुपये हजारत)

Activity Classification		प्रत्यक्ष	अथसकल्पाय	सुधारांत	अथसकल्पाय	कार्याचे वर्गीकरण
		रकमा	अंदाज	अंदाज	अंदाज	
		२०२१-२२	२०२२-२३	२०२२-२३	२०२३-२४	
		Actuals	Budget	Revised	Budget	
		2021-22	2022-23	2022-23	2023-24	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
(8)						
101- Veterinary Service & Animal Health						101- पशुवैद्यकीय सेवा व पशुआरोग्य
(01) Hospital and Dispensaries						(01) रुग्णालये व दवाखाने
(01)(01) Hospital and Dispensaries (Committed) (24030142)		1526899	2063834	2001798	2353970	(01)(01) रुग्णालये व दवाखाने (अनिवार्य) (24030142)
(02) Veterinary Polyclinics						(02) पशुवैद्यकीय सर्वचिकित्सालये
(02)(01) Veterinary Polyclinics (Committed) (24030151)		818103	926184	984751	1060354	(02)(01) पशुवैद्यकीय सर्वचिकित्सालये (अनिवार्य) (24030151)
(03) Institute of Veterinary Biological Products, Pune						(03) पशुवैद्यकीय जैव पदार्थ निर्मिती संस्था, पुणे
(03)(01) Institute of Veterinary Biological Products, Pune (Committed) (24030169)		105338	104860	115034	117987	(03)(01) पशुवैद्यकीय जैव पदार्थ निर्मिती संस्था, पुणे (अनिवार्य) (24030169)
(04) Investigation into Diseases of Livestock						(04) पशुरोगांची तपासणी
(04)(01) Investigation into Diseases of Livestock (Committed) (24030178)		84910	99794	96758	106193	(04)(01) पशुरोगांची तपासणी (अनिवार्य) (24030178)
(04)(02) All India Coordination Project of Diseases investigation section for scientific studies of Foot and Mouth Disease (Committed) (2403B254)		4485	4974	6218	6768	(04)(02) खुरकत रोगाचा शास्त्रीय अभ्यास करण्यासाठी रोग अन्वेषण शाखेचा आखिल भारतीय समन्वय प्रकल्प (अनिवार्य) (2403B254)
Total-(04)	Voted	89395	104768	102976	112961	दत्तमत एकूण-(04)
(05) Control of Diseases in Livestock						(05) पशुच्या रोगांचे नियंत्रण
(05)(01) Control of Diseases in Livestock (Committed) (24030187)		58695	78727	95916	108288	(05)(01) पशुच्या रोगांचे नियंत्रण (अनिवार्य) (24030187)
(06) Purposive Grants to Zilla Parishad under Section 182 of the Maharashtra Zilla Parishads & Panchayat Samities Act , 1961						(06) महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम, 1961 यांच्या कलम 182 अन्वये जिल्हा परिषदांना सप्रयोजन अनुदाने
(06)(01) Hospital and Dispensaries (Committed) (24030196)		3440265	3930321	3905385	4320203	(06)(01) रुग्णालये व दवाखाने (अनिवार्य) (24030196)
(06)(02) Veterinary Services (Committed) (24032635)		22073	26169	26095	28761	(06)(02) पशुवैद्यकीय सेवा (अनिवार्य) (24032635)
(06)(03) Veterinary Hospital of Ex Districts Local Board (Committed) (24032644)		103955	141770	140820	141770	(06)(03) भूतपूर्व जिल्हा स्थानिक मंडळाचे पशुवैद्यकीय दवाखाने (अनिवार्य) (24032644)

(Rs. In thousands)	तक्ता एक चालू / Table 1 Contd.						(रुपये हजारत)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
(06)(04) Mobile Veterinary Central Control Unit (Committed) (24032653)		19142	20269	21007	22193		(06)(04) फिरते पशुरोग मध्यवर्ती नियंत्रण पथक (अनिवार्य) (24032653)
(06)(05) Mobile Veterinary Control Unit / Mobile Clinic (Committed) (24032662)		65867	83862	90671	91851		(06)(05) फिरते पशुरोग नियंत्रण पथक/फिरते पशुवैद्यकीय चिकित्सालय (अनिवार्य) (24032662)
Total-(06)		3651302	4202391	4183978	4604778		एकूण-(06)
(07) Checkpost and vigilance Units on inter State Border							(07) आंतरराज्य सिमेवरील चौक्या व दक्षता पथक
(07)(01) Checkpost and vigilance Units on inter State Border (Committed) (24030202)		27581	44195	41760	42341		(07)(01) आंतरराज्य सिमेवरील चौक्या व दक्षता पथके (अनिवार्य) (24030202)
(08) Schemes in the five year plan							(08) पंचवार्षिक योजनांतर्गत योजना
(08)(01) State Plan Scheme - Hospital and Dispensaries (Committed) (24030222)		128395	189813	182521	195451		(08)(01) राज्य योजनांतर्गत योजना - रुग्णालये व दवाखाने (अनिवार्य) (24030222)
(08)(02) State Plan Scheme - Expansion and Modernization of veterinary Polyclinics (District) (Committed) (24030211)		16973	21444	21307	23558		(08)(02) राज्य योजनांतर्गत योजना - पशुवैद्यकीय बहुचिकित्सालयाचा विस्तार व अधुनिकीकरण करणे (जिल्हा) (अनिवार्य) (24030211)
(08)(05) Animal diseases, Surveillance of forecasting under ASCAD (40% State share) (Scheme) (24030258)		104	104	104	3478		(08)(05) अॅस्कॅड अंतर्गत पशुरोग, पूर्वांनुमानाचे संनिरीक्षण (40 टक्के राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (24030258)
(08)(06) Strengthening and Modernisation Regional Disease Investigation Section Laboratories and District Laboratories under ASCAD (60% Central Share)(Scheme) (24031657)		1212	3435	3435	85700		(08)(06) अॅस्कॅड अंतर्गत विभागीय पशुरोग अन्वेषण प्रयोगशाळेचे आणि जिल्हा प्रयोगशाळेचे बळकटीकरण व आधुनिकीकरण करणे (60 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (24031657)
(08)(14) Investigation into diseases of Livestock (100% Centrally Sponsored Scheme) (Scheme) (24032063)		18766	54701	54701	54701		(08)(14) पशुरोग अन्वेषण (100 टक्के केंद्र पुरस्कृत योजना) (कार्यक्रम) (24032063)
(08)(16) Grants from I. C. A. R. (100 % Central) (Scheme) (24032081)		450	800	800	0		(08)(16) आय.सी.ए.आर. कडून अनुदाने (100 % केंद्र) (कार्यक्रम) (24032081)
(08)(17) Removal of backlog of Veterinary Dispensaries (100% State Plan) (Committed) (24032312)		28841	42647	40445	46898		(08)(17) पशुवैद्यकीय दवाखान्याचा अनुशेष दूर करणे (100 टक्के राज्य योजना) (अनिवार्य) (24032312)
(08)(18) Plan grants to Zilla Parishads for removal of backlog of Veterinary Dispensaries (State Plan) (District) (Committed) (24032321)		12289	13511	13481	14852		(08)(18) पशुवैद्यकीय दवाखान्याचा अनुशेष दूर करण्यासाठी जिल्हा परिषदांना योजनांतर्गत अनुदाने (राज्य योजना) (जिल्हा) (अनिवार्य) (24032321)

(Rs. In thousands)	तक्ता एक चालू / Table 1 Contd.						(रुपये हजारत)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
(08)(24) Control of Eradication of Economically important Diseases under ASCAD (40% State share) (Scheme) (24032359)		63242	65000	65000	70900		(08)(24) अॅस्कॅड अंतर्गत आर्थिक नुकसान होणा-या पशुरोगाचे नियंत्रण व निर्मूलन (40 टक्के राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (24032359)
(08)(27) Strengthening & Modernisation of Regional Diseases Investigation Section Laboratories and District Laboratories under ASCAD (40% State Share) (Scheme) (24032368)		808	2290	2290	57150		(08)(27) अॅस्कॅड अंतर्गत विभागीय रोग अन्वेषण प्रयोगशाळेचे व जिल्हा प्रयोगशाळेचे बळकटीकरण व आधुनिकीकरण करणे (40 टक्के राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (24032368)
(08)(28) Animal Disease Surveillance and Forecasting ASCAD (60% Central share) (Scheme) (24032377)		155	156	156	5217		(08)(28) अॅस्कॅड अंतर्गत पशुरोग सनियंत्रण व पूर्वानुमान (60 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (24032377)
(08)(29) Control and Iradication of Identifiable Zoonotic Important Disease under ASCAD (60% Central Share) (Scheme) (24032386)		95216	98900	98900	106400		(08)(29) अॅस्कॅड अंतर्गत महत्वाच्या मानवी संसर्गक्षम अशा पशुरोगाचे नियंत्रण व निर्मूलन (60 % केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (24032386)
(08)(30) Organize Information, Education and Community Participants Campaign under ASCAD (60% Central share) (Scheme) (24032395)		986	1270	1270	3		(08)(30) अॅस्कॅड अंतर्गत माहिती, शिक्षण व लोक सहभाग मेळावे आयोजित करणे (60 % केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (24032395)
(08)(31) Organisation of Training programmes Workshop/Seminar for Field Staff on AH (100% Central Sponsored Scheme) (Scheme) (24032401)		192	1000	1000	6676		(08)(31) पशुसंवर्धन क्षेत्रातील कमचा-याकरिता पशुसंवर्धन विस्तार विषयक चर्चासत्र प्रशिक्षण कार्यक्रम कार्यशाळा आयोजित करणे (100 टक्के केंद्र पुरस्कृत योजना) (कार्यक्रम) (24032401)
(08)(32) Creation of Disease Free zone against Foot & Mouth Disease (60% Centrally Sponsored) (Scheme) (24032412)		0	0	0	0		(08)(32) लाळयाखुरकत रोगमुक्त प्रभाग निर्माण करणे (60 % केंद्र पुरस्कृत) (कार्यक्रम) (24032412)
(08)(33) National Programme of Rinderpest Eradication (100% Centrally Sponsored) (Scheme) (24032421)		0	4	4	0		(08)(33) राष्ट्रीय बुलकांडी रोग निर्मूलन कार्यक्रम (100 % केंद्र पुरस्कृत) (कार्यक्रम) (24032421)
(08)(36) Upgradation of Veterinary Aid Centers Key Village units AI Sub centers (100% State Plan) (Committed) (24032448)		58047	83477	78969	83704		(08)(36) पशुवैद्यकीय मदत केंद्राचा व आधारभूत ग्राम उपकेंद्राचा दर्जा वाढविणे (100 टक्के राज्य योजना) (अनिवार्य) (24032448)
(08)(39) Supply of Medicine to the Veterinary Institutions (District level) (Scheme) (24032475)		0	0	0	0		(08)(39) पशुवैद्यकीय संस्थांना औषध पुरवठा करणे (जिल्हा स्तर) (कार्यक्रम) (24032475)
(08)(42) Organize Information Education and Communication Campaign under ASCAD (40% State share) (Scheme) (24032762)		903	847	847	3		(08)(42) अॅस्कॅड अंतर्गत माहिती शिक्षण लोक सहभागी मेळावे आयोजित करणे (40 टक्के राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (24032762)

(Rs. In thousands)	तक्ता एक समाप्त / Table 1 Concltd.						(रुपये हजारात)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
(08)(45) Special Component Plan (District Plan) Measures to control Parasitic Infestation Occuring in sheep, Goats & Poultry Birds owned by Scheduled Castes beneficiaries by Supplying Material Mixtures & Deworming (District Scheme) (Scheme) (2403B263)		0	0	0	0		(08)(45) विशेष घटक योजना (जिल्हा योजना) अनुसूचित जातीच्या लाभधारकांकडील शेळ्या, मेंढ्या व कॉबड्यांना जंतुनाशके पाजणे, क्षार मिश्रणे पुरविणे व परजीवी कीटकांचे नियंत्रण करण्यासाठी उपाययोजना करणे (जिल्हा योजना) (कार्यक्रम) (2403B263)
(08)(46) National Control Programme of PPR Diseases (60 % Central Share) (Scheme) (2403B737)		0	0	0	0		(08)(46) पीपीआर रोगाचे नियंत्रण करण्यासाठी राष्ट्रीय कार्यक्रम (60 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403B737)
(08)(47) National Control Programme on Brucellosis (60 % Central Share) (Scheme) (2403B962)		0	0	0	0		(08)(47) राष्ट्रीय ब्रुसेल्लोसीस नियंत्रण कार्यक्रम (60 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403B962)
(08)(48) National Animal Disease Reporting System (100 % Central Share) (Scheme) (2403C018)		0	1	1	0		(08)(48) राष्ट्रीय पशुरोग अहवाल प्रसारीत करणे (100 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C018)
(08)(52) National Control Programme PPR Diseases (40 % State Share) (Scheme) (2403D097)		46	0	0	0		(08)(52) पीपीआर रोगावरील राष्ट्रीय नियंत्रण कार्यक्रम (40 टक्के राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403D097)
(08)(54) Awareness, Publicity & Surveilances for control of emergent and exotic diseases under ASCAD (Central Share 100 %) (Scheme) (2403D992)		0	1	1	2000		(08)(54) अस्कॅड अंतर्गत अचानक उद्भवणारे तसेच विदेशी आजारांवर नियंत्रण ठेवण्यासाठी लोकजागृती, प्रसिद्धी व सर्वेक्षण करणे (केंद्र हिस्सा 100 टक्के) (कार्यक्रम) (2403D992)
(08)(55) Payment of compensation to farmers including operational cost for control of emergent and exotic diseases under ASCAD (Central Share 50%) (Scheme) (2403E001)		0	2500	2500	2500		(08)(55) अस्कॅड अंतर्गत अचानक उद्भवणारे तसेच विदेशी आजारांवर नियंत्रण ठेवण्यासाठी शेतकऱ्यांना ऑपरेशनल खर्चासह नुकसान भरपाईची अदायगी (केंद्र हिस्सा 50%) (कार्यक्रम) (2403E001)
(08) (56) Payment of compensation to farmers including operational cost for control of emergent and exotic diseases under ASCAD (State Share 50%) (Scheme) (2403E012)		0	2500	2500	2466		(08)(56) अस्कॅड अंतर्गत अचानक उद्भवणारे तसेच विदेशी आजारांवर नियंत्रण ठेवण्यासाठी शेतकऱ्यांना ऑपरेशनल खर्चासह नुकसान भरपाईची अदायगी (राज्य हिस्सा 50%) (कार्यक्रम) (2403E012)
Total-(08)	Voted	426625	584401	570232	761657		दत्तमत एकूण-(08)
Total-(101)	Voted	6703938	8109360	8096445	9162336		दत्तमत एकूण-(101)

खाली दिलेल्या तक्त्यामध्ये पशुवैद्यकीय सर्वाधिकारालय तालुका लघुपशुसर्वाधिकारालय व जिल्हा परिषदांतर्गत असलेल्या कृत्रिम रेतन उपकेंद्रांचे कामकाज दर्शविते
The Following table shows the work load summary of District Veterinary Polyclinics, Taluka Mini Veterinary Polyclinics & Zillah Parishads

अ. क्र. Sr. No.	बाब Particulars	जिल्हा पशुवैद्यकीय सर्व चिकित्सालये District Veterinary Polyclinics				तालुका लघु पशुवैद्यकीय सर्वाधिकारालये Taluka Mini Veterinary Polyclinics				जिल्हा परिषदा Zillah Parishads				एकूण Total	
		प्रत्यक्ष Actual	अपेक्षित Anticipated	लक्ष्य Target	प्रत्यक्ष Actual	अपेक्षित Anticipated	लक्ष्य Target	प्रत्यक्ष Actual	अपेक्षित Anticipated	लक्ष्य Target	प्रत्यक्ष Actual	अपेक्षित Anticipated	लक्ष्य Target	प्रत्यक्ष Actual	अपेक्षित Anticipated
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)
1	कृत्रिम रेतन केलेल्या गाई विदेशी Exotic व म्हशी No. of Cows & Buffaloes inseminated	3085	3055	3055	19480	16389	16389	16389	103674	86426	126239	105870	105870	1346143	1346143
2	कृत्रिम रेतनापासून जन्मलेली वासरू No. of Calves born AI	8470	7130	11800	53071	43583	66963	303139	258979	405242	364680	484005	484005	131819	111071
3	गर्भधारणा तपासणी Pregnancy Diagnosis	8251	15235	15235	55300	81810	81810	502383	535285	535285	565934	632330	632330	1956862	1956862
	म्हशी Buffalo	9579	12123	12123	59374	72140	72140	348815	460783	460783	417768	545046	545046	366777	366777
	कृत्रिम रेतन न केलेल्या Other than AI	7492	13683	13683	38365	54298	54298	297823	298796	298796	343680	366777	366777	911823	911823
	एकूण Total	17071	25806	25806	97739	126438	126438	646638	759579	759579	761448	911823	911823	2868685	2868685
4	एकूण तपासलेल्या गाई व म्हशी Cows & Buffalos Examined	53903	73782	73782	300455	389133	389133	2006099	2405770	2405770	2360457	2868685	2868685	1135040	1135040
	वांझपणा व वधत्व तपासणी Infertility & Sterility Examination	9018	26671	26671	63142	145771	145771	539010	962598	962598	611170	1135040	1135040	1135040	1135040
	उपचार केलेल्या वधत्व दूर केलेल्या तपासणी Examined Treated Cured	8135	26671	26671	59977	145771	145771	494201	962598	962598	562313	1135040	1135040	1135040	1135040
	म्हशी तपासलेल्या Examined	5005	26671	26671	37603	145771	145771	327308	962598	962598	369916	1135040	1135040	655242	655242
	उपचार केलेल्या Examined Treated	6974	24009	24009	45399	97041	97041	337591	534192	534192	389964	655242	655242	655242	655242
	वधत्व दूर केलेल्या Examined Treated Cured	6526	24009	24009	44903	97041	97041	316270	534192	534192	367699	655242	655242	655242	655242
	एकूण तपासलेल्या गाई व म्हशी Cows & Buffalos Examined	4490	24009	24009	33774	97041	97041	201228	534192	534192	239492	655242	655242	1790282	1790282
	एकूण तपासलेल्या गाई व म्हशी Cows & Buffalos Examined	15992	50680	50680	108541	242812	242812	876601	1496790	1496790	1001134	1790282	1790282	1790282	1790282

तक्ता दोन समाप्त / Table 2 Concltd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
5	एकूण उपचार केलेले No. of Cases treated	560250			1821942			11689615			14071807		
6	एकूण खच्ची करणे No. of Scrub Bulls Castrated	14778	26216	26216	79926	122394	122394	595320	752802	752802	690024	901412	901412
7	केलेले लसीकरण No. of Vaccination performed	958733	4326786	4326786	4136859	16687420	16687420	28097866	108948607	108948607	33193458	129962813	129962813
8	केलेल्या शस्त्रक्रिया No. मोठ्या Major of Operations लहान Minor performed	5528 15039			8205 35848			30901 320048			44634 370935		
	एकूण Total	20567			44053			350949			415569		
9	एकूण तपासलेले नमुने Total No. of Specimens Examined	36735			51864			182988			271587		
10	शवविच्छेदन रोगनिदानात्मक Diagnostic PostMortems न्यायवैद्यक Medicolegal	1165 484			1542 1352			9492 9184			12199 11020		
11	पशुप्रदर्शन Cattle Shows	21	1	1	294	20170	20170	2520	325	325	2835	20496	20496
12	संकरित वासरांचे मेळावे Calf Rallies	63	24	24	525	222	222	2556	369	369	3144	615	615
13	कार्यामीहीम शिबिरे Work Campaigns	412	1149	1149	1987	4360	4360	40152	49843	49843	42551	55352	55352
14	बंधव निवारण शिबिरे Infertility Camps	143	527	527	12920	1994	1994	8642	14947	14947	21705	17468	17468
15	पुर्वलेले रोपांचे संच/टॉब Fodder sets & Saplings Distributed	759900	661100	661100	2623116	2435996	2435996	6035816	16376523	16376523	9418832	19473619	19473619
16	पुर्वलेले वेरण बियाणे (किलो) Fodder Seeds distributed (kg.)	26638	39628	39628	159968	144938	144938	812631	723829	723829	999237	908395	908395
17	वेणीचे भूखंड Fodder Demonstration Plots	0	114	114	5435	469	469	143134	64031	64031	148569	64614	64614
18	विविध योजनांतर्गत आयोजित प्रशिक्षण कार्यक्रम No. of Training Programs organised Under Various Schemes	4	3	3	19	8	8	639	440	440	662	451	451
	खर्च समावेशान Expenditure incurred	35000	20000	20000	81200	74000	74000	2037355	2540000	2540000	2153555	2634000	2634000
	प्रती शेतकरी खर्च (रु.) Exp. per farmer (Rs.)	285	241	241	93	179	179	359	282	282	323	278	278
	प्रशिक्षित शेतकरी संख्या No. of farmers Trained												
	मागासवर्गीय Backward स्त्री Female Class पुरुष Male	57 29	45 31	45 31	157 369	131 92	131 92	1536 1935	1612 3414	1612 3414	1750 2333	1788 3537	1788 3537
	एकूण Total	86	76	76	526	223	223	3471	5026	5026	4083	5325	5325
	इतर Others	34	5	5	177	19	19	1160	1159	1159	1371	1183	1183
	पुरुष Male	3	2	2	166	171	171	1043	2808	2808	1212	2981	2981
	एकूण Total	37	7	7	343	190	190	2203	3967	3967	2583	4164	4164
	एकूण प्रशिक्षित शेतकरी Total Farmers	123	83	83	869	413	413	5674	8993	8993	6666	9489	9489

पशुवैद्यकीय जैव पदार्थ निर्मिती संस्थेमध्ये उत्पादन केलेल्या, तसेच बाहेरून वितरणासाठी मागविलेल्या लसी रक्तजल यांचे राज्यामध्ये व राज्याबाहेर केलेले वितरण पुढील तक्त्यामध्ये दर्शविले आहे

अ. क्र. Sr. No.	लस व इतर जैव पदार्थांचे नाव Name of Vaccine and other biological product	जिवाणू लस Bacterial Vaccine			विषाणू लस Viral Vaccine		
		प्रत्यक्ष Actual	अपेक्षित Anticipated	लक्ष्य Target	प्रत्यक्ष Actual	अपेक्षित Anticipated	लक्ष्य Target
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1	उत्पादन क्षमता ('०००) Production capacity ('000)	13500.00	13500.00	13500.00	30400.00	30400.00	30400.00
2	१ एप्रिल रोजीची सुरुवातीची शिल्लक Opening balance as on 1st April	7368.40	8905.00	8905.00	0.00	0.00	0.00
3	तयार लसींची संख्या No. of Vaccine doses manufactured	13693.20	13500.00	12500.00	0.00	15600.00	30600.00
4	आणलेले / खरेदी केलेल्या लसी No. of Vaccine doses brought / purchased	0.00	0.00	0.00	20779.75	0.00	0.00
5	एकूण लस / जैव पदार्थ (२ ते ४) Total vaccine / biological doses (2 to 4)	21061.60	22405.00	21405.00	20779.75	15600.00	30600.00
6	उत्पादन प्रक्रियेमध्ये वाया गेलेल्या लस मात्रा No. of vaccine / biological doses wasted during Manufacture process	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
7	लस / जैव पदार्थ पुरवठा No. of vaccine / biological doses supplied	12156.60	13500.00	13500.00	20779.75	15600.00	15600.00
8	एकूण विल्हेवाट लावलेल्या लस/जैव पदार्थांची संख्या (६+७) Total No. of vaccine/biological doses disposed off (6+7)	12156.60	13500.00	13500.00	20779.75	15600.00	15600.00
9	३१ मार्च अखेरची शिल्लक (५ - ८) Closing balance as on 31st march (5 - 8)	8905.00	8905.00	7905.00	0.00	0.00	15000.00
10	उत्पादित लसींची किंमत Cost of vaccine doses manufactured	29709.86	33600.00	0.00	0.00	0.00	0.00
11	खरेदी केलेल्या लसींची किंमत Cost of vaccine doses purchased	0.00	0.00	0.00	22713.02	0.00	0.00
12	पुरवठा केलेल्या लसींची किंमत Cost of vaccine doses supplied	33986.10	33600.00	0.00	22712.82	0.00	0.00
13	उत्पादित लस तुकड्यांची संख्या No. of Test batches of Vaccine Manufactured	17	18	18	0	0	0
14	निर्जंतुकीकरण चाचण्या No. of Sterility tests carried out	17	18	18	0	0	0
15	लसमात्रा सुरक्षितता चाचण्या No. of Safty tests carried out	18	18	3	0	0	0
16	कार्यक्षमता चाचण्या No. of Potency tests carried out	9	10	9	0	0	0

Table 3

Following table indicate the production figures of sera & vaccines at Institute of Veterinary Biological Products, Pune-7 & brought / purchased and supplied to the Institutes within the State & other States

निदान अभिकारके Diagnostic Reagents			विरलकार Diluents			एकूण लस, अभिकारके आणि विरलकार Total Vaccine, Reagent & Diluent		
प्रत्यक्ष Actual	अपेक्षित Anticipated	लक्ष्य Target	प्रत्यक्ष Actual	अपेक्षित Anticipated	लक्ष्य Target	प्रत्यक्ष Actual	अपेक्षित Anticipated	लक्ष्य Target
2021-22	2022-23	2023-24	2021-22	2022-23	2023-24	2021-22	2022-23	2023-24
(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)
120.00	120.00	120.00	31400.00	31400.00	31400.00	75420.00	75420.00	75420.00
28.50	9.15	9.15	0.00	0.00	0.00	7396.90	8914.15	8914.15
86.36	120.00	120.00	0.00	16400.00	16400.00	13779.56	45620.00	59620.00
0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	20779.75	0.00	0.00
114.86	129.15	129.15	0.00	16400.00	16400.00	41956.21	54534.15	68534.15
0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
105.71	120.00	120.00	0.00	16400.00	16400.00	33042.06	45620.00	45620.00
105.71	120.00	120.00	0.00	16400.00	16400.00	33042.06	45620.00	45620.00
9.15	9.15	9.15	0.00	0.00	0.00	8914.15	8914.15	22914.15
0.00	1384.00	0.00	0.00	0.00	0.00	29709.86	34984.00	0.00
0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	22713.02	0.00	0.00
0.00	1384.00	0.00	0.00	0.00	0.00	56698.92	34984.00	0.00
0	0	0	0	0	0	17	18	18
0	0	0	0	0	0	17	18	18
0	0	0	0	0	0	18	18	3
0	0	0	0	0	0	9	10	9

विभागीय रोग अन्वेषण शाखेतील विभागीय प्रयोगशाळेमधील कार्यभाराचा सारांश

Work load summary of Regional Disease Investigation Laboratories (7) under DIS

अ. क्र. Sr. No.	बाब Particulars	सर्व पशुरोग अन्वेषण प्रयोगशाळा					
		All Regional Disease Investigation Laboratories					
		गुरे व गोस्तनदाह			कुक्कुट व साल्मोनेला		
		Cattle & Mastitis			Poultry & Salmonella		
		प्रत्यक्ष Actual	अपेक्षित Anticipated	लक्ष्य Target	प्रत्यक्ष Actual	अपेक्षित Anticipated	लक्ष्य Target
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1	भेटींवर असलेले दिवस संख्या No. of days on tour	242	325	325	616	535	530
2	गावांना दिलेल्या भेटींची संख्या No. of villages visited	203	175	175	112	110	95
3	क्षेत्रांना/संस्थाना दिलेल्या भेटींची संख्या No. of farms/Institutes Visited	202	200	200	154	190	190
4	आयोजित मेळाव्यांची संख्या No. of work campaigns attended	20	46	46	2	10	10
5	आयोजित मेळाव्यांची संख्या No. of IEC campaigns attended	34	60	60	6	0	0
6	उद्भवलेल्या प्रादुर्भावाची संख्या No. of Outbreaks						
	अ) कळविलेले Reported	601	35	35	4	35	35
	ब) उपस्थित राहिलेले Attended	41	35	35	1	35	35
7	शवविच्छेदन संख्या No. of post-mortems done						
	अ) गायवर्ग Cattle	61	105	105	0	0	0
	ब) मेंढ्या व शेळ्या Sheep & Goat	57	175	175	0	0	0
	क) कुक्कुट Poultry	0	0	0	294	700	700
	ड) इतर Other	39	70	70	6	0	0
	एकूण Total	157	350	350	300	700	700
8	रो.अ.वि. पुणे येथे विकृतीचिकित्सा तपासणीसाठी पाठविलेल्या नमुन्यांची संख्या No. of samples sent for various exam to DIS, Pune	23504	5800	6300	21140	0	0
9	इतर प्रयोगशाळांकडे विकृती चिकित्सेच्या तपासणीसाठी पाठविलेल्या नमुन्यांची संख्या No. of samples sent to HSADL, NIVEDI, etc.	53	1400	1400	1279	3500	3500
10	खालील रोगांसाठी जागेवर तपासणी केलेली जनावरे/ पक्षी No. of animals/birds tested for following disease (Spot Test)						
	अ) सांसर्गिक गर्भपात Brucellosis - RBPT	4540	7000	7000	0	0	0
	ब) क्षयरोग Tuberculosis - SID	2307	4500	4500	0	0	0
	क) जोन्स डिसीज John's disease - SID	2376	4500	4500	0	0	0
	ड) साल्मोनेला Salmonella - Spot test	0	0	0	1348679	1590000	1590000
	इ) इतर रोग Other diseases	3546	2500	2500	376	0	0
11	जीवाणूंच्या कृत्रिम वाढीकरिता तपासलेल्या उती/रक्त नमुन्यांची संख्या No. of tissue/blood/other samples processed for cultural examination	825	1400	1400	91	325	325
12	केलेल्या जैवरासायनिक चाचण्यांची संख्या No. of biochemical tests carried out to identify bacteria	144	700	700	0	175	175

तक्ता चार समाप्त / Table 4 Concl'd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
13	केलेल्या अँटीबायोटिक संवेदनशीलता चाचण्यांची संख्या No. of antibiotic sensitivity tests conducted	1310	175	175	8	70	70
14	रो.अ.वि. पुणे येथे जीवाणू आयसोलेटच्या खात्रीसाठी पाठविलेले नमुने No. of bacterial isolates prepared sent to DIS for confirmation	15	175	175	1	70	70
15	नमुने तपासणी Samples Examined						
	अ) रक्त Blood	2581	2100	2100	68	0	0
	ब) रक्त काचपट्टी Blood Smears	2421	2100	2100	0	0	0
	क) ठसे काचपट्टी Impression / Exudate smears	344	700	700	7	0	0
	ड) स्कीन स्क्रॅपिंग Skin scrapings	484	350	350	0	0	0
	इ) जैवरासायनिक रक्तजल Serum for Biochemistry	937	2100	2100	0	0	0
	फ) मूत्र नमुने Urine Samples	431	350	350	0	0	0
	ग) माल / शेण नमुने Faecal Samples	3329	3500	3500	54	0	0
	ह) खाद्य Feed	94	175	175	107	175	175
	य) दुध Milk	1513	175	175	0	0	0
	र) इतर नमुने Other samples	608	350	350	33	175	175
	एकूण Total	12742	11900	11900	269	350	350
16	एलायझाने तपासलेल्या नमुन्यांची No. of samples tested by ELISA						
	अ) ब्रूसोल्लेसीस Brucellosis	1378	3500	3500	0	0	0
	ब) आयबीआर IBR	1106	3500	3500	0	0	0
	क) पीपीआर PPR	88	0	0	0	0	0
	ड) इतर रोग Other diseases	134	0	0	0	0	0
	एकूण Total	2706	7000	7000	0	0	0

तक्ता पाच / Table 5

राज्यस्तरावरील पुणे येथील पशुरोग अन्वेषण विभागाच्या अंतर्गत प्रयोगशाळांचे कार्य दर्शविणारा तक्ता

Table indicates the work carried out by Laboratories in Disease Investigation Section, Pune

अ. क्र. Sr. No. (1)	बाब Particulars (2)	प्रत्यक्ष Actual 2021-22 (3)	अपेक्षित Anticipated 2022-23 (4)	लक्ष्य Target 2023-24 (5)
1	जिवाणूशास्त्र प्रयोगशाळा Bacteriology Laboratory -			
	जिवाणूंच्या कृत्रिम वाढीकरीता तपासलेले उती / रक्त / इतर नमुने संख्या No. of tissue / blood / other samples processed for cultural examination	54	500	500
	केलेल्या जैव रासायनिक चाचण्यांची संख्या No. of biochemical tests performed	140	400	400
	केलेल्या जैविक चाचण्यांची संख्या No. of biological tests performed	209	200	200
	केलेल्या अँटीबायोटिक संवेदनाशीलता चाचण्यांची संख्या No. of antibiotic sensitivity tests carried Out	24	50	50
	ब्लड स्पीयर्स साठी तपासलेले नमुने No. of blood smear / impression smears examined	648	500	500
	सीईएमसाठी तपासलेले नमुने No. of swabs for CEM	0	300	300
	एलायझा चाचणीचे गॅलॅंडरसाठी तपासलेल्या रक्तजल नमुन्यांची संख्या No. of serum samples for tested for Glanders by ELISA	1440	2500	2500
	एलायझा चाचणीने सांसर्गिकी गर्भपातासाठी तपासलेल्या रक्तजल नमुन्यांची संख्या No. of serum samples tested for Brucellosis by ELISA	8266	7000	7000
	एलायझा चाचणीने इतर रोगांसाठी तपासलेल्या रक्तजल नमुन्यांची संख्या No. of serum samples tested by ELISA for other diseases	30	250	250
	कंपायलो बॅक्टेरियोसाठीलेल्या प्रिप्युझल नमुन्यांची संख्या No. of prepuical samples examined for Compylobacteriosis	2746	4000	4000
	पीसीआर वर तपासणी केलेल्या नमुन्यांची संख्या No. of samples tested by PCR	250	100	100
	इतर प्रयोगशाळा निवेदी, आय.व्ही.आर.आय. इ. यांचेकडे पाठविलेले नमुने संख्या No. of samples sent to other labs via NIVEDI, IVRI, etc.			
	प्राप्त झालेल्या व तपासणी केलेल्या नमुन्यांची एकूण संख्या Total no. of samples received & examined	13807	15800	15800
	जतन केलेल्या जिवाणूंची आयसोलेटसची संख्या No. of bacterial isolates maintained	21	25	25
	पीसीआरद्वारे प्रमाणित केलेल्या नवीन रोगांची संख्या No. of new diseases standardized by PCR	1	2	2
2	गोमवजशास्त्र प्रयोगशाळा Mycology Laboratory -			
	तपासणी केलेले खादय व वैरण नमुन्यांची संख्या No. of feed & fodder samples examined	129	350	350
	तपासणी केलेले धान्य नमुने संख्या No. of grain samples examined	248	80	80
	तपासणी केलेले स्कीन स्क्रॅपिंग नमुने संख्या No. of skin scrapings examined	0	10	10
	तपासणी केलेले इतर नमुन्यांची संख्या No. of other samples examined	2	10	10
	प्राप्त झालेल्या व तपासणी केलेल्या एकूण नमुन्यांची संख्या Total no. of samples received & examined	379	450	450
	अभ्यासलेले बुरशिजन्य घटनांची संख्या No. of fungal incidences studied	0	1	1
3	विकृतीशास्त्र प्रयोगशाळा Pathology Laboratory -			
	उती बदल विकृतीसाठी पतासलेल्या नमुन्यांची संख्या No. of samples examined by histopathology	201	350	200
	जैवरसायन शास्त्रासाठी तपासलेल्या रक्तजल नमुन्यांची संख्या No. of serum samples examined for biochemistry	632	1400	1250
	रक्ताचे गुणधर्म व रोगासाठी तपासलेल्या नमुन्यांची संख्या No. of Blood samples tested for hematology	605	1400	1400
	तपासलेल्या मुत्र नमुन्यांची संख्या No. of urine samples tested	21	100	50
	बीएसईसाठी तपासलेल्या मेंदू / खादय नमुन्यांची संख्या No. of brain / feed samples tested for BSE	202	250	250

तक्ता पाच चालू / Table 5 Contd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	इतर प्रयोगशाळा निवेदी, आय.व्ही.आर.आय. इ. यांचेकडे पाठविलेले नमुने संख्या No. of samples sent to other labs via NIVEDI, IVRI, etc.			
	प्राप्त झालेल्या व तपासणी केलेल्या एकूण नमुन्यांची संख्या Total no. of samples received & examined	1661	3500	3150
	केलेल्या शवविच्छेदनांची संख्या No. of post mortem carried out	8	10	10
	बीएसई सर्वेक्षणा करीता भेटी दिलेल्या खादय कारखान्यांची संख्या No. of feed factories visited for BSE surveillance	0	2	2
4	विषशास्त्र प्रयोगशाळा Toxicology Laboratory -			
	तपासलेल्या उती नमुन्यांची संख्या No. of tissue samples examined	127	110	110
	तपासलेल्या खादय व वैरन नमुन्यांची संख्या No. of feed & fodder samples examined	420	300	300
	तपासलेल्या पाणी नमुन्यांची संख्या No. of water samples examined	59	40	40
	तपासलेल्या इतर नमुन्यांची संख्या No. of other samples examined	15	10	10
	इतर प्रयोगशाळा निवेदी, आय.व्ही.आर.आय. इ. यांचेकडे पाठविलेले नमुने संख्या No. of samples sent to other labs via NIVEDI, IVRI, etc.			
	प्राप्त झालेल्या व तपासणी केलेल्या नमुन्यांची एकूण संख्या Total no. of samples received & examined	621	460	460
	अभ्यासिलेल्या विषबाधा घटनांची संख्या No. of poisoning incidences studied	0	5	5
	विष / विषपदार्थ तपासाणीसाठी नव्याने प्रमाणित केलेल्या पद्धतीची संख्या No. of new method standardized for defection of toxins / poisons	1	2	2
5	परजिवशास्त्र प्रयोगशाळा Parasitology Laboratory -			
	तपासलेले रक्त नमुने / रक्त काच पट्टयाच संख्या No. of blood samples / blood smear examined	449	500	500
	तपासलेल्या शेण नमुन्यांची संख्या No. of faecal samples examined	849	350	350
	तपासलेल्या लयिका ग्रंथिच्या बायोप्सीची संख्या No. of lymph node biopsy examined	3	25	25
	ट्रायको मोनियसिससाठी तपासलेल्या प्रिप्युझल नमुन्यांची संख्या No. of prepucial samples examined for trichomoniasis	2835	4000	4000
	तपासलेल्या इतर नमुन्यांची संख्या No. of other samples received & examined	159	500	500
	एलायझा चाचणीने तपासलेल्या नमुन्यांची संख्या No. of samples tested by ELISA			
	पीसीआरद्वारे नव्याने प्रमाणित केलेल्या रोगांची संख्या No. of samples tested by PCR	219	300	300
	इतर प्रयोगशाळा निवेदी, आय.व्ही.आर.आय. इ. यांचेकडे पाठविलेले नमुने संख्या No. of samples sent to other labs via NIVEDI, IVRI, etc.			
	प्राप्त झालेल्या व तपासणी केलेल्या नमुन्यांची एकूण संख्या Total no. of samples received & examined	4514	5675	5675
	परोपजीवीय अभ्यासाकरीता भेटी दिलेल्या प्रेक्षकांची संख्या No. of farms visited for parasitological studies	0	7	7
	पीसीआरद्वारे नव्याने प्रमाणित केलेल्या रोगांची संख्या No. of new diseases standardized by PCR	0	1	1
6	विषाणूशास्त्र व उती संवर्धन प्रयोगशाळा Virology & Cell culture Laboratory -			
	व्हायरस आयसोलेशन करीता तपासणी केलेल्या उती / रक्त / इतर नमुन्यांची संख्या No. of tissue / blood / other samples processed for virus isolation	0	200	200
	ईलाइझा चाचणीने आरबीआयसाठी तपासलेल्या रक्तजल नमुन्यांची संख्या No. of serum samples tested for IBR by ELISA	6630	8000	8000
	ईलाइझा चाचणीने बीव्हीडीसाठी तपासलेल्या रक्तजल नमुन्यांची संख्या No. of serum samples tested for BVD by ELISA	109	1500	1500
	एस ईलाइझा चाचणीद्वारे पीपीआर करीता तपासलेल्या रक्तजल नमुन्यांची संख्या No. of serum samples tested for PPR by S-ELISA	149	150	150

तक्ता पाच चालू / Table 5 Contd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	सी एस ईलाइझा चाचणीद्वारे पीपीआर करीता तपासलेल्या रक्तजल नमुन्यांची संख्या No. of serum samples tested for PPR by C-ELISA	795	1500	1500
	रेबिज करीता तपासलेले नमुने संख्या No. of samples tested for rabies	5	25	25
	पीपीआर रोग नियंत्रणांतर्गत ईलाइझा पीपीआर तपासणी केलेल्या रक्तजल नमुन्यांची संख्या No. of serum samples tested for PPR by ELISA under PPR-CP sero-surveillance	0	5000	5000
	ईलाइझा द्वारे इतर रोगांकरीता तपासलेल्या नमुन्यांची संख्या No. of samples tested by ELISA for other diseases	548	500	500
	इतर प्रयोगशाळा त्रिवेदी, आय.व्ही.आर.आय इ.यांचेकडे पाठविलेले नमुने संख्या No. of samples sent to other labs viz., NIVEDI, IVRI, etc.	1	50	50
	पीसीआरद्वारे तपासलेल्या नमुन्यांची संख्या No. of samples tested by PCR	851	500	500
	प्राप्त झालेल्या व तपासणी केलेल्या नमुन्यांची एकूण संख्या Total no. of samples received & examined	9088	17425	17425
	जतन केलेल्या विषाणू आयसोलेटची संख्या No. of viral isolates maintained	0	1	1
	पीसीआरद्वारे नव्याने प्रमाणित केलेल्या रोगांची संख्या No. of new diseases standardized by PCR	0	2	2
7	पशुरोग प्रयोगशाळा Cattle Diseases Laboratory-			
	क्षय रोगासाठी तपासलेल्या जनावरांची संख्या No. of animals tested for Tuberculosis	4278	2200	2200
	जोहनस रोगासाठी तपासलेल्या जनावरांची संख्या No. of animals tested for Johne's Disease	4309	2200	2200
	संसर्गजन्य गर्भपातासाठी गोळा केलेल्या नमुन्यांची संख्या No. of samples collected for Brucellosis	3657	2200	2200
	आयबीआर साठी गोळा केलेल्या नमुन्यांची संख्या No. of samples collected for IBR	3627	2200	2200
	कंपायलो बॅक्टेरिओलिससाठी गोळा केलेल्या नमुन्यांची संख्या No. of samples collected for Compylobacteriosis	2085	1300	1300
	ट्रायकोमोनियासिससाठी गोळा केलेल्या नमुन्यांची संख्या No. of samples collected for Trichomoniasis	2085	1300	1300
	बीव्हीडी तपासणी करीता संकलित केलेल्या नमुन्यांची संख्या No. of samples collected for BVD	106	500	500
	प्राप्त झालेल्या व तपासणी केलेल्या नमुन्यांची एकूण संख्या Total no. of samples received & examined	20147	11900	11900
	तपासणी संस्थेची एकूण संख्या No. of Institutes inspected	2	15	15
8	कुक्कुट रोग निदान प्रयोगशाळा Poultry Disease Diagnostic Laboratory -			
	a) कुक्कुट विकृती शास्त्र प्रयोगशाळा Poultry Pathology Laboratory			
	रोअिवमधील इतर प्रयोगशाळांकडे तपासणीसाठी पाठविलेले नमुने No. of samples received, collected & tested for histopathology	11	150	150
	b) कुक्कुट जिवाणुशास्त्र प्रयोगशाळा Poultry Bacteriology laboratory			
	तपासणी केलेल्या उती / रक्त / इतर नमुन्यांची संख्या No. of tissue / blood / other samples processed for cultural examination	63	300	300
	केलेल्या जैवरासायनिक चाचण्यांची संख्या No. of biochemical tested performed	2	120	120
	केलेल्या जैविक चाचण्यांची संख्या No. of biological tests performed	0	25	25
	केलेल्या प्रतीजैविक संवेदनशीलता चाचण्यांची संख्या No. of antibiotic sensitivity tests carried out	0	25	25
	कोलोफॉर्मसाठी तपासलेल्या पाण्याच्या नमुन्यांची संख्या No. of water samples tested for coliforms (MPN)	117	100	100
	तपासलेल्या पशुखादय नमुन्यांची संख्या No. of feed samples tested	162	150	150
	केलेल्या सालमोनेला प्लेट अग्लुटीनेशन चाचण्यांची संख्या No. of salmonella plate agglutination tests done	2802	6000	6000
	केलेल्या मायकोप्लाझ्मा प्लेट अग्लुटीनेशन चाचण्यांची संख्या No. of mycoplasma plate agglutination tests done	5604	12000	12000
	तपासलेले तुसचे नमुने No. of litter samples tested	6	40	40
	इतर प्रयोगशाळांना पुष्टीकरणासाठी पाठविलेल्या नमुने / बॅक्टेरियल आयसोफेटची संख्या No. of samples / bacterial isolates sent to other labs for confirmation	0	25	25

तक्ता पाच चालू / Table 5 Contd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	पीसीआर द्वारे तपासलेल्या नमुन्यांची संख्या No. of samples tested by PCR	4	50	50
	प्राप्त झालेल्या व तपासणी केलेल्या नमुन्यांची एकूण संख्या Total no. of samples received & examined	8760	18835	18835
	जतन केलेल्या बॅक्टेरियल आयसोफेटची संख्या No. of bacterial isolates maintained	0	25	25
	पीसीआरद्वारे प्रमाणित केलेल्या नवीन रोगांची संख्या No. of new diseases standardized by PCR	0	2	2
	c) कुक्कुट विषाणूशास्त्र प्रयोगशाळा Poultry Virology Laboratory			
	व्हायरस आयसोलेशन करीता तपासणी केलेल्या उती / रक्त / इतर नमुन्यांची संख्या No. of tissue / blood / other samples processed for virus isolation	0	100	100
	केलेल्या एजीपीटी चाचण्यांची संख्या No. of AGPT test done	40	400	400
	केलेल्या एचआय चाचण्यांची संख्या No. of HI tested carried out	2842	4000	4000
	व्हायरस आयसोलेशन करीता तपासणी केलेल्या उती / रक्त / इतर नमुन्यांची संख्या No. of samples tested for Avian Influenza (Ag)			
	a. कलोकल स्वॅब Cloacal swabs	6576	5000	5000
	b. ट्रॅकीयल स्वॅब Tracheal swabs	6318	3000	3000
	c. कॉबड्यांच्या बाजारातून जीवंत पक्षांचे घेतलेले नमुने Samples collected from live bird market	0	100	100
	d. पर्यावरणीय नमुन्यांची संख्या Environmental samples	207	100	100
	बर्ड फ्लू एंटीबॉडीसाठी केलेल्या एलाइझा चाचण्यांची संख्या No. of ELISA for Avian Influenza (Ab)	9088	8000	8000
	इतर एव्हियन डीसीनेस करीता केलेल्या एलाइझा चाचण्यांची संख्या No. of ELISA for other avian diseases	0	50	50
	राष्ट्रीय स्तरावरील इतर प्रयोग शाळांना पाठविलेले नमुने संख्या No. of samples sent to other national level labs	25	50	50
	पीसीआरद्वारे तपासलेल्या नमुन्यांची संख्या No. of samples tested by PCR	9987	50	50
	प्राप्त झालेल्या व तपासणी केलेल्या नमुन्यांची एकूण संख्या Total no. of samples received & examined	35083	20850	20850
	एकूण Grand total	43854	39835	39835
	जतन केलेल्या वायरल आयसोफेटची संख्या No. of viral isolates maintained	1	1	1
	पीसीआर द्वारे प्रमाणित केलेल्या नवीन रोगांची संख्या No. of new diseases standardized by PCR	0	2	2
	साल्मोनेल्लोसिससाठी तपासलेल्या पक्ष्यांची संख्या No. of birds tested for salmonellosis	0	1000	1000
	केलेली शवविच्छेदने No. of post mortems carried out	264	500	500
	शासकीय कुक्कुट प्रक्षेकावर अभ्यासिकेच्या मरतुकीच्या घटनांची संख्या No. of samples study of mortality on Govt poultry farm	0	5	5
	भेटी दिलेल्या व तपासणी केलेल्या अंडी उबवणी केंद्रांची संख्या No. of hatcheries visited & monitoring done	3	20	20
	भेटी दिलेल्या सधन कुक्कुट विकास प्रकल्पांची संख्या No. of IPD blocks visited	3	15	15
	खाजगी प्रक्षेत्र / अंडी उबवणी केंद्राना दिलेल्या भेटीची संख्या No. of private farms / hatcheries visited	18	25	25
9	गुरांमधील रोगांचे सर्वेक्षण Animal Disease Surveillance -			
	संकलित केलेले तपासणी केलेले रक्तजल / दूध नमुन्यांची संख्या No. of serum samples / milk samples collected & tested	1143	3500	3500
	निवेदी बंगलोर येथे पाठविलेल्या रक्तजल / दूध नमुन्यांची संख्या No. of serum samples sent to NIVEDI, Bangalore	173	2500	2500
	संकलित केलेल्या व तपासणी केलेल्या नमुन्यांची एकूण संख्या Total no. of samples collected & tested	1316	6000	6000
	पशुरोग सर्वेक्षणासाठी भेट दिलेल्या ठिकाणांची संख्या No. of places visited for animal disease surveillance	1	50	50
	रोग प्रादुर्भावामध्ये रोग कारणमिमांसा करणेसाठी दिलेल्या भेटी व अभ्याससंख्या No. of outbreaks attended & studied for epidemiology	7	15	15

तक्ता पाच समाप्त / Table 5 Concltd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	रोगासंबंधिच्या अंदाजांची संख्या No. of disease forecasting done	12	12	12
	केलेल्या प्रकाशनांची छोटे वृत्तपत्र व पुस्तिकांची संख्या No. of publications done viz., bulletins, leaflets, etc.	1	5	5
10	लाळ खुरकुत रोग निदान प्रयोगशाळा Foot & Mouth Disease Laboratory -			
	ईलाइझा चाचणीद्वारे सिरोसर्व्हे लन्ससाठी प्राप्त झालेल्या व तपासणी केलेल्या रक्तजल नमुन्यांची संख्या No. of serum samples received & tested for sero-surveillance by ELISA	6721	9472	9472
	दिवा चाचणीसाठी प्राप्त झालेल्या व तपासलेल्या रक्तजल नमुन्यांची संख्या No. of serum samples received & tested by DIVA	11244	10322	10322
	एफएमडी विषाणूच्या तपासणीसाठी केलेल्या उती नमुन्यांची संख्या No. of tissue samples tested & typed for FMD virus	277	50	50
	एपीएमडी-सीपी सर्वेक्षण अंतर्गत DFMD / IVRI येथे पाठविलेल्या नमुन्यांची संख्या No. of samples sent to DFMD / IVRI Lab under FMD-CP surveillance	0	2000	2000
	तपासणी केलेल्या नमुन्यांची एकेण संख्या Total no. of samples tested	18242	21844	21844
	पुरवठा केलेल्या प्रिझर्व्हेटीव व्हायलची संख्या No. of preservative vials supplied	470	300	300
	एफएमडी सिरोसर्व्हेलन्स करीता भेटी दिलेल्या प्रक्षेकांची संख्या No. of visits to farms for FMD serosurveillance	10	10	10
	भेटी दिलेल्या पशुवैद्यकीय संस्थांची संख्या No. of Vet. Institutes visited	102	100	100
	एफएमडी लसिकरण मॉनिटरिंगसाठी भेटी दिलेल्या गावांची संख्या No. of villages visited for monitoring of FMD Vaccination	86	100	100
	भेटी दिलेल्या गुरांचे आठवडीबाजार / कॅटल स्लमची संख्या No. of weekly cattle markets / cattles slums attended	9	5	5
	रोग परिस्थिती विज्ञानासाठी अभ्यासिकच्या रोगप्रादुर्भावाची संख्या No. of outbreaks studied for epidemiology	8	0	0
	जिल्हा तालुका स्तरावर घेतलेल्या जागरूकता शिबिरातील उपस्थिती संख्या No. of district / block level awareness camps (IEC) attended	7	10	10

तक्ता सहा / Table 6

श्वानदंशरोग प्रतिबंधक पथकांचे (२) कामकाज दर्शविणारा तक्ता

Table showing the workload of Rabies control units (2)

अ. क्र. Sr. No.	Particulars of workload (2)	Pune			Aurangabad		
		प्रत्यक्ष Actual 2021-22 (3)	अपेक्षित Anticipated 2022-23 (4)	लक्ष्य Target 2023-24 (5)	प्रत्यक्ष Actual 2021-22 (6)	अपेक्षित Anticipated 2022-23 (7)	लक्ष्य Target 2023-24 (8)
1	१ एप्रिल रोजी शिल्लक असलेल्या कुत्र्यांची संख्या Opening balance of dogs as on 1st April	0	0	0	0	0	0
2	पकडलेल्या कुत्र्यांची संख्या No. of dogs seized	12697	6000	6000	11054	6000	6000
3	एकूण कुत्र्यांची संख्या (१+२) Total No. of dogs (1+2)	12697	6000	6000	11054	6000	6000
4	सोडून देण्यात आलेल्या कुत्र्यांची संख्या No. of dogs released	12697	6000	6000	11039	6000	6000
5	एबीसी कार्यक्रमाखाली शस्त्रक्रिया केलेल्या कुत्र्यांची संख्या No. of dogs operated under ABC program	0	0	0	0	0	0
6	नष्ट केलेल्या कुत्र्यांची संख्या No. of dogs euthenised	0	0	0	15	0	0
7	वैद्यकीय महाविद्यालयाकडे प्रयोगासाठी पाठविण्यात आलेल्या कुत्र्यांची संख्या No. of dogs supplied to medical college for experiment	0	0	0	0	0	0
8	पळून गेलेल्या कुत्र्यांची संख्या No. of dogs escaped	0	0	0	0	0	0
9	विल्हेवाट लावलेल्या कुत्र्यांची संख्या (४ ते ८) Total No. of dogs disposal (4 to 8)	12697	6000	6000	11054	6000	6000
10	३१ मार्च रोजी शिल्लक कुत्र्यांची संख्या (३ - ९) Closing balance of dogs as on 31st March (3 - 9)	0	0	0	0	0	0
11	लसीकरण केलेल्या कुत्र्यांची संख्या No. of dogs immunised	15428	6000	6000	11166	6000	6000
12	श्वानदंशोत्तर उपचार केलेल्या जनावरांची संख्या No. of animals treated with postbite A.R.V.						
	अ) गुरे Cattle	0	20	20	34	20	20
	ब) कुत्री Dogs	0	100	100	106	100	100
	क) इतर Others	0	20	20	29	20	20
13	रोगनिदानाकरिता रो.अ.वि. पुणे येथे पाठविलेले नमुने No. of specimens sent for disease diagnosis to DIS, Pune	0	0	0	0	0	0
14	आयोजित / उपस्थित राहिलेले श्वान प्रदर्शने Dog shows organised / attended	0	2	2	1	2	2
15	मोठ्या जनावरांच्या लसीकरणाची शिबिरे Large animals vaccination camps	0	2	2	1	2	2

तक्ता सात / Table 7

महाराष्ट्र राज्यातील गुणनियंत्रण प्रयोगशाळा, मुंबई यांचे कामकाज दर्शविणारा तक्ता

Summary of workload at Quality Control Laboratory, Mumbai in Maharashtra State

अ. क्र. Sr. No.	कार्यभाराचा तपशील Particulars of Work load	प्रत्यक्ष Actual 2021-22 (3)	अपेक्षित Anticipated 2022-23 (4)	लक्ष्य Target 2023-24 (5)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
१	निर्यातीसाठी दाखला दिलेले कुक्कुटपक्षी संख्या No. of poultry birds certified for export	0	0	0
२	निर्यातीसाठी दाखला दिलेले गोठविलेले पदार्थ Chilled items certified for export			
	अ) मेंढ्या व शेळ्या यांची शवे Carcasses of sheep and goat	264003	264003	264003
	ब) मांस (२० किलो कार्टनमध्ये संख्या) Meat cartons (Cartons of 20 kg)	0	0	0
	क) महीषवर्ग मांस (२० किलो कार्टनमध्ये संख्या) Meat cartons (Cartons of 20 kg)	0	0	0
३	निर्यातीसाठी दाखला दिलेले Frozen items certified for export			
	अ) महीषवर्ग मांस (२० किलो कार्टनमध्ये संख्या) Meat cartons (Cartons of 20 kg)	7928854	7928854	7928854
	ब) मांस (२० किलो कार्टनमध्ये संख्या) Meat cartons (Cartons of 20 kg)	0	0	0
	क) मेंढ्या व शेळ्या यांची शवे Carcasses of sheep and goat	0	0	0
	ड) अंडी (प्रत्येकी १८० अंड्यांच्या कार्टनमध्ये संख्या) Eggs (Carton of 180 eggs each)	32729	32729	32729
	इ) इतर पदार्थ Other items (Non edible)	379647	379647	379647
४	वसूल झालेली फी (रुपये) Fees collection (Rs.)	45812126	45812126	45812126
५	ग्लॅंडर्स व फार्सी अँक्ट' अन्वये घोड्यांची मेलीन टेस्ट Mallien test in horses under 'Glanders & farcy act'	0	0	0
६	देवनार कत्तलखान्यातील, १९७६ च्या पशुसंरक्षण कायद्यामध्ये अंतर्भूत असल्याप्रमाणे जनावरांची तपासणी Inspection of animals- under Animal preservation act-1976, at Deonar abattoir			
	अ) तपासलेली जनावरे No. of Animals inspected	90589	90589	90589
	ब) वसूल झालेली फी (रुपये) Fees realised (Rs.)	1811780	18117800	18117800
७	निर्यातीसाठी तपासलेली जनावरे No. of Animals inspected for export			
	अ) मेंढ्या व शेळ्या (प्रत्येकी रु. ३० प्रमाणे) Sheep and goat- @ Rs. 30 each	0	0	0
	ब) मोठे महिष (प्रत्येकी रु. १०० प्रमाणे) Large buffaloes - @ Rs.100 each	0	0	0
	क) इतर जनावरे (प्रत्येकी रु. १०० प्रमाणे) Other animals - @ Rs. 100 each	0	0	0
	ड) एक दिवसाची पिल्ले (प्रत्येकी रु. २ प्रमाणे) One day old chicks - @ Rs. 2 each	0	0	0

१०२ - पशु व महिष विकास

102 - Cattle & Bauffalo Development

(Rs. In thousands)		तक्ता एक / Table 1				(रुपये हजारत)	
Activity Classification		प्रत्यक्ष	अथसंकल्पीय	सुधारीत	अथसंकल्पीय	कार्याचे वर्गीकरण	
		रकमा	अंदाज	अंदाज	अंदाज		
		२०२१-२२	२०२२-२३	२०२२-२३	२०२३-२४		
		Actuals	Budget	Revised	Budget		
		2021-22	Estimates	Estimates	Estimates		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
102, Cattle & Buffalo Development							102, पशु व महिष विकास
(01) Cattle Breeding Farms							(01) पशुपैदास क्षेत्रे
(01)(01) Cattle Breeding Farms (Committed) (24030311)		5060	9249	8255	10002		(01)(01) पशुपैदास क्षेत्रे (अनिवार्य) (24030311)
(03) Key Village Schemes							(03) आधारभुत ग्राम योजना
(03)(01) Key Village Schemes (Committed) (24030338)		54501	64886	61552	71357		(03)(01) आधारभुत ग्राम योजना (अनिवार्य) (24030338)
(04) Artificial Insemination							(04) कृत्रिम रेतन केंद्रे
(04)(01) Artificial Insemination Centres (Committed) (24030347)		118707	133740	133844	154787		(04)(01) कृत्रिम रेतन केंद्रे (अनिवार्य) (24030347)
(05) Purposive Grants to Zilla Parishad under Section 182 of the Maharashtra Zilla Parishads & Panchayat Samities Act , 1961							(05) महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम, 1961 यांच्या कलम 182 अन्वये जिल्हा परिषदांना सप्रयोजन अनुदाने
(05)(01) Local Sector Establishment (Committed) (24030374)		10399	13841	13788	14928		(05)(01) स्थानिक क्षेत्र आस्थापना (अनिवार्य) (24030374)
(05)(02) District Premium Bull (Committed) (24032682)		9439	12769	12729	12769		(05)(02) जिल्हा वळु योजना (अनिवार्य) (24032682)
(05)(03) Key Village Scheme (Committed) (24032691)		444053	496279	504695	545379		(05)(03) आधारभुत ग्राम योजना (अनिवार्य) (24032691)
(05)(04) Maintainance of Record of Milk and Deoni Cattle (Committed) (24032706)		537	1111	1098	580		(05)(04) देवणी पशु व दुधाचा अभिलेख ठेवणे (अनिवार्य) (24032706)
(05)(06) Goshala and Panjarapol Development Schemes (Committed) (24032724)		2146	2917	2869	2649		(05)(06) गोशाळा व पांजरपोळ विकास योजना (अनिवार्य) (24032724)
Total-(05)	Voted	466574	526917	535179	576305		दत्तमत एकूण-(05)
(06) Establishment of Maharashtra Livestock Development Board							(06) महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळाची स्थापना
(06)(02) Establishment of Maharashtra Livestock Development Board (Committed) (24032288)		152245	196104	192144	213734		(06)(02) महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळाची स्थापना (अनिवार्य) (24032288)

(Rs. In thousands)		तक्ता एक चालू / Table 1 Contd.					(रुपये हजारत)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
(07) Schemes in the five year plan							(07) पंचवार्षिक योजनांतर्गत योजना
(07)(09) Supply of Milch Crossbred cows/Bufaloes to individual Beneficiaries (100% State Plan) (Scheme) (2403B915)		218493	325000	942400	325000		(07)(09) वैयक्तिक लाभार्थीना दुधाळ संकरित गाई/म्हशींचे वाटप करणे (100 टक्के राज्य योजना) (कार्यक्रम) (2403B915)
(07)(10) Supply of Milch Crossbred cows/Bufaloes to individual Beneficiaries (Special Component Plan) (State Plan) (Scheme) (2403B906)		0	0	0	0		(07)(10) वैयक्तिक लाभार्थीना दुधाळ संकरित गाई/म्हशींचे वाटप करणे (विशेष घटक योजना) (राज्य योजना) (कार्यक्रम) (2403B906)
(07)(11) Distribution of 2 Deshi/Crossbred Cows/Bufaloes on 50% subsidy to beneficiaries under Marathwada Package in Jalna District (Scheme) (2403D195)		7500	10000	7000	10000		(07)(11) मराठवाडा पॅकेज अंतर्गत जालना जिल्ह्यातील लाभार्थ्यांना 2 देशी/संकरित गायी /म्हशींचे 50 % अनुदानावर वाटप करणे (कार्यक्रम) (2403D195)
(07)(12) Distribution of 2 Deshi/Crossbred Cows/ Bufaloes on 50% subsidy to farmers for agriculture allied activities (Scheme) (2403D346)		44978	60000	38000	60000		(07)(12) शेतक-यांना शेतीपुरक व्यवसायासाठी 2 देशी / संकरित गायी /म्हशींचे 50 टक्के अनुदानावर वाटप करणे (कार्यक्रम) (2403D346)
Total-(07)	Voted	270971	395000	987400	395000		दत्तमत एकूण-(07)
(08) Artificial Insemination Centers							(08) कृत्रिम रेतन केंद्र
(08)(01) Artificial Insemination in Centers (Committed) (24030436)		24119	25972	33480	30423		(08)(01) कृत्रिम रेतन केंद्र (अनिवार्य) (24030436)
(09) Plan grants to Zilla Parishads							(09) जिल्हा परिषदांना योजनांतर्गत अनुदाने
(09)(03) Special Component Plan (District Plan) Supply of Crossbreed Milch Cows and supply of feed to Milch Animal (Scheme) (24032054)		0	0	0	0		(09)(03) विशेष घटक योजना (जिल्हा योजना) संकरित गायी पुरविणे व दुभत्या जनावरांना सकस खाद्याचा पुरवठा करणे (कार्यक्रम) (24032054)
(10) Development of Goshalas & Panjarpols							(10) गोशाळा व पांजरपोळ विकास
(10)(03) Comprehensive Scheme for increasing productivity and Genetic improvement of Cattle and Bufaloes (100% State Share) (Scheme) (2403C528)		10000	10000	7000	10000		(10)(03) गाई-म्हशींची उत्पादकता वाढविण्या- साठी सर्व समावेशक अनुवंशिक सुधारणा कार्यक्रम (100 टक्के राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C528)
(10)(04) Govardhan Govansh Seva Kendra (Scheme) (2403D257)		0	200000	140000	530089		(10)(04) गोवर्धन गोवंश सेवा केंद्र (कार्यक्रम) (2403D257)
Total-(10)	Voted	10000	210000	147000	540089		दत्तमत एकूण-(10)

(Rs. In thousands)	तक्ता एक चालू / Table 1 Contd.						(रुपये हजारत)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
(11) National Livestock Mission (Centrally Sponsored Scheme)							(11) राष्ट्रीय पशुधन अभियान (केंद्र पुरस्कृत योजना)
(11)(04) Livestock Insurance Scheme Under National Livestock Mission for above poverty line excluding Gondia, Gadchiroli and Chandrapur Districts (25% Central Share) (Scheme) (2403C822)		0	36450	36450	36450		(11)(04) गोदिया गडचिरोली व चंद्रपूर जिल्हे वगळून दारिद्र्य रेषेवरील लोकांसाठी राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत पशुधन विमा योजना (25 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C822)
(11)(05) Livestock Insurance Scheme Under National Livestock Mission for above poverty line excluding Gondia, Gadchiroli and Chandrapur Districts (25% State Share) (Scheme) (2403C831)		0	36450	36450	36450		(11)(05) गोदिया गडचिरोली व चंद्रपूर जिल्हे वगळून दारिद्र्य रेषेवरील लोकांसाठी राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत पशुधन विमा योजना (25 टक्के राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C831)
(11)(06) Livestock Insurance Scheme Under National Livestock Mission for below poverty line for Gondia, Gadchiroli and Chandrapur Districts (50% State Share) (Scheme) (2403C842)		0	5130	5130	5130		(11)(06) गोदिया, गडचिरोली व चंद्रपूर जिल्ह्यांसाठी दारिद्र्य रेषेखालील व्यक्तींसाठी राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत पशुधन विमा योजना (50 टक्के राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C842)
(11)(07) Livestock Insurance Scheme Under National Livestock Mission for below poverty line for Gondia, Gadchiroli and Chandrapur Districts (50% Central Share) (Scheme) (2403C869)		0	8550	8550	8550		(11)(07) गोदिया, गडचिरोली व चंद्रपूर जिल्ह्यांसाठी दारिद्र्य रेषेखालील व्यक्तींसाठी राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत पशुधन विमा योजना (50 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C869)
(11)(08) Livestock Insurance Scheme Under National Livestock Mission for below poverty line excluding Gondia, Gadchiroli and Chandrapur Districts (40% Central Share) (Scheme) (2403C878)		0	29160	29160	29160		(11)(08) गोदिया, गडचिरोली व चंद्रपूर जिल्हे वगळून दारिद्र्य रेषेवरील व्यक्तींसाठी राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत पशुधन विमा योजना (40 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C878)
(11)(09) Livestock Insurance Scheme Under National Livestock Mission for below poverty line excluding Gondia, Gadchiroli and Chandrapur Districts (30% State Share) (Scheme) (2403C887)		0	21870	21870	21870		(11)(09) गोदिया, गडचिरोली व चंद्रपूर जिल्हे वगळून दारिद्र्य रेषेखालील लोकांसाठी राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत पशुधन विमा योजना (30 टक्के राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C887)

(Rs. In thousands)	तक्ता एक समाप्त / Table 1 Concltd.						(रुपये हजारत)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
(11)(10) Livestock Insurance Scheme Under National Livestock Mission for above poverty line for Gondia, Gadchiroli and Chandrapur Districts (35% Central Share) (Scheme) (2403C896)		0	11970	11970	11970		(11)(10) गोदिया, गडचिरोली व चंद्रपूर जिल्ह्यातील दारिद्र्य रेषेवरील लोकांसाठी राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत पशुधन विमा योजना (35 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C896)
(11)(11) Livestock Insurance Scheme Under National Livestock Mission for above poverty line for Gondia, Gadchiroli and Chandrapur Districts (25% State Share) (Scheme) (2403C902)		0	8550	8550	8550		(11)(11) गोदिया, गडचिरोली व चंद्रपूर जिल्ह्यातील दारिद्र्य रेषेवरील लोकांसाठी राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत पशुधन विमा योजना (25 टक्के राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C902)
(11)(12) Honorarium to Veterinarian Publicity & Propaganda of Livestock Insurance Scheme (100 % Central Share) (Scheme) (2403D186)		0	9066	9066	9166		(11)(12) पशुधन योजनेतर्गत पशुवैद्यकांचे मानधन, प्रसिद्धी व प्रचार (100 % केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403D186)
(11) (15) Rural Backyard Pig Development Scheme (Central Share 60%) (Scheme) 33, Subsidies (2403E066)		0	0	1449	0		(11) (15) ग्रामीण परसबाग वराह पालन योजना (केंद्र हिस्सा 60%) (कार्यक्रम) 33, अर्थसहाय्य (2403E066)
(11) (16) Rural Backyard Pig Development Scheme (State Share 30%) (Scheme) 33, Subsidies (2403E075)		0	0	724	0		(11) (16) ग्रामीण परसबाग वराह पालन योजना (राज्य हिस्सा 30%) (कार्यक्रम) 33, अर्थसहाय्य (2403E075)
Total-(11)	Voted	0	167196	169369	167296	दत्तमत एकूण-(11)	
(12) National Programme for Bovine Breeding & Dairy Development (Centrally Sponsored Scheme)							(12) राष्ट्रीय गुरे व दुग्धविकास कार्यक्रम (केंद्र पुरस्कृत योजना)
(12)(01) National Programme for Bovine Breeding (Centrally Sponsored Scheme) (Scheme) (2403C751)		0	1	1	1		(12)(01) राष्ट्रीय गुरे पैदास कार्य (100 % केंद्र पुरस्कृत योजना) (कार्यक्रम) (2403C751)
(13) National Mission on Bovine Productivity NMBP (Centrally Sponsored Scheme)							(13) राष्ट्रीय पशु उत्पादकता अभियान (केंद्र पुरस्कृत योजना)
(13)(01) Pashusanjivani (State Share 40 %) (Scheme) (2403D328)		0	1	1	0		(13)(01) पशुसंजीवनी (राज्य हिस्सा 40 %) (कार्यक्रम) (2403D328)
(13)(02) Advance Animal Reproductive Technology (State Share 40 %) (Scheme) (2403D533)		0	1	1	0		(13)(02) आधुनिक पशु प्रजनन तंत्रज्ञान (राज्य हिस्सा 40 %) (कार्यक्रम) (2403D533)
Total-(13)	Voted	0	2	2	0	दत्तमत एकूण-(13)	
Total-102	Voted	1102177	1729067	2268226	2158994	दत्तमत एकूण-102	

तक्ता दोन / Table 2

मपविमंच्या अधिपत्याखालील वळूमाता संगोपन केंद्रे (७), वळू संगोपन केंद्र (२) व राज्य शासनाचे पशुपैदास क्षेत्राचा पशुधनाची संख्या दर्शविणारा तक्ता
The Livestock strength of Bull Mother Farms (7) & Bull Rearing Centres (2) Under MLDB, Nagpur and Cattle Breeding Farm under State sector

अ. क्र. Str. No.	कार्यभाराचा तपशील Particulars of Work load	एकूण वळूमाता संगोपन केंद्र Total Bull Mother Farms				पशु पैदास केंद्र, वर्धा Cattle breeding Farm, Wardha				एकूण वळू संगोपन केंद्र Total Bull Rearing Centre				
		गायी / म्हशी Cow / Buffalo		गायी Cow		गायी Cow		गायी Cow		गायवर्ग महिषवर्ग Cattle Buffalo		गायवर्ग महिषवर्ग Cattle Buffalo		लक्ष्य Target Anticipated 2023-24
		प्रत्यक्ष Actual 2021-22	अपेक्षित Anticipated 2022-23	लक्ष्य Target 2023-24	प्रत्यक्ष Actual 2021-22	अपेक्षित Anticipated 2022-23	लक्ष्य Target 2023-24	प्रत्यक्ष Actual 2021-22	अपेक्षित Anticipated 2022-23	लक्ष्य Target 2023-24				
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	
1 पैदाशीच्या गायी/म्हशी Breeding														
Cow/Bufaloe														
अ) सुरवातीस असलेल्या Opening balance		745	706	730	81	110	110	0	0	0	0	0	0	0
ब) अंतर्गत बदल Internal change		32	37	88	34	0	0	0	0	0	0	0	0	0
क) जन्म Calves born		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ड) पावती Receipt		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
इ) खरेदीचे वर्ष Purchased during the year		0	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
फ) मृत्यू संख्या Deaths		69	11	4	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ग) विक्री Sale		0	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ह) मपविमंच्या इतर संस्थेकडे वर्ग Transferred to other Inst. of MLDB		2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
य) बदल Conversions		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
र) अखेरची शिल्लक Closing balance		706	730	814	110	110	110	0	0	0	0	0	0	0
ल) गुणवत्तेचे निकष पूर्ण करणारी पुरे No. of Animals Meeting the Quality Standards		284	308	369	110	0	0	0	0	0	0	0	0	0
व) पैदाशीचे धारणानुसार आवश्यक गाय/म्हशी Requirement as per breeding Policy		200	225	185	60	0	0	0	0	0	0	0	0	0
क्ष) आवश्यकतेप्रमाणे कमी किंवा जास्त More or less as per requirement		84	83	184	50	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2 कालवडी Female calves														
अ) सुरवातीस असलेल्या Opening balance		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ब) अंतर्गत बदल Internal change		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
क) जन्म Calves born		210	146	193	16	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ड) पावती Receipt		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
इ) खरेदीचे वर्ष Purchased during the year		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

तक्ता दोन चालू / Table 2 Contd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
	फ) मृत्यू संख्या Deaths	31	2	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0
	ग) विक्री Sale	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	ह) मपविमंच्या इतर संस्थेकडे वर्ग Transferred to other Instt. of MLDB	0	2	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	घ) बदल Conversions	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	र) अखेरची शिल्लक Closing balance	179	142	184	14	0	0	0	0	0	0	0	0
	ल) गुणवत्तेचे निकष पूर्ण करणारी गुरे No. of Animals Meeting the Quality Standards	112	91	120	14	0	0	0	0	0	0	0	0
	व) पैदाशीचे धोरणानुसार आवश्यक गाय/म्हशी Requirement as per breeding Policy	70	44	54	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	क्ष) आवश्यकतेप्रमाणे कमी किंवा जास्त More or less as per requirement	42	47	66	14	0	0	0	0	0	0	0	0
3	१ - २ वर्षांमधील कालवडी Heifers 1 - 2												
	अ) सुरवातीस असलेल्या Opening balance	160	179	142	23	14	0	0	0	0	0	0	0
	ब) अंतर्गत बदल Internal change	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	क) जन्म Calves born	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	ड) पावती Receipt	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	इ) खरेदीचे वर्ष Purchased during the year	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	फ) मृत्यू संख्या Deaths	25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	ग) विक्री Sale	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	ह) मपविमंच्या इतर संस्थेकडे वर्ग Transferred to other Instt. of MLDB	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	घ) बदल Conversions	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	र) अखेरची शिल्लक Closing balance	137	179	142	23	14	0	0	0	0	0	0	0
	ल) गुणवत्तेचे निकष पूर्ण करणारी गुरे No. of Animals Meeting the Quality Standards	103	97	97	23	0	0	0	0	0	0	0	0
	व) पैदाशीचे धोरणानुसार आवश्यक गाय/म्हशी Requirement as per breeding Policy	51	34	34	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	क्ष) आवश्यकतेप्रमाणे कमी किंवा जास्त More or less as per requirement	52	63	63	23	0	0	0	0	0	0	0	0
4	२ - ३ वर्षांमधील कालवडी Heifers 2 - 3												
	अ) सुरवातीस असलेल्या Opening balance	304	419	552	22	43	57	0	0	0	0	0	0
	ब) अंतर्गत बदल Internal change	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

तक्ता दोन चालू / Table 2 Contd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
	क) जन्म Calves born	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	ड) पावती Receipt	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	इ) खरेदीचे वर्ष Purchased during the year	31	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	फ) मृत्यू संख्या Deaths	27	3	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0
	ग) विक्री Sale	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	ह) मपविमंच्या इतर संस्थेकडे वर्ग Transferred to other Instt. of MLDB	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	य) बदल Conversions	26	38	74	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	र) अखेरची शिल्लक Closing balance	282	373	478	20	43	57	0	0	0	0	0	0
	ल) गुणवत्तेचे निकष पूर्ण करणारी गुरे No. of Animals Meeting the Quality Standards	170	158	143	20	0	0	0	0	0	0	0	0
	व) पैदाशीचे धोरणानुसार आवश्यक गाव/म्हशी Requirement as per breeding Policy	58	46	34	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	क्ष) आवश्यकतेप्रमाणे कमी किंवा जास्त More or less as per requirement	112	112	109	20	0	0	0	0	0	0	0	0
5	नर वासरे Male calves												
	अ) सुरुवातीस असलेल्या Opening balance	0	0	0	0	0	0	0	6	2	0	0	0
	ब) अंतर्गत बदल Internal change	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	क) जन्म Calves born	214	172	140	20	0	0	0	0	0	0	0	0
	ड) पावती Receipt	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	इ) खरेदीचे वर्ष Purchased during the year	23	0	0	0	0	0	0	6	2	0	0	0
	फ) मृत्यू संख्या Deaths	31	4	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0
	ग) विक्री Sale	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	ह) मपविमंच्या इतर संस्थेकडे वर्ग Transferred to other Instt. of MLDB	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	य) बदल Conversions	0	0	0	0	0	0	0	9	2	0	0	0
	र) अखेरची शिल्लक Closing balance	190	168	140	18	0	0	0	3	2	0	0	0
	ल) गुणवत्तेचे निकष पूर्ण करणारी गुरे No. of Animals Meeting the Quality Standards	127	100	93	18	0	0	0	0	0	0	0	0
	व) पैदाशीचे धोरणानुसार आवश्यक गाव/म्हशी Requirement as per breeding Policy	54	26	32	0	0	0	0	8	2	8	2	2
	क्ष) आवश्यकतेप्रमाणे कमी किंवा जास्त More or less as per requirement	73	74	61	18	0	0	0	-8	-2	-8	-2	-8

तक्ता दोन चालू / Table 2 Contd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
6	१ - २ वर्षांमधील वडू Bulls 1 - 2 Years												
	अ) सुरवातीस असलेल्या Opening balance	142	190	168	12	18	0	6	1	10	1	20	5
	ब) अंतर्गत बदल Internal change	0	0	0	0	0	0	9	2	0	0	0	0
	क) जन्म Calves born	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	ड) पावती Receipt	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	इ) खरेदीचे वर्ष Purchased during the year	4	0	0	0	0	0	7	6	10	5	10	5
	फ) मृत्यू संख्या Deaths	23	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0
	ग) विक्री Sale	16	41	30	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	ह) मपविमंच्या इतर संस्थेकडे वर्ग Transferred to other Instt. of MLDB	4	10	18	0	0	0	2	7	0	0	5	0
	य) बदल Conversions	0	0	0	0	0	0	10	1	0	1	10	5
	२) अखेरची शिल्लक Closing balance	103	138	120	10	18	0	10	1	20	5	15	5
	ल) गुणवत्तेचे निकष पूर्ण करणारी गुरे No. of Animals Meeting the Quality Standards	74	68	40	10	0	0	28	3	15	5	25	10
	व) पैदाशीचे धोरणानुसार आवश्यक गाव/म्हशी Requirement as per breeding Policy	16	30	24	0	0	0	39	5	24	6	44	16
	क्ष) आवश्यकतेप्रमाणे कमी किंवा जास्त More or less as per requirement	58	38	16	10	0	0	-11	-2	-9	-1	-19	-6
7	२ - ३ वर्ष व त्यावरील वडू Bulls 2 - 3 years												
	अ) सुरवातीस असलेल्या Opening balance	153	222	278	4	11	29	25	2	28	5	10	7
	ब) अंतर्गत बदल Internal change	0	0	0	0	0	0	10	1	0	0	20	8
	क) जन्म Calves born	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	ड) पावती Receipt	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	इ) खरेदीचे वर्ष Purchased during the year	6	0	0	0	0	0	12	9	9	10	25	15
	फ) मृत्यू संख्या Deaths	12	1	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0
	ग) विक्री Sale	27	72	29	0	0	0	0	0	1	1	0	0
	ह) मपविमंच्या इतर संस्थेकडे वर्ग Transferred to other Instt. of MLDB	1	7	21	0	0	0	19	7	5	3	10	10
	य) बदल Conversions	0	2	2	0	0	0	0	0	21	4	0	0
	२) अखेरची शिल्लक Closing balance	119	140	226	1	11	29	28	5	10	7	45	20
	ल) गुणवत्तेचे निकष पूर्ण करणारी गुरे No. of Animals Meeting the Quality Standards	53	17	15	1	0	0	21	4	13	5	5	0

तक्ता दोन चालू / Table 2 Contd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
12	व) पैदाशीचे धोरणानुसार आवश्यक गाव/म्हशी Requirement as per breeding Policy	0	0	0	0	0	0	30	6	14	11	15	6
41	क्ष) आवश्यकतेप्रमाणे कमी किंवा जास्त More or less as per requirement	17	15	1	0	0	0	-9	-2	-1	-6	-10	-6
8	पैदाशीचे वळू Breeding bulls												
2	अ) सुरुवातीस असलेल्या Opening balance	2	1	3	3	3	3	0	0	0	0	0	0
0	ब) अंतर्गत बदल Internal change	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	क) जन्म Calves born	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	ड) पावती Receipt	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	इ) खरेदीचे वर्ष Purchased during the year	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	फ) मृत्यू संख्या Deaths	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	ग) विक्री Sale	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	ह) मपविमंच्या इतर संस्थेकडे वर्ग Transferred to other Instt. of MLDB	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	य) बदल Conversions	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	र) अखेरची शिल्लक Closing balance	1	1	3	3	3	3	0	0	0	0	0	0
2	ल) गुणवत्तेचे निकष पूर्ण करणारी गुरे No. of Animals Meeting the Quality Standards	1	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1	व) पैदाशीचे धोरणानुसार आवश्यक गाव/म्हशी Requirement as per breeding Policy	1	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1	क्ष) आवश्यकतेप्रमाणे कमी किंवा जास्त More or less as per requirement	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9	बैल Bullocks												
3	अ) सुरुवातीस असलेल्या Opening balance	2	4	3	3	3	3	0	0	0	0	0	0
0	ब) अंतर्गत बदल Internal change	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	क) जन्म Calves born	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	ड) पावती Receipt	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	इ) खरेदीचे वर्ष Purchased during the year	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	फ) मृत्यू संख्या Deaths	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	ग) विक्री Sale	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1	ह) मपविमंच्या इतर संस्थेकडे वर्ग Transferred to other Instt. of MLDB	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	य) बदल Conversions	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

तक्ता दोन समाप्त / Table 2 Concltd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
	र) अखेरची शिल्लक Closing balance	2	4	4	3	3	3	0	0	0	0	0	0
	ल) गुणवत्तेचे निकष पूर्ण करणारी गुरे No. of Animals Meeting the Quality Standards	2	4	4	3	0	0	0	0	0	0	0	0
	व) पैदाशीचे धोरणानुसार आवश्यक गाय/म्हशी Requirement as per breeding Policy	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	क्ष) आवश्यकतेप्रमाणे कमी किंवा जास्त More or less as per requirement	2	4	4	3	0	0	0	0	0	0	0	0
10	एकूण कळप स्थिती Total Herd Position												
	अ) सुरुवातीस असलेल्या Opening balance	1509	1720	1875	148	202	202	37	5	38	6	30	12
	ब) अंतर्गत बदल Internal change	32	39	90	34	0	0	19	3	0	0	20	8
	क) जन्म Calves born	424	318	333	36	0	0	0	0	0	0	0	0
	ड) पावती Receipt	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	इ) खरेदीचे वर्ष Purchased during the year	66	7	1	0	0	0	25	17	19	15	35	20
	फ) मृत्यू संख्या Deaths	218	22	6	16	0	0	0	0	0	0	0	0
	ग) विक्री Sale	55	128	62	0	0	0	0	0	1	1	0	0
	ह) मगविमंथ्या इतर संस्थेकडे वर्ग Transferred to other Instt. of MLDB	12	19	46	0	0	0	21	14	5	3	15	10
	य) बदल Conversions	26	40	76	0	0	0	19	3	21	5	10	5
	र) अखेरची शिल्लक Closing balance	1720	1875	2109	202	202	202	41	8	30	12	60	25
	ल) गुणवत्तेचे निकष पूर्ण करणारी गुरे No. of Animals Meeting the Quality Standards	927	844	882	202	0	0	49	7	28	10	30	10
	व) पैदाशीचे धोरणानुसार आवश्यक गाय/म्हशी Requirement as per breeding Policy	462	406	364	62	0	0	77	13	46	19	67	24
	क्ष) आवश्यकतेप्रमाणे कमी किंवा जास्त More or less as per requirement	465	438	518	140	0	0	-28	-6	-18	-9	-37	-14

₹

तक्ता तीन / Table 3

मपविमंच्या अधिपत्याखालील वळमाता संगोपन केंद्रे (७), वळू संगोपन केंद्र (२) व राज्य शासनाचे पशुपेदास क्षेत्रांचा कार्यभाराचा तक्ता
The workload summary of Bull Mother Farms (7) & Bull Rearing Centres (2) Under MLDB, Nagpur and Cattle Breeding Farm under State sector

अ. क्र. Sl. No.	कार्यभाराचा तपशील Particulars of Work load	एकूण वळमाता संगोपन केंद्र				पशु पेदास केंद्र, वर्धा				एकूण वळू संगोपन केंद्र			
		Total Bull Mother Farms		Cattle breeding Farm, Wardha		Total Bull Rearing Centre		Total Bull Rearing Centre		Total Bull Rearing Centre		Total Bull Rearing Centre	
		प्रत्यक्ष Actual 2021-22	अपेक्षित Anticipated 2022-23	लक्ष्य Target 2023-24	प्रत्यक्ष Actual 2021-22	अपेक्षित Anticipated 2022-23	लक्ष्य Target 2023-24	प्रत्यक्ष Actual 2021-22	अपेक्षित Anticipated 2022-23	लक्ष्य Target 2023-24	प्रत्यक्ष Actual 2021-22	अपेक्षित Anticipated 2022-23	लक्ष्य Target 2023-24
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)			
1	प्रक्षेत्रावरील सरासरी गायी व म्हशी Avg. No. of Cow & Buffalo on farm												
	अ) विदेशी Exotic	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	ब) संकरित Cross bred	65	70	79	0	0	0	0	0	0	0	0	
	क) देशी Indigenous	66	71	80	115	0	115	0	0	0	0	0	
	ड) महिष Buffalo	77	114	126	0	0	0	0	0	0	0	0	
	एकूण Total	107	113	127	115	0	115	0	115	0	0	0	
2	दुध देण्याच्या कालावधीत दिलेले सरासरी दुध (लि.) Avg. Milk yield during lactation period (Ltrs.)												
	अ) विदेशी Exotic	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	ब) संकरित Cross bred	1791	2115	2925	0	0	0	0	0	0	0	0	
	क) देशी Indigenous	1253	1078	1567	650	0	0	0	0	0	0	0	
	ड) महिष Buffalo	1651	2000	2115	0	0	0	0	0	0	0	0	
3	दुध देण्याचा सरासरी कालावधी (दिवस) Avg. length of lactation (Days)												
	अ) विदेशी Exotic	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	ब) संकरित Cross bred	305	304	305	0	0	0	0	0	0	0	0	
	क) देशी Indigenous	281	289	293	240	0	115	0	0	0	0	0	
	ड) महिष Buffalo	328	308	308	0	0	0	0	0	0	0	0	
4	पहिल्या वेताचे सरासरी वय (दिवस) Avg. age at first calving (Days)												
	अ) विदेशी Exotic	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	ब) संकरित Cross bred	1276	1135	1040	0	0	0	0	0	0	0	0	
	क) देशी Indigenous	1706	1665	1565	1050	0	1400	0	0	0	0	0	
	ड) महिष Buffalo	1583	1385	1185	0	0	0	0	0	0	0	0	

तक्ता तीन चालू / Table 3 Contd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
5	दोन वेतांमधील सरासरी कालावधी (दिवस) Avg. intercalving period									
	अ) विदेशी Exotic	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	ब) संकरित Cross bred	511	428	410	0	0	0	0	0	0
	क) देशी Indigenous	460	446	411	450	0	450	0	0	0
	ड) महिष Buffalo	589	495	498	0	0	0	0	0	0
6	वार्षिक दुध उत्पादन (लि. '०००) Milk production during the year (Ltrs. '000)	350.79	483.50	592.50	8000.00	0.00	8000.00	0	0	0
7	वार्षिक दुध विक्री (लि. '०००) Milk sold during the year (Liters '000)	275.57	378.74	455.50	0.00	0.00	0.00	0	0	0
8	दुध विक्रीतून मिळालेली रक्कम (रु. '०००) Receipt realised by sale of milk (Rs. '000)	11416.49	14476.27	17720.40	0.00	0.00	0.00	0	0	0
9	पैदाशीसाठी विकलेल्या वळूंची संख्या No. of Males sold for breeding									
	अ) विदेशी Exotic	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	ब) संकरित Cross bred	21	2	0	0	0	0	0	0	0
	क) देशी Indigenous	32	75	59	0	0	0	0	0	0
	ड) महिष Buffalo	0	2	10	0	0	0	0	0	0
	एकूण Total	53	79	69	0	0	0	0	0	0
10	पैदाशीसाठी पुरविलेल्या वळूंची संख्या (एफएस लॅब/बीआरसी) No. of Males supplied for breeding (FS Lab/BRC)									
	अ) विदेशी Exotic	0	0	0	0	0	0	0	2	0
	ब) संकरित Cross bred	4	22	32	0	0	0	0	2	0
	क) देशी Indigenous	5	16	30	0	0	0	0	19	8
	ड) महिष Buffalo	0	13	15	0	0	0	0	14	5
	एकूण Total	9	51	77	0	0	0	0	37	13
11	प्रक्षेत्रावर असलेली जमीन (हेक्टर्स) land of the farm (Hectors)	2318.58	1855.69	1858.97	40.80	0.00	0.00	67.31	85.15	85.15
	अ) पिकाखालील जमीन Land under cultivation	467.68	361.68	366.58	10.00	0.00	0.00	27.28	27.28	27.28
	ब) प्रक्षेत्रावरील जमीन Gross Cropped area	351.62	318.62	326.62	10.00	0.00	0.00	27.28	27.28	27.28
	क) रस्ते, झरती, ताली इ. खालील जमीन Land under roads, buildings & Lakes etc.	170.97	160.07	160.07	6.00	0.00	0.00	22.19	22.19	22.19
	ड) गावतासाठी राखीव क्षेत्र Land reserved for hay	425.25	111.25	115.25	10.80	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	इ) चराऊ क्षेत्र (हेक्टर्स) Grazing land (H)	1254.68	1222.69	1217.07	14.00	0.00	0.00	17.84	35.68	35.68

तक्ता तीन समाप्त / Table 3 Concltd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
12 वैरण उत्पादन (टन) Fodder production (Ton)										
	अ) ओला Green	9498.36	10840.86	13690.86	0.00	0.00	0.00	439.56	500.00	600.00
	ब) सुका Dry	1038.90	1312.00	1544.00	0.00	0.00	0.00	7.00	35.00	50.00
	क) वैरण उत्पादन प्रति हेक्टर (टन) Fodder production per hectore (Ton)	41.79	54.61	65.55	0.00	0.00	0.00	17.40	24.74	31.16
13	वाटलेल्या वैरणच्या चाऱ्याचे बीज (कि.) Fodder seeds distributed (Kg.)	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
14	वाटलेल्या चाऱ्यांचे संच (०००) Grass sets distributed ('000)	4777.18	8600.00	10203.00	0.00	0.00	0.00	123.00	50.00	60.00
15	विकत घेतलेली वाळलेली वैरण (टन) Dry fodder purchased (Ton)	0.00	90.00	300.00	0.00	0.00	0.00	24.30	502.00	492.00
16	वैरण खरेदीसाठी केलेला खर्च (००० रु.) Expenditure incurred on purchase of fodder (Rs. '000)	0.00	203.00	0.00	0.00	0.00	0.00	198.13	948.00	868.00
17	मपविमंचे क्षेत्राकडून मिळालेली वैरण / चारा (टन) Fodder received from other farm of MLDB (Ton)	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4.00	0.00	0.00
18	मपविमंचे क्षेत्राकडून मिळालेली वैरण / चारा किंमत (००० रु.) Cost of Fodder received from other farm of MLDB (Rs. '000)	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
19	खाद्य व आंबोण खरेदी (टन) Feed & concentrates purchased (Ton)	714.25	1080.00	1065.00	0.00	0.00	0.00	8.00	32.00	34.00
20	खाद्य व आंबोण खरेदीत झालेला खर्च (००० रु.) Expenditure incurred on purchase of Feed and concentrates (Rs. '000)	4426265.53	20016.60	22793.00	0.00	0.00	0.00	231.55	797.00	846.00
21	महसुली जमा (००० रु.) Revenue Receipts ('000 Rs.)	16303.65	20548.41	22797.00	0.00	0.00	0.00	377.42	430.00	450.00
	काल्पनिक जमा (००० रु.) Notional Receipt ('000 Rs.)	46880.61	47704.00	49051.00	0.00	0.00	0.00	2032.76	1675.00	1900.00
	एकूण जमा (००० रु.) Total Receipt ('000 Rs.)	63184.25	68252.41	71848.00	0.00	0.00	0.00	2410.18	2105.00	2350.00
22	झालेला खर्च (००० रु.) Expenditure incurred (Rs. '000)									
	अ) पगार व भत्ते Pay & allowances	37786.73	41407.00	33800.00	0.00	0.00	0.00	6511.24	11042.00	11846.00
	ब) इतर Others	11510.80	11461.00	10900.00	0.00	0.00	0.00	3267.92	1018.00	1095.00
	एकूण Total	49297.54	52868.00	44700.00	0.00	0.00	0.00	9779.16	12060.00	12941.00

तक्ता चार / Table 4

म.प.वि.मं. अंतर्गत असलेल्या गोठीत रेतप्रयोगशाळा (3) येथील पैदाशीचे एकूण वळू संख्या व गोठीत रेत बीज मात्रांचा हिशोब दर्शविलेला तक्ता
The No. of breeding bulls & Semen collections obtained at Frozen Semen Laboratories (3) under MLDB, Nagpur

अ. क्र. Sr. No.	कार्यभाराचा तपशील Particulars of Work load	पैदाशीचे एकूण वळू Number of breeding bulls			वळूच्या माफेत मिळालेल्या रेतन संकलन No. of semen collections obtained from breeding bulls		
		प्रत्यक्ष	अपेक्षित	लक्ष्य	प्रत्यक्ष	अपेक्षित	लक्ष्य
		Actual 2021-22	Anticipated 2022-23	Target 2023-24	Actual 2021-22	Anticipated 2022-23	Target 2023-24
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1	पैदाशीचे एकूण वळू Number of breeding bulls						
	अ) विदेशी जर्सी Exotic Jersey	4	4	10	291	300	310
	ब) विदेशी होल्स्टिन Exotic Holstein	7	13	16	141	960	1140
	A) एकूण विदेशी Total Exotic	11	17	26	432	1260	1450
	अ) संकरीत जर्सी Jersey cross bred 50 %	19	24	25	949	1600	1670
	ब) संकरीत जर्सी Jersey cross bred 62.5 %	0	0	0	0	0	0
	क) संकरीत जर्सी Jersey cross bred 75 %	3	3	3	171	180	180
	एकूण संकरीत जर्सी Total Jersey Crossbred	22	27	28	1120	1780	1850
	अ) संकरीत होल्स्टिन Holstein Cross bred 50 %	6	10	12	352	730	760
	ब) संकरीत होल्स्टिन Holstein Cross bred 62.5 %	4	4	4	159	270	270
	क) संकरीत होल्स्टिन Holstein Cross bred 75 %	13	16	18	603	1020	1140
	एकूण संकरीत होल्स्टिन Total Holstein Crossbred	23	30	34	1114	2020	2170
	B) एकूण संकरित Total Cross bred	45	57	62	2234	3800	4020
	अ) देवणी Deoni	3	2	2	80	270	270
	ब) डांगी Dangi	11	15	19	507	1320	1450
	क) सहिवाल Sahival	0	0	0	0	0	0
	ड) गवळाउ Gavlau	6	5	5	181	610	620
	इ) गिर Gir	0	0	0	0	0	0
	फ) खिलार Khillar	18	21	26	538	1050	1770
	ग) लाल कंधारी Lal kandhari	6	7	7	322	510	540
	ह) इतर Other	0	0	0	0	0	0
	C) एकूण देशी Total Indigenious	44	50	59	1628	3760	4650
	अ) पंढरपुरी Pandharpuri	9	12	12	382	1080	1200
	ब) नागपुरी Nagpuri	0	0	0	0	0	0
	क) सुरती Surati	0	0	0	0	0	0
	ड) मूरुग Murrha	42	42	47	1429	3780	4070
	इ) जाफराबादी Jafra badi	0	0	0	0	0	0
	फ) इतर Other	0	0	0	0	0	0
	D) एकूण म्हैस Total Buffalo	51	54	59	1811	4860	5270
	एकूण Total (A+B+C+D)	151	178	206	6105	13680	15390
2	पैदाशीचे धोरणानुसार आवश्यक पैदाशीचे वळू Requirement of breeding bulls as per the Breeding Policy	204	304	304			
3	आवश्यकतेप्रमाणे कमी किंवा जास्त More or less as per requirement	-53	-126	-98			
4	एफएसएल च्या पैदाशीचे धोरणानुसार आवश्यक पैदाशीचे वळू Requirement of breeding bulls of F S Lab as per Breeding Policy	64	13	26			
5	आवश्यकतेप्रमाणे कमी किंवा जास्त More or less as per requirement	87	165	180			

तक्ता पाच / Table 5

मपविमं, नागपूर अंतर्गत अतिशीत वळूबीज पेढी (3) व राज्यातील एकूण कृत्रिम रेतन केंद्रांच्या द्रवनत्राचा हिशोब दर्शविणारा तक्ता
Table indicate the account of LN₂ Production Plants of FS Laboratories (3) & DAIC (34) in the State

अ. क्र. Sr. No.	कार्यभाराचा तपशील Particulars of Work load	गोठीत रेतमात्रा प्रयोगशाळा Frozen Semen Laboratories			जिल्हा कृत्रिम रेतन केंद्र District Artificial Insemination Centre		
		प्रत्यक्ष Actual 2021-22 (3)	अपेक्षित Anticipated 2022-23 (4)	लक्ष्य Target 2023-24 (5)	प्रत्यक्ष Actual 2021-22 (6)	अपेक्षित Anticipated 2022-23 (7)	लक्ष्य Target 2023-24 (8)
1	1 एप्रिल रोजी द्रवनत्राची आरंभीची शिल्लक Opening balance of LN ₂ as on 1st April	2703.40	2522.40	3178.40	56678.95	63163.84	93072.04
2	मुख्यालयी उत्पादित द्रवनत्र LN ₂ produced at HQ	0.00	0.00	0.00	47900.00	52000.00	58000.00
3	म.प.वि.मं कडून प्राप्त झालेले द्रवनत्र Quantity of LN ₂ Received from MLDB	0.00	0.00	0.00	50982.00	60000.00	65000.00
4	खरेदी केलेले द्रवनत्र Quantity of LN ₂ purchased	144425.30	160000.00	190000.00	2232881.69	2442254.90	2242272.50
5	खात्याच्या इतर संस्थेकडून मिळालेले / उसनवार घेतलेले द्रवनत्र LN ₂ Received / borrowed from other Institute of Dept.	200.00	250.00	200.00	309.00	0.00	0.00
6	एकूण द्रवनत्र Total quantity of LN ₂	147328.70	162772.40	193378.40	2388751.64	2617418.74	2458344.54
7	प्रयोगशाळेसाठी वापरलेले द्रवनत्र Quantity of LN ₂ used for Laboratory	137619.00	152647.00	164443.00	116787.50	127747.00	122402.70
8	द्रवनत्रपात्र थंड करणेसाठी वापरलेले द्रवनत्र LN ₂ used for cooling of LN ₂ containers	1507.00	2000.00	2500.00	60654.30	69151.00	53596.10
9	पुरवठा केलेले द्रवनत्र Quantity of LN ₂ supplied	1000.00	1000.00	1000.00	1933698.75	2104180.20	1930623.70
10	इतर संस्थांना उसनवार दिलेले द्रवनत्र LN ₂ borrowed to other Institute of Dept.	0.00	0.00	0.00	51.50	0.00	0.00
11	बाष्पीभवन झालेले द्रवनत्र Quantity of LN ₂ evaporated	4680.30	3947.00	4447.00	214395.75	223268.50	218359.51
12	द्रवनत्र बाष्पीभवनाची टक्केवारी Percentage of Evaporation of LN ₂	3.18	2.42	2.30	8.98	8.53	8.88
13	विनियोग केलेले एकूण द्रवनत्र Total Quantity of LN ₂ disposed off	144806.30	159594.00	172390.00	2325587.80	2524346.70	2324982.01
14	31 मार्च रोजी शिल्लक द्रवनत्र Closing balance of LN ₂ as on 31st March	2522.40	3178.40	20988.40	63163.84	93072.04	133362.53
15	एक कृत्रिम रेतन करण्यासाठी लागणारे द्रवनत्र (ली) LN ₂ required to perform one Insemination (Ltr)	0.00	0.00	0.00	1.25	0.93	0.85
16	एक कृत्रिम रेतन करण्यासाठी लागणा-या द्रवनत्राची किंमत (रु.) Cost of LN ₂ required to perform one Insemination (Rs.)	0.00	0.00	0.00	20.13	16.79	15.93
17	केलेले कृत्रिम रेतन Artificial Insemination Done	0	0	0	1861387	2722861	2722861
18	जन्मलेली वासरे Calves Born	0	0	0	706690	699773	699773
19	एक लिटर द्रवनत्राची खरेदी किंमत (रु.) Purchase Cost of LN ₂ per Litre (Rs.)	16.26	18.31	19.57	16.12	18.11	18.65
20	एक अतिशित वळूबीजमात्रा तयार करण्यास लागलेल्या द्रवनत्राची किंमत (रु.) Cost of LN ₂ required to produce one FS Dose (Rs.)	1.51	1.32	1.37	0.00	0.00	0.00

तक्ता सात / Table 7

मपविमं, नागपूर अंतर्गत अतिशीत वळूबीज पेढी (3) व राज्यातील एकूण कृत्रिम रेतन केंद्रांच्या गोठीत रेत बीजमात्रांचा हिशोब दर्शविणारा तक्ता
Table indicate the account of Frozen Semen doses of Frozen Semen Laboratories (3) & District Artificial Insemination Centres (34) in the State

अ. क्र. Sr. No.	कार्यभाराचा तपशील Particulars of Work load	गोठीत रेतमात्रा प्रयोगशाळा Frozen Semen Laboratories			जिल्हा कृत्रिम रेतन केंद्र District Artificial Insemination Centre		
		प्रत्यक्ष Actual 2021-22	अपेक्षित Anticipated 2022-23	लक्ष्य Target 2023-24	प्रत्यक्ष Actual 2021-22	अपेक्षित Anticipated 2022-23	लक्ष्य Target 2023-24
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1	एप्रिल रोजी शिल्लक असलेल्या अतिशीत वळूबीज मात्रा Opening balance of F S doses as on 1st April						
	A) विदेशी Exotic	723822	661561	784876	79588	79690	95760
	B) संकरित Cross bred	665227	583717	1264761	226283	238671	261473
	अ) देवणी Deoni	62553	82645	81145	21656	14228	12843
	ब) डांगी Dangi/ सहिवाल Sahival	280418	218619	317439	40233	45342	67473
	क) गवळाड Gavlau	178783	122833	128833	15223	16512	19497
	ड) खिलार Khillar/ गिर Gir	182013	82471	371321	99108	86803	119542
	इ) लाल कंधारी Lal kandhari/ हरियाना Haryana	202613	202948	241448	15008	24660	63112
	फ) इतर Other	0	0	0	22882	25839	37174
	C) एकूण देशी Total Indigenous (अ ते च)	906380	709516	1140186	214110	213384	319641
	अ) पंढरपुरी Pandharpuri	73874	67190	198190	21594	23440	26405
	ब) नागपूरी Nagpuri	14300	5560	5560	5386	2768	7333
	क) सुरती Surati	25294	23894	21894	11672	9304	25211
	ड) मूरा Murrha	169169	120323	499623	114069	122374	194058
	इ) जाफराबादी Jafrabadi	3048	440	7440	8224	4441	11466
	फ) इतर Other	0	0	0	0	0	0
	D) एकूण म्हैस Total Buffalo (अ ते फ)	285685	217407	732707	160945	162327	264473
	एकूण Total (A+B+C+D)	2581114	2172201	3922530	680926	694072	941347
2	एकूण अतिशीत वळूबीज मात्रा उत्पादन Total No. of F S doses produced						
	A) विदेशी Exotic	69537	305000	440000	0	0	0
	B) संकरित Cross bred	747956	1220000	1440000	0	0	0
	अ) देवणी Deoni	43171	50000	700000	0	0	0
	ब) डांगी Dangi/ सहिवाल Sahival	76743	310000	345000	0	0	0
	क) गवळाड Gavlau	40530	60000	80000	0	0	0
	ड) खिलार Khillar/ गिर Gir	72960	440000	450000	0	0	0
	इ) लाल कंधारी Lal kandhari/ हरियाना Haryana	52891	100000	110000	0	0	0
	फ) इतर Other	0	0	0	0	0	0
	C) एकूण देशी Total Indigenous (अ ते च)	286295	960000	1685000	0	0	0
	अ) पंढरपुरी Pandharpuri	67919	210000	240000	0	0	0
	ब) नागपूरी Nagpuri	0	0	0	0	0	0
	क) सुरती Surati	0	0	0	0	0	0
	ड) मूरा Murrha	265223	740000	900000	0	0	0
	इ) जाफराबादी Jafrabadi	0	10000	15000	0	0	0
	फ) इतर Other	0	0	0	0	0	0
	D) एकूण म्हैस Total Buffalo (अ ते फ)	333142	960000	1155000	0	0	0
	एकूण Total (A+B+C+D)	1436930	3445000	4720000	0	0	0

तक्ता सात चालू / Table 7 Contd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
3	एकूण अतिशीत वळूबीजमात्रा तयार करण्यासाठी आलेला खर्च (रु. लाख) Expenditure incurred to produce Total No. of F S doses (Rs. Lakh)	376.72	735.00	810.00	0	0	0
4	एक अतिशीत वळूबीजमात्रा तयार करण्यासाठी आलेला खर्च (रु.) Expenditure incurred to produce one FS dose (Rs.)	26.22	21.34	17.16	0	0	0
5	अतिशीत वळूबीज मात्रा खरेदी / इतर संस्थाकडून प्राप्त FS doses purchased / Received from other institutes						
	A) विदेशी Exotic	57557	16000	16000	157015	144355	154897
	B) संकरित Cross bred	197694	440000	570000	842820	909763	972855
	अ) देवणी Deoni	9953	2000	3000	24814	30500	31000
	ब) डांगी Dangi/ सहिवाल Sahival	36490	0	0	108782	99864	104870
	क) गवळाड Gavlau	1300	0	0	35250	36880	38480
	ड) खिलार Khillar/ गिर Gir	19993	110000	90000	248947	253037	263052
	इ) लाल कंधारी Lal kandhari/ हरियाना Haryana	47972	40000	60000	77703	111833	115263
	फ) इतर Other	0	0	0	24096	26011	22075
	C) एकूण देशी Total Indigenous (अ ते च)	115708	152000	153000	519592	558125	574740
	अ) पंढरपुरी Pandharpuri	0	5000	5000	59142	67203	67096
	ब) नागपुरी Nagpuri	0	0	0	4880	9400	10400
	क) सुरती Surati	0	0	0	1400	21691	23193
	ड) मूरा Murrha	236248	305000	325000	558388	636465	664343
	इ) जाफराबादी Jafrabadi	0	1000	1000	2976	47267	48034
	फ) इतर Other	0	0	0	0	0	0
	D) एकूण म्हैस Total Buffalo (अ ते फ)	236248	311000	331000	626786	782026	813066
	एकूण Total (A+B+C+D)	607207	919000	1070000	2146213	2394269	2515558
6	एकूण अतिशीत वळूबीज मात्रा Total No. of FS doses						
	A) विदेशी Exotic	850916	982561	1240876	236603	224045	250657
	B) संकरित Cross bred	1610877	2243717	3274761	1069103	1148434	1234328
	अ) देवणी Deoni	115677	134645	784145	46470	44728	43843
	ब) डांगी Dangi/ सहिवाल Sahival	393651	528619	662439	149015	145206	172343
	क) गवळाड Gavlau	220613	182833	208833	50473	53392	57977
	ड) खिलार Khillar/ गिर Gir	274966	632471	911321	348055	339840	382594
	इ) लाल कंधारी Lal kandhari/ हरियाना Haryana	303476	342948	411448	92711	136493	178375
	फ) इतर Other	0	0	0	46978	51850	59249
	C) एकूण देशी Total Indigenous (अ ते च)	1308383	1821516	2978186	733702	771509	894381
	अ) पंढरपुरी Pandharpuri	141793	282190	443190	80736	90643	93501
	ब) नागपुरी Nagpuri	14300	5560	5560	10266	12168	17733
	क) सुरती Surati	25294	23894	21894	13072	30995	48404
	ड) मूरा Murrha	670640	1165323	1724623	672457	758839	858401
	इ) जाफराबादी Jafrabadi	3048	11440	23440	11200	51708	59500
	फ) इतर Other	0	0	0	0	0	0
	D) एकूण म्हैस Total Buffalo (अ ते फ)	855075	1488407	2218707	787731	944353	1077539
	एकूण Total (A+B+C+D)	4625251	6536201	9712530	2827139	3088341	3456905

तक्ता सात चालू / Table 7 Contd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
7	इतर संस्थाना पुरवठा केलेल्या अतिशीत वळूबीजमात्रा No. of FS doses supplied						
	A) विदेशी Exotic	176774	187500	242500	155349	126676	126676
	B) संकरित Cross bred	960296	935000	965000	819268	874539	874539
	अ) देवणी Deoni	29754	51000	57000	32109	31745	31745
	ब) डांगी Dangi/ सहिवाल Sahival	164837	200000	231000	102094	76121	76121
	क) गवळाड Gavlau	91669	50000	60000	33476	33345	33345
	ड) खिलार Khillar/ गिर Gir	191100	250000	295000	258085	217395	217395
	इ) लाल कंधारी Lal kandhari/ हरियाना Haryana	93846	95000	120000	67843	73178	73178
	फ) इतर Other	0	0	0	20668	14178	14178
	C) एकूण देशी Total Indigenous (अ ते च)	571206	646000	763000	514275	445962	445962
	अ) पंढरपुरी Pandharpuri	66986	78000	100000	56319	62504	62504
	ब) नागपुरी Nagpuri	8740	0	0	7410	4760	4760
	क) सुरती Surati	1400	2000	5000	3766	5778	5778
	ड) मूरा Murrha	526199	650000	900000	544157	558907	558907
	इ) जाफराबादी Jafrabadi	2608	4000	6000	6556	39977	39977
	फ) इतर Other	0	0	0	0	0	0
	D) एकूण भैस Total Buffalo (अ ते फ)	605933	734000	1011000	618208	671926	671926
	एकूण Total (A+B+C+D)	2314209	2502500	2981500	2107100	2119103	2119103
8	तपासणीसाठी / चाचणीसाठी वाया गेलेल्या एकूण वळूबीजमात्रा No. of FS doses used for testing / wasted						
	A) विदेशी Exotic	12581	10185	9185	1564	1609	1593
	B) संकरित Cross bred	66864	43956	51456	11164	12422	13299
	अ) देवणी Deoni	3278	2500	2500	133	140	145
	ब) डांगी Dangi/ सहिवाल Sahival	10195	11180	11180	1579	1612	1645
	क) गवळाड Gavlau	6111	4000	4000	485	550	550
	ड) खिलार Khillar/ गिर Gir	1395	11150	13150	3167	2903	3088
	इ) लाल कंधारी Lal kandhari/ हरियाना Haryana	6682	6500	5500	208	203	203
	फ) इतर Other	0	0	0	471	498	501
	C) एकूण देशी Total Indigenous (अ ते च)	27661	35330	36330	6043	5906	6132
	अ) पंढरपुरी Pandharpuri	7617	6000	3000	977	1734	1923
	ब) नागपुरी Nagpuri	0	0	0	88	75	75
	क) सुरती Surati	0	0	0	2	6	7
	ड) मूरा Murrha	24118	15700	12700	5926	5874	6431
	इ) जाफराबादी Jafrabadi	0	0	0	203	265	275
	फ) इतर Other	0	0	0	0	0	0
	D) एकूण भैस Total Buffalo (अ ते फ)	31735	21700	15700	7196	7954	8711
	एकूण Total (A+B+C+D)	138841	111171	112671	25967	27891	29735

तक्ता सात समाप्त / Table 7 Concltd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
9	एकूण विनियोग केलेल्या अतिशीत वळूबीजमात्रा Total No. of FS doses disposed						
	A) विदेशी Exotic	189355	197685	251685	156913	128285	128269
	B) संकरित Cross bred	1027160	978956	1016456	830432	886961	887838
	अ) देवणी Deoni	33032	53500	59500	32242	31885	31890
	ब) डांगी Dangi/ सहिवाल Sahival	175032	211180	242180	103673	77733	77766
	क) गवळाउ Gavlau	97780	54000	64000	33961	33895	33895
	ड) खिलार Khillar/ गिर Gir	192495	261150	308150	261252	220298	220483
	इ) लाल कंधारी Lal kandhari/ हरियाना Hariana	100528	101500	125500	68051	73381	73381
	फ) इतर Other	0	0	0	21139	14676	14679
	C) एकूण देशी Total Indigenous (अ ते च)	598867	681330	799330	520318	451868	452094
	अ) पंढरपुरी Pandharpuri	74603	84000	103000	57296	64238	64427
	ब) नागपुरी Nagpuri	8740	0	0	7498	4835	4835
	क) सुरती Surati	1400	2000	5000	3768	5784	5785
	ड) मूरा Murrha	550317	665700	912700	550083	564781	565338
	इ) जाफराबादी Jafrabadi	2608	4000	6000	6759	40242	40252
	फ) इतर Other	0	0	0	0	0	0
	D) एकूण म्हैस Total Buffalo (अ ते फ)	637668	755700	1026700	625404	679880	680637
	एकूण Total (A+B+C+D)	2453050	2613671	3094171	2133067	2146994	2148838
10	31 मार्च रोजी शिल्लक असलेल्या वळूबीजमात्रा Closing balance of FS doses as on 31st March						
	A) विदेशी Exotic	661561	784876	989191	79690	95760	122388
	B) संकरित Cross bred	583717	1264761	2258305	238671	261473	346490
	अ) देवणी Deoni	82645	81145	724645	14228	12843	11953
	ब) डांगी Dangi/ सहिवाल Sahival	218619	317439	420259	45342	67473	94577
	क) गवळाउ Gavlau	122833	128833	144833	16512	19497	24082
	ड) खिलार Khillar/ गिर Gir	82471	371321	603171	86803	119542	162111
	इ) लाल कंधारी Lal kandhari/ हरियाना Hariana	202948	241448	285948	24660	63112	104994
	फ) इतर Other	0	0	0	25839	37174	44570
	C) एकूण देशी Total Indigenous (अ ते च)	709516	1140186	2178856	213384	319641	442287
	अ) पंढरपुरी Pandharpuri	67190	198190	340190	23440	26405	29074
	ब) नागपुरी Nagpuri	5560	5560	5560	2768	7333	12898
	क) सुरती Surati	23894	21894	16894	9304	25211	42619
	ड) मूरा Murrha	120323	499623	811923	122374	194058	293063
	इ) जाफराबादी Jafrabadi	440	7440	17440	4441	11466	19248
	फ) इतर Other	0	0	0	0	0	0
	D) एकूण म्हैस Total Buffalo (अ ते फ)	217407	732707	1192007	162327	264473	396902
	एकूण Total (A+B+C+D)	2172201	3922530	6618359	694072	941347	1308067

तक्ता सहा Table 6

मपविमं. नागपूर अंतर्गत वळूमाता व वळू संगोपन केंद्र आणि राज्यस्तरीय पशुपेदास केंद्रांचे रु. एक आवकेशी खर्चाचे गुणोत्तर
Operating Cost of BMF, BRC under MLDB & State level CBF in ratio with receipt of Rs. One

अ. क्र. Sr. No.	प्रक्षेत्राचे नाव Name of farm	प्रत्यक्ष २०२१-२२ Actual 2021-22				अपेक्षित २०२२-२३ Anticipated 2022-23				लक्ष्य २०२३-२४ Target 2023-24			
		एकूण आवक Total Receipt	(3)	(4)	(6)	(7)	(8)	(9)	(11)	(12)	(13)	(14)	(16)
1	वळूमाता संगोपन केंद्र, ताथवडे (पुणे) Bull Mother Farm, Tathwade (Pune)	4261.38	18329.98	5689.86	0.25	8988.00	25758.00	6000.00	0.17	10000.00	30000.00	6000.00	0.15
2	वळूमाता संगोपन केंद्र, जत (सांगली) Bull Mother Farm, Jath (Sangli)	2352.00	1620.00	1504.00	0.38	2250.00	1275.00	690.00	0.20	2400.00	1800.00	1300.00	0.31
3	वळूमाता संगोपन केंद्र, जुनी (सोलापूर) Bull Mother Farm, Junoni (Solapur)	49.81	4305.60	795.00	0.18	49.81	4305.00	795.00	0.18	0.00	0.00	0.00	0.00
4	वळूमाता संगोपन केंद्र, कोपरगाव (अहमदनगर) Bull Mother Farm, Kopergaon (Ahmednagar)	979.92	6256.00	0.00	0.00	448.00	4200.00	416.00	0.09	0.00	0.00	0.00	0.00
5	वळूमाता संगोपन केंद्र, हिंगोली (हिंगोली) Bull Mother Farm, Hingoli (Hingoli)	4700.00	6695.74	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
6	वळूमाता संगोपन केंद्र, पोहरा (अमरावती) Bull Mother Farm, Pohara (Amravati)	1079.94	6473.29	2663.89	0.35	5912.00	8766.00	2700.00	0.18	7397.00	13651.00	2800.00	0.13
7	वळूमाता संगोपन केंद्र, वडसा (गडचिरोली) Bull Mother Farm, Wadsa (Gadchiroli)	2880.59	3200.00	858.05	0.14	2900.60	3400.00	860.00	0.14	3000.00	3600.00	800.00	0.12
	एकूण १ ते ७ Total 1 to 7	16304	46881	11511	0.18	20548	47704	11461	0.17	22797	49051	10900	0.15
8	वळू संगोपन केंद्र, औरंगाबाद Bull Rearing Centre, Aurangabad	0	73	301	4.12	30	675	768	1.09	50	900	845	0.89
9	वळू संगोपन केंद्र, नागपूर Bull Rearing Centre, Nagpur	377	1960	2967	1.27	400	1000	250	0.18	400	1000	250	0.18
	एकूण ८ ते ९ Total 8 to 9	377	2033	3268	1.36	430	1675	1018	0.48	450	1900	1095	0.47
	एकूण १ ते ९ Total 1 to 9	16681	48913	14779	0.23	20978	49379	12479	0.18	23247	50951	11995	0.16
10	पशुपेदास प्रक्षेत्र, हेटीकुंडी (वर्धा) Cattle Breeding Farm, Hetikundi (Wardha)	0	0	0	0.00	0	0	0	0.00	0	0	0	0.00
	एकूण १ ते १० Total 1 to 10	16681	48913	14779	0.23	20978	49379	12479	0.18	23247	50951	11995	0.16

१०३ - कुक्कूट विकास

103 - Poultry Development

(Rs. In thousands)

तक्ता एक / Table 1

(रुपये हजारत)

Activity Classification	प्रत्यक्ष रकमा २०२१-२२ Actuals 2021-22	अथसकल्योय अंदाज २०२२-२३ Budget Estimates 2022-23	सुधारीत अंदाज २०२२-२३ Revised Estimates 2022-23	अथसकल्योय अंदाज २०२३-२४ Budget Estimates 2023-24		कार्याचे वर्गीकरण	
							(1)
103, Poultry Development						103, कुक्कूट विकास	
(01) Poultry Breeding Farms and Hatcheries						(01) कुक्कूट पैदास क्षेत्रे व उबवणी केंद्रे	
(01)(01) Poultry Breeding Farms and Hatcheries (Committed) (24030472)		58544	67627	67586	73859	(01)(01) कुक्कूट पैदास क्षेत्रे व उबवणी केंद्रे (अनिवार्य) (24030472)	
(02) Intensive Poultry Development Blocks						(02) प्रकर्षित कुक्कूट विकास गट	
(02)(01) Intensive Poultry Development Blocks (Committed) (24030481)		15022	19986	18954	20792	(02)(01) प्रकर्षित कुक्कूट विकास गट (अनिवार्य) (24030481)	
(03) Purposive grants to Zilla Parishads						(03) जिल्हा परिषदांना सप्रयोजन अनुदाने	
(03)(05) Purposive Grants to Zilla Parishad under Section 182 of the Maharashtra Zilla Parishads & Panchayat Samities Act, 1961 (Payable at Treasury) (Committed) (24032241)		47815	58146	55598	63111	(03)(05) महाराष्ट्र जिल्हा पारंपद व पंचायत समिती अधिनियम, 1961 यांच्या कलम 182 अन्वये जिल्हा परिषदांना सप्रयोजन अनुदाने (कोषागारातून देय) (अनिवार्य) (24032241)	
(04) Intensive Poultry Development Blocks						(04) प्रकर्षित कुक्कूट विकास गट	
(04)(12) Poultry Farming by rearing 1000 Broiler Poultry Birds (Scheme) (2403B882)		103950	100000	70000	1	(04)(12) 1000 मांसल कुक्कूटपक्षी पालनाद्वारे कुक्कूट व्यवसाय सुरु करणे (कार्यक्रम) (2403B882)	
(04)(13) Poultry Farming by rearing 1000 Broiler Poultry Birds (Special Component Plan) (State Scheme) (Scheme) (2403B871)		0	0	0	0	(04)(13) 1000 मांसल कुक्कूटपक्षी पालनाद्वारे कुक्कूट व्यवसाय सुरु करणे (विशेष घटक योजना) (राज्य योजना) (कार्यक्रम) (2403B871)	
(04)(17) Establishment of Intensive Poultry Development Blocks on Public Private Partnership Mode (Scheme) (2403D248)		31970	20000	14001	5912	(04)(17) राज्यात सावर्जनिक खाजगी भागीदारी तत्वावर सधन कुक्कूट विकास गटांची स्थापना करणे (कार्यक्रम) (2403D248)	
Total-(04)	Voted	135920	120000	84001	5913	दत्तमत एकूण-(04)	
(05) National Livestock Mission Poultry Development (Centrally Sponsored scheme)						(05) राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत कुक्कूट विकास (केंद्र पुरस्कृत योजना)	
(05)(01) Rural Backyard Poultry Development Scheme (60% Central Share) (Scheme) (2403C789)		0	0	0	0	(05)(01) ग्रामीण भागातील परसातील कुक्कूटपालन योजना (60% केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C789)	

(Rs. In thousands)	तक्ता एक समाप्त / Table 1 Concltd.						(रुपये हजारात)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
(05)(02) Rural Backyard Poultry Development Scheme under National Livestock Mission (40% State Share) (Scheme) (2403C851)		0	0	0	0		(05)(02) राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत ग्रामीण परसबाग कुक्कुटपालन विकास योजना (40 टक्के राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C851)
(05)(03) Innovative Poultry Productivity Project Low Input Technology Poultry Birds under National Livestock Mission (60 % Central Share) (Scheme) (2403D364)		0	0	0	0		(05)(03) राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत नाविन्यपूर्ण कुक्कुट उत्पादकता प्रकल्प - लो इनपुट टेक्नोलॉजीचे कुक्कुट पक्षी (60 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403डी364)
(05)(04) Innovative Poultry Productivity Project Low Input Technology Poultry Birds under National Livestock Mission (60 % State Share) (Scheme) (2403D373)		0	0	0	0		(05)(04) राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत नाविन्यपूर्ण कुक्कुट उत्पादकता प्रकल्प - लो इनपुट टेक्नोलॉजीचे कुक्कुट पक्षी (60 टक्के राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403डी373)
(05)(05) Innovative Poultry Productivity Project Low Input Technology Poultry Birds under National Livestock Mission (40 % Central Share) (Scheme) (2403D382)		0	0	0	0		(05)(05) राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत नाविन्यपूर्ण कुक्कुट उत्पादकता प्रकल्प - लो इनपुट टेक्नोलॉजीचे कुक्कुट पक्षी (40 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403डी382)
(05)(06) Innovative Poultry Productivity Project Low Input Technology Poultry Birds under National Livestock Mission (40 % State Share) (Scheme) (2403D391)		0	0	0	0		(05)(06) राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत नाविन्यपूर्ण कुक्कुट उत्पादकता प्रकल्प - लो इनपुट टेक्नोलॉजीचे कुक्कुट पक्षी (40 टक्के राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403डी391)
Total-(05)		0	0	0	0		एकूण-(05)
(07) Vimukta Jatis, Nomadic Tribes, Other Backward Classes and Special Backward Classes							(07)विमुक्त जाती, भटक्या जमाती, इतर मागासवर्ग व विशेष मागास प्रवर्ग
(07)(01) 75 Percent Subsidy for Purchase and Rearing of Poultry Birds (Scheme) 33, Subsidies (2403D562)		0	0	1	1		(07)(01) कुक्कुट पक्ष्यांच्या खरेदी व संगोपनासाठी 75 टक्के अनुदान (कार्यक्रम) 33, अर्थसहाय्य (2403डी562)
Total-103		257301	265759	226140	163676		एकूण-103

तक्ता दोन / Table 2

महाराष्ट्र राज्यातील कुक्कुट संस्था व बदक पैदास केंद्रे यामधील पक्षांची संख्या दर्शविणारा तक्ता / Table indicates the Poultry strength on the Poultry institutes & Duck Breeding Farm in the State

अ. क्र. Sr. No.	कार्यभाराचा तपशील Particulars of Work load	प्रत्यक्ष २०२१-२२ Actual 2021-22						अपेक्षित २०२२-२३ Anticipated 2022-23						लक्ष्य २०२३-२४ Target 2023-24					
		पिल्ले Chicks	तलंगा Pullets	कॉबड्या Hens	लहान नर Cocks	नर कॉबडे Cocks	एकूण Total	पिल्ले Chicks	तलंगा Pullets	कॉबड्या Hens	लहान नर Cocks	नर कॉबडे Cocks	एकूण Total	पिल्ले Chicks	तलंगा Pullets	कॉबड्या Hens	लहान नर Cocks	नर कॉबडे Cocks	एकूण Total
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)	(19)	(20)
अडी उबवणी केंद्र Central Hatchery (4)																			
1	१ एप्रिल रोजी असलेली पक्षांची संख्या Opening Balance as on 1st April	0	1427	2251	915	294	4887	6303	4434	2602	1265	345	14949	3	5290	3291	742	513	9839
2	अंतर्गत हस्तांतरणामुळे वर्षात झालेली वाढ Addition due to internal transfer	9685	7456	4168	7357	610	29276	3000	10380	9064	8220	1966	32630	10000	13950	12809	13950	1891	52600
3	जन्मलेली पिल्ले Chicks Hatched	316269	0	0	0	0	316269	442009	0	0	0	0	442009	1151150	0	0	0	0	1151150
4	खात्याच्या इतर संस्थाकडून आणलेल्या पक्षांची संख्या Stock received from other Inst of Dept	5350	0	0	0	0	5350	3000	0	0	0	0	3000	5000	0	0	0	0	5000
5	खरेदी केलेले पक्षी Stock Purchased	6410	0	0	0	0	6410	6000	0	0	0	0	6000	6000	0	0	0	0	6000
6	वर्षात झालेली एकूण वाढ (२ ते ५) Total add. during year(2 to 5)	337714	7456	4168	7357	610	357305	454009	10380	9064	8220	1966	483639	1172150	13950	12809	13950	1891	1214750
7	वर्षातील एकूण कुक्कुट संस्था (१+६) Total Poultry during year (1+6)	337714	8883	6419	8272	904	362192	460312	14814	11666	9485	2311	498588	1172153	19240	16100	14692	2404	1224589
8	अंतर्गत हस्तांतरणामुळे झालेली घट Reduction due to internal transfer	14813	4168	0	610	0	19591	18600	9064	0	1966	0	29630	27900	12809	0	1891	0	42600
9	मृत्यूसंख्या Mortality	2394	113	447	163	73	3190	23181	460	955	371	182	25149	22682	577	1352	618	195	25424
10	खात्याच्या इतर संस्थाकडे हस्तांतर केलेल्या पक्षांची संख्या Stock transferred to other Inst of the Dept.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
11	पैदाशीकडे विकलेल्या पक्षांची संख्या Stock sold for breeding	314204	168	0	6234	0	320606	418528	0	0	6406	346	425280	1120718	273	647	11436	474	1133548
12	इतर उपयोगासाठी विकलेल्या पक्षांची संख्या Stock sold for other purposes	0	0	3370	0	486	3856	0	0	7420	0	1270	8690	0	0	8343	0	1005	9348
13	वर्षातील एकूण घट (८ ते १२) Total reduction during year (8 to 12)	331411	4449	3817	7007	559	347243	460309	9524	8375	8743	1798	488749	1171300	13659	10342	13945	1674	1210920
14	३१ मार्च रोजी शिल्लक असलेल्या पक्षांची संख्या (७-१३) Closing balance as on 31st March (7-13)	6303	4434	2602	1265	345	14949	3	5290	3291	742	513	9839	853	5581	5758	747	730	13669
15	मृत्यूची टक्केवारी Mortality percentage	0.71	1.27	6.96	1.97	8.08	0.88	5.04	3.11	8.19	3.91	7.88	5.04	1.94	3.00	8.40	4.21	8.11	2.08

तक्ता दोन चालू Table 2 Contd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)	(19)	(20)
		सधन कुक्कुट विकास प्रकल्प Intensive Poultry Development Block (16)																	
1	१ एप्रिल रोजी असलेली पक्ष्यांची संख्या Opening Balance as on 1st April	1259	0	401	0	59	1719	2023	0	1570	1060	181	4834	4007	820	2991	1626	281	9725
2	अंतर्गत हस्तांतरणामुळे वर्षात झालेली वाढ Addition due to internal transfer	0	1639	1581	1701	210	5131	0	4890	3830	3457	346	12523	0	5365	4232	3020	260	12877
3	जन्मलेली पिल्ले Chicks Hatched	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4	खात्याच्या इतर संस्थांकडून आणलेल्या पक्ष्यांची संख्या Stock received from other Inst of Dept	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5	खरेदी केलेले पक्षी Stock Purchased	17356	0	49	0	51	17456	24470	0	0	0	0	24470	25050	58	0	0	0	25108
6	वर्षात झालेली एकूण वाढ (२ ते ५) Total add. during year(2 to 5)	17356	1639	1630	1701	261	22587	24470	4890	3830	3457	346	36993	25050	5423	4232	3020	260	37985
7	वर्षातील एकूण कुक्कुट संस्था (१+६) Total Poultry during year (1+6)	18615	1639	2031	1701	320	24306	26493	4890	5400	4517	527	41827	29057	6243	7223	4646	541	47710
8	अंतर्गत हस्तांतरणामुळे झालेली घट Reduction due to internal transfer	3340	1581	0	210	0	5131	8347	3830	0	346	0	12523	8385	4232	0	260	0	12877
9	मृत्यूसंख्या Mortality	552	58	40	1	0	651	1089	240	255	65	24	1673	1059	215	385	90	24	1773
10	खात्याच्या इतर संस्थांकडे हस्तांतर केलेल्या पक्ष्यांची संख्या Stock transferred to other Inst of the Dept.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
11	पैदाशीकडे विकलेल्या पक्ष्यांची संख्या Stock sold for breeding	0	0	421	430	94	945	0	0	0	1330	0	1330	0	845	1504	1450	46	3845
12	इतर उपयोगासाठी विकलेल्या पक्ष्यांची संख्या Stock sold for other purposes	12700	0	0	0	45	12745	13050	0	2154	1150	222	16576	13050	0	1850	1150	190	16240
13	वर्षातील एकूण घट (८ ते १२) Total reduction during year (8 to 12)	16592	1639	461	641	139	19472	22486	4070	2409	2891	246	32102	22494	5292	3739	2950	260	34735
14	३१ मार्च रोजी शिल्लक असलेल्या पक्ष्यांची संख्या (७-१३) Closing balance as on 31st March (7-13)	2023	0	1570	1060	181	4834	4007	820	2991	1626	281	9725	6563	951	3484	1696	281	12975
15	मृत्यूची टक्केवारी Mortality percentage	2.97	3.54	1.97	0.06	0.00	2.68	4.11	4.91	4.72	1.44	4.55	4.00	3.64	3.44	5.33	1.94	4.44	3.72

तक्ता दोन समाप्त / Table 2 Concltd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)	(19)	(20)
बदक पैदास केंद्र Duck Breeding Farm (1)																			
1	१ एप्रिल रोजी असलेली पक्ष्यांची संख्या Opening Balance as on 1st April	0	304	0	60	57	421	347	0	38	0	20	405	350	0	0	0	0	350
2	अंतर्गत हस्तांतरणामुळे वर्षात झालेली वाढ Addition due to internal transfer	0	0	302	0	60	362	0	297	297	50	50	694	0	300	300	50	50	700
3	जन्मलेली पिल्ले Chicks Hatched	8295	0	0	0	0	8295	15000	0	0	0	0	15000	17000	0	0	0	0	17000
4	खात्याच्या इतर संस्थाकडून आणलेल्या पक्ष्यांची संख्या Stock received from other Inst of Dept	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5	खरेदी केलेले पक्षी Stock Purchased	350	0	0	0	0	350	0	0	0	0	0	0	350	0	0	0	0	350
6	वर्षात झालेली एकूण वाढ (२ ते ५) Total add. during year(2 to 5)	8645	0	302	0	60	9007	15000	297	297	50	50	15694	17350	300	300	50	50	18050
7	वर्षातील एकूण कुक्कुट संस्था (१+६) Total Poultry during year (1+6)	8645	304	302	60	117	9428	15347	297	335	50	70	16099	17700	300	300	50	50	18400
8	अंतर्गत हस्तांतरणामुळे झालेली घट Reduction due to internal transfer	0	302	0	60	0	362	347	297	0	50	0	694	350	300	0	50	0	700
9	मृतसंख्या Mortality	3	2	17	0	0	22	0	0	10	0	0	10	0	0	10	0	0	10
10	खात्याच्या इतर संस्थाकडे हस्तांतर केलेल्या पक्ष्यांची संख्या Stock transferred to other Inst of the Dept.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
11	पैदाशीकडे विकलेल्या पक्ष्यांची संख्या Stock sold for breeding	8295	0	0	0	0	8295	14650	0	0	0	0	14650	17000	0	0	0	0	17000
12	इतर उपयोगासाठी विकलेल्या पक्ष्यांची संख्या Stock sold for other purposes	0	0	247	0	97	344	0	0	325	0	70	395	0	0	290	0	50	340
13	वर्षातील एकूण घट (८ ते १२) Total reduction during year (8 to 12)	8298	304	264	60	97	9023	14997	297	335	50	70	15749	17350	300	300	50	50	18050
14	३१ मार्च रोजी शिल्लक असलेल्या पक्ष्यांची संख्या (७-१३) Closing balance as on 31st March (7-13)	347	0	38	0	20	405	350	0	0	0	0	350	350	0	0	0	0	350
15	मृत्यूची टक्केवारी Mortality percentage	0.03	0.66	5.63	0.00	0.00	0.23	0.00	0.00	2.99	0.00	0.00	0.06	0.00	0.00	3.33	0.00	0.00	0.05

पशुसंवर्धन विभागांतर्गत कुक्कुट संस्था व बदक पैदास केंद्र येथील अंडी व खाद्याचा हिशोब
Account of Feed and Eggs of Intensive Poultry Development Blocks (16), Central Hatcheries (4) & Duck Breeding Farm, Wadsa (Gadchiroli)

अ. क्र. Sr. No.	कार्यभाराचा तपशील Particulars of Work load	सधन कुक्कुट विकास प्रकल्प									
		Central Hatchery				Intensive Poultry Development Block				Duck Breeding Farm	
		प्रत्यक्ष Actual	अपेक्षित Anticipated	लक्ष्य Target	अपेक्षित Anticipated	प्रत्यक्ष Actual	अपेक्षित Anticipated	लक्ष्य Target	अपेक्षित Anticipated	प्रत्यक्ष Actual	अपेक्षित Anticipated
2021-22	2022-23	2023-24	2021-22	2022-23	2023-24	2021-22	2022-23	2023-24	2021-22	2022-23	2023-24
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	
1	१ एप्रिल रोजी शिल्लक असलेले खाद्य (टन) Opening Balance of feed as on 1st April (Tons)	64.79	108.80	86.44	7.10	27.10	20.99	0.08	0.28	0.00	
2	खरेदी केलेले खाद्य (टन) Feed purchased (Tons)	368.48	445.46	564.00	53.00	152.48	301.58	17.40	18.00	18.00	
3	एकूण खाद्य (टन) Total feed (Tons)	433.27	554.26	650.44	60.10	179.58	322.57	17.48	18.28	18.00	
4	प्रक्षेत्रावर वापरलेले खाद्य (टन) Feed utilised on the farm (Tons)	324.47	467.82	577.00	33.00	158.59	297.58	17.20	18.28	18.00	
5	खात्यातील इतर संस्थाना पुरवठा केलेले खाद्य (टन) Feed supplied to the other Instt. of the Dept (Tons)	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	
6	कुक्कुट पालकांना विकलेले खाद्य (टन) Feed sold to poultry keepers (Tons)	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	
7	एकूण विनियोग केलेले खाद्य (टन) Total feed disposed off (Tons)	324.47	467.82	577.00	33.00	158.59	297.58	17.20	18.28	18.00	
8	३१ मार्च रोजी शिल्लक असलेले खाद्य (टन) Closing balance of feed as on 31st March (Tons)	108.80	86.44	73.44	27.10	20.99	24.99	0.28	0.00	0.00	
9	वर्षातील अंड्यावरील कॉबड्याची सरासरी संख्या Average No. of Laying Hens on the farm during the year	3586	6599	9715	498	3600	6347	245	300	300	
10	वर्षामध्ये एका कॉबडीने दिलेली सरासरी अंड्यांची संख्या Average No. of Eggs layed by a Hen during the year	145	143	150	94	89	107	224	280	280	
11	१ एप्रिल रोजी शिल्लक अंड्याची संख्या Opening Balance of Eggs as on 1st April	2524	541	41	362	794	2944	0	84	0	
12	प्रक्षेत्रावरील उत्पादित अंड्याची संख्या No. of eggs produced on the Farm	519283	946220	1456900	46778	319450	681700	54872	84000	84000	
13	इतर स्रोत / संस्थाकडून मिळालेल्या अंड्याची संख्या No. of eggs collected/received by other sources	29091	30000	50000	0	0	0	5600	10000	10000	
14	एकूण अंडी Total Eggs	550898	976761	1506941	47140	320244	684644	60472	94084	94000	

तबत्ता तीन समाप्त / Table 3 Concltd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
15	एकूण अंड्यांपैकी उबवणी योग्य अंड्यांची संख्या No. of Hatchable eggs out of Total No. of Eggs	511483	811976	1235520	42490	295300	565500	48600	75000	75000
16	उबविण्यासाठी विकलेल्या अंड्यांची संख्या (शाक्यतो निरंक/सरासरी ३% चेंब्या कमी) No. of eggs sold for hatching (Desirably Nil / Av < 3%)	5635	22887	26636	42354	293000	539000	755	10000	10000
17	खाण्यासाठी/ फुटलेली वा खराब उबवणीस अयोग्य इ. कारणामुळे विल्हेवाट लावलेल्या अंड्यांची संख्या (सरासरी > १७%) No. of eggs sold for table purpose / broken / spoiled / not hatchable (Av < 17%)	38195	131857	175500	3992	24300	84800	40335	49084	44000
18	उबविण्यासाठी वापरलेल्या अंड्यांची संख्या No. of eggs set for hatching (Av > 80%)	506527	821976	1235520	0	0	48600	19298	35000	40000
19	एकूण विल्हेवाट लावलेल्या अंड्यांची संख्या Total No. of eggs disposed off	550357	976720	1437656	46346	317300	672400	60388	94084	94000
20	वर्षाअखेर शिल्लक अंड्यांची संख्या (३१ मार्च रोजी) Closing balance of Eggs as on 31st March	541	41	69285	794	2944	12244	84	0	0
21	कोंबड्यांनी घातलेल्या अंड्यांची सरासरी टक्केवारी Average Laying Percentage of eggs Layed by hens, Breed Norms-RIR,BA & Crosses-50%, Giriraj-38%, Vanraj-42%, Kadaknath-29%)	39.67	39.28	41.09	25.73	24.31	29.43	61.31	76.71	76.71
22	उबवणीकृतून जन्मलेली पिल्ले No. of chicks hatched	330809	567009	881150	0	0	0	8295	17500	20000
23	उबवणीकरी टक्केवारी Hatching percentage - Breed Norms - RIR, BA & Crosses - 75%, Giriraj - 85%, Vanraj - 87%, Kadaknath - 52%	65.31	68.98	71.32	0.00	0.00	0.00	42.98	50.00	50.00
24	प्रक्षेत्रावर लसीकरण केलेल्या पक्षांची संख्या No. of poultry birds vaccinated on the farm	246215	284800	3034521	11126	48850	90600	364	350	350
25	महसुली जमा (रु.हजार) Revenue Receipts ('000)	3853755.08	10104.00	5011656.54	273036.13	644845.00	1160450.00	486.83	700.00	800.00
26	काल्पनिक जमा(रु.हजार) Notional Receipt ('000)	0.00	0.00	0.00	123209.00	430120.00	662300.00	0.00	0.00	0.00
27	एकूण जमा (रु.हजार) Total Receipt ('000)	3853755.08	10104.00	5011656.54	396245.13	1074965.00	1822750.00	486.83	700.00	800.00
28	वर्षातील एकूण खर्च (रु.हजार) Total Expenditure incurred ('000)	#####	14487.68	16280.89	873790.00	1313795.00	1658405.00	3135.56	3000.00	3300.00

१०४ - मेष व लोकर विकास

104 - Wool & Sheep Development

(Rs. In thousands)		तक्ता एक / Table 1				(रुपये हजारत)	
Activity Classification		प्रत्यक्ष	अर्थसंकल्पीय	सुधारीत	अर्थसंकल्पीय	(7)	कार्याचे वर्गीकरण
		रकमा	अंदाज	अंदाज	अंदाज		
		२०२१-२२	२०२२-२३	२०२२-२३	२०२३-२४		
		Actuals	Budget	Revised	Budget		
		2021-22	2022-23	2022-23	2023-24		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
104 - Wool & Sheep Development							104 - मेष व लोकर विकास
(01) Wool Analysis							(01) लोकर पृथक्करण
(01)(01) Wool Analysis Laboratory and Wool Utilisation Centre (Committed) (24030572)		6621	7950	7537	7420		(01)(01) लोकर पृथक्करण प्रयोगशाळा व लोकर उपयोजन केंद्र (अनिवार्य) (24030572)
(01)(02) Assistance to Punyashlok Ahilyadevi Maharashtra Sheep and Goat Development Board (Committed) (24030641)		112484	151299	150656	137354		(01)(02) पुण्यश्लोक अहिल्याबाई महाराष्ट्र मेंढी व शेळी विकास महामंडळाचा अर्थसहाय्य (अनिवार्य) (24030641)
(01)(03) Implementation of Goat Cluster Scheme at Farms of Punyashlok Ahilyadevi Maharashtra Sheep and Goat Development Board (Scheme) (2403E315)		0	0	25300	36700		(01)(03) पुण्यश्लोक अहिल्याबाई महाराष्ट्र मेंढी व शेळी विकास महामंडळाच्या प्रक्षेत्रावर शेळी समूह योजना (कार्यक्रम) (2403E315)
Total-(01)	Voted	119105	159249	183493	181474	दत्तमत	एकूण-(01)
(04) Schemes in the Five Year Plan							(04) पंचवार्षिक योजनांतर्गत योजना
(04)(01) Sheep Breeding Farms Schemes for locating buck for breeding (State Scheme) (Scheme) (24031826)		10	800	645	801		(04)(01) मेंढ्या पैदास क्षेत्र-पैदाशीसाठी सुधारित जातीचे बोकड पुरवणे (राज्य योजना) (कार्यक्रम) (24031826)
(04)(05) Sheep Breeding Farms Schemes for locating Buck for breeding (Spacial Component Plan) (District Plan) (24031942)		0	0	0	0		(04)(05) मेंढ्या पदास क्षेत्र-पदाशासाठी सुधारित जातीचे बोकड पुरवणे (विशेष घटक योजना) (जिल्हा योजना) (कार्यक्रम) (24031942)
(04)(10) Conservation of Threatened Livestock Breeds (100% Central share) (Scheme) (2403B601)		0	0	0	0		(04)(10) नामशेष होत आलेल्या पशुधनाचे जतन (100 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403B601)
(04)(11) Implementation of Integrated Development of Small Ruminants & Rabbits by Punyashloka Ahilyadevi Maharashtra Sheep & Goat Development Board (100% Central Share) (Scheme) (2403B612)		0	0	0	0		(04)(11) रवंथ करणारे छोटे प्राणी व ससे यांच्या एकात्मिक विकासाकरीता पुण्यश्लोक अहिल्याबाई महाराष्ट्र मेंढी व शेळी विकास महामंडळामार्फत योजना कार्यान्वित करणे (100 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403B612)
(04)(12) Stall Fedded Supply of 10+1 Goat unit to beneficiaries (Scheme) (2403B862)		217418	300000	210000	300000		(04)(12) अंशतः ठाणबंद पद्धतीने लाभार्थ्यांना 10+1 शेळी गटाचे वाटप करणे (कार्यक्रम) (2403B862)
(04)(13) Stall Fedded Supply of 10+1 Goat unit to beneficiaries (Special Component Plan) (State) (Scheme) (2403B942)		0	0	0	0		(04)(13) अंशतः ठाणबंद पद्धतीने लाभार्थ्यांना 10+1 शेळी गटाचे वाटप करणे (विशेष घटक योजना) (राज्य) (कार्यक्रम) (2403B942)

(Rs. In thousands)	तक्ता एक समाप्त / Table 1 ConclD.						(रुपये हजारत)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
(04)(14) Distribution of 20 Goats + 2 Bucks on 50 % subsidy to beneficiaries under Marathwada Package in Jalna District (Scheme) (2403D201)		5000	10000	7000	10000		(04)(14) मराठवाडा पॅकेज अंतर्गत जालना जिल्ह्यातील लाभार्थ्यांना 20 शेळ्या + 2 बोकड गटाचे 50 टक्के अनुदानावर वाटप करणे (कार्यक्रम) (2403D201)
Total-(04)	Voted	222428	310800	217645	310801	दत्तमत	एकूण-(04)
(05) Raje Yashvantrao Holkar Mahamesh Scheme							(05) राजे यशवंतराव होळकर महामेश योजना
(05)(01) Raje Yashvantrao Holkar Mahamesh Scheme Distribution of Sheep unit, Ram, Feed & Essential Infrastructure Material on 75 % Subsidy (Scheme) (2403D275)		0	10000	110000	250000		(05)(01) राजे यशवंतराव होळकर महामेश योजना मेंढ्या गट, नरमेंढे, खाद्य व पायाभूत सुविधेसाठी साहित्याचे 75 % अनुदानावर वाटप (कार्यक्रम) (2403D275)
(06) SHEME FOR THE BACKWARD CLASS NOMADIC TRIBES C							(06) भटक्या जमाती (क) या मागास प्रवर्गासाठी योजना
(06) (01) Grazing Subsidy to family of shepherd of Dhangar and similar communities (Scheme) (2403D811)		0	0	1	1		(06) (01) धनगर व तत्सम समाजातील मेंढपाळ कुटुंबांना चराई अर्थसहाय्य (कार्यक्रम) (2403D811)
(06) (02) 75 Percent Subsidy to landless Shepherd families of Dhangar and similar communities for purchase/lease of land for stallfed, semistallfed, sheep rearing (Scheme) (2403D829)		0	0	1	1		(06) (02) धनगर व तत्सम समाजातील भूमिहीन मेंढपाळ कुटुंबासाठी अर्ध बंदिस्त, बंदिस्त मेंढीपालन करण्याकरिता जमीन खरेदीसाठी/ भाडेतत्वावर घेण्यासाठी 75 टक्के अर्थसहाय्य (कार्यक्रम) (2403D829)
Total (06)	Voted	0	0	2	2	दत्तमत	एकूण (06)
(07) NATIONAL LIVESTOCK MISSION (07) (01) Modernization and Development of Sheep & Goat Farm under Punyashlok Ahilyadevi Maharashtra Sheep & Goat Development Board (60 % Central Share) (Scheme) (2403D589)		11520	1	1	0		(07) राष्ट्रीय पशुधन अभियान (07) (01) पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी महाराष्ट्र मेंढी व शेळी विकास महामंडळाअंतर्गत मेंढी व शेळी प्रक्षेत्राचा विकास व आधुनिकीकरण (60 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403D589)
(07) (02) Modernization and Development of Sheep & Goat Farm under Punyashlok Ahilyadevi Maharashtra Sheep & Goat Development Board (40% State Share) (Scheme) (2403D598)		7680	1	1	0		(07) (02) पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी महाराष्ट्र मेंढी व शेळी विकास महामंडळाअंतर्गत मेंढी व शेळी प्रक्षेत्राचा विकास व आधुनिकीकरण (40 टक्के राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403D598)
(07)(03) Rural Backyard Goat Development Scheme under National Livestock Mission (60 % Central Share) (Scheme) (2403E021)		0	0	13860	0		(07)(03) ग्रामीण परसबाग शेळी विकास योजना (60 % केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403E021)
(07)(04) Rural Backyard Goat Development Scheme under National Livestock Mission (30 % State Share) (Scheme) (2403E039)		0	0	6930	0		(07)(04) ग्रामीण परसबाग शेळी विकास योजना (30 % राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403E039)
Total (07)	Voted	19200	2	20792	0	दत्तमत	एकूण (07)
Total-104	Voted	360733	480051	531932	742277	दत्तमत	एकूण-104

१०६ - इतर पशुधन विकास

106 - Other Livestock Development

(Rs. In thousands)		तक्ता एक / Table 1				(रुपये हजारत)	
Activity Classification		प्रत्यक्ष	अर्थसकल्योय	सुधारीत	अर्थसकल्योय		कार्याचे वर्गीकरण
		रकमा	अंदाज	अंदाज	अंदाज		
		२०२१-२२	२०२२-२३	२०२२-२३	२०२३-२४		
		Actuals	Budget	Revised	Budget		
		2021-22	Estimates	Estimates	Estimates		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
106- Other Livestock Development							१०६- इतर पशुधन विकास
(01) Five Year Plan Scheme							(01) पंचवर्षिक योजनांतर्गत योजना
(01) (01) Distribution of 20 Goats + 2 Bucks on 50 % subsidy to Farmers for Agriculture allied activities (Scheme) (2403D355)		44917	60000	38000	60000		(01) (01) शेतक-यांना शेतोपूरक व्यवसायासाठी 20 शेळ्या + 2 बोकड गटाचे 50 % राज्य अनुदानावर वाटप करणे (कार्यक्रम) (2403डी355)
Total-106		44917	60000	38000	60000		एकूण-106

१०७ - वैरण व पशुखाद्य विकास

107 - Fodder & Feed Development

(Rs. In thousands)

तक्ता एक / Table 1

(रुपये हजारत)

Activity Classification	प्रत्यक्ष रकमा २०२१-२२ Actuals 2021-22	अथसकल्पीय अंदाज २०२२-२३ Budget Estimates 2022-23	सुधारीत अंदाज २०२२-२३ Revised Estimates 2022-23	अथसकल्पीय अंदाज २०२३-२४ Budget Estimates 2023-24		कार्याचे वर्गीकरण	
							(1)
107- Fodder & Feed Development						107- वैरण व पशुखाद्य विकास	
(00) Schemes in the Five Year Plan						(00) पंचवार्षिक योजनांतर्गत योजना	
(00)(05) Integreted fodder Development Programme (40% State Share) (Scheme) (24032205)		0	0	0	0	(00)(05) एकात्मिक वैरण विकास कार्यक्रम (40 टक्के राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (24032205)	
(00)(06) Distribution of Fodder Seed (65 % Central share) (Scheme) (24032214)		0	0	0	0	(00)(06) वैरणोचे बियाणे वाटप (60 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (24032214)	
(00)(12) Establishment of Area Specific Mineral Mixture/Feed Pelleting/Feed Manufacturing Unit (100% Centrally Sponsored Scheme) (Scheme) (2403C134)		0	0	0	0	(01)(12) विनिर्दिष्ट खनिजमिश्रण /खाद्य पेलॅटिंग/खाद्य निर्मिती केंद्राची स्थापना करणे (100 टक्के केंद्रपुरस्कृत योजना) (कार्यक्रम) (2403C134)	
Total-(00)		0	0	0	0	एकूण-(00)	
(01) Fodder and Feed Development under National Livestock Mission (Centrally Sponsored Scheme)						(01) राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत वैरण व पशुखाद्य विकास (केंद्र पुरस्कृत योजना)	
(01)(01) Establishment of Silage making unit under National livestock Mission (60% Central Share) (Scheme) (2403C813)		0	0	0	0	(01)(01) राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत मुरलेला चारा तयार करणाऱ्या युनिटाची स्थापना (60 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C813)	
(01)(03) Distribution of Power driven Chaff cutter (100% Central Share) (Scheme) (2403C922)		0	0	0	0	(01)(03) विजेवर चालणारे कटाई यंत्राचे वितरण (100 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C922)	
(01)(04) Fodder production from non forest waste land/Range land/Grass land/Non Arable land (60% Central Share) (Scheme) (2403C931)		0	0	0	0	(01)(04) ओसाड जमीन/परिक्षेत्र जमीन/गवताळ जमीन लागवड योग्य नसलेली जमीन अशा वनेतर जमिनीमधून वैरण उत्पादन (60 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C931)	
(01)(05) Fodder production from non forest waste land/Range land/Grass land/Non Arable land (40% State Share) (Scheme) (2403C949)		0	0	0	0	(01)(05) ओसाड जमीन/परिक्षेत्र जमीन/गवताळ जमीन लागवड योग्य नसलेली जमीन अशा वनेतर जमिनीमधून वैरण उत्पादन (40 टक्के राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C949)	

(Rs. In thousands)	तक्ता एक समाप्त / Table 1 Concl'd.						(रुपये हजारात)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
(01)(06) Establishment/Modernization of Feed Testing Laboratory (60% Central Share) (Scheme) (2403C958)		0	0	0	0		(01)(06) खाद्यविश्लेषण प्रयोगशाळेची स्थापना/ बळकटीकरण करणे (60 % केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C958)
(01)(07) Establishment/Modernization of Feed Testing Laboratory (40% State Share) (Scheme) (2403C967)		0	0	0	0		(01)(07) खाद्य विश्लेषण प्रयोगशाळेची स्थापना/ बळकटीकरण करणे (40 % राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C967)
(01)(08) Establishment of Area Specific Mineral Mixture/Feed Pelleting/Feed Manufacturing Unit (Private Agencies) (Central Share 25 %) (Scheme) (2403D293)		0	0	0	0		(01)(08) क्षेत्रनिहाय्य विवक्षित प्रभागानुसार क्षारमिश्रण, पशुखाद्य कोंडी व खाद्य निर्मिती केंद्राची स्थापना करणे (खाजगी संस्था) (केंद्र हिस्सा 25 टक्के) (कार्यक्रम) (2403D293)
(01)(09) Establishment of Area Specific Mineral Mixture/Feed Pelleting/Feed Manufacturing Unit (Govt. Agencies) (Central Share 60 %) (Scheme) (2403D301)		9000	1	1	0		(01)(09) क्षेत्रनिहाय्य विवक्षित प्रभागानुसार क्षारमिश्रण, पशुखाद्य कोंडी व खाद्य निर्मिती केंद्राची स्थापना करणे (शासकीय संस्था) (केंद्र हिस्सा 60 टक्के) (कार्यक्रम) (2403D301)
(01)(11) Establishment of Area Specific Mineral Mixture/Feed Pelleting/Feed Manufacturing Unit (Govt. Agencies) (State Share 40%) (Scheme) (2403D337)		5933	1	1	0		(01)(11) क्षेत्रनिहाय्य विवक्षित प्रभागानुसार क्षारमिश्रण, पशुखाद्य कोंडी व खाद्य निर्मिती केंद्राची स्थापना करणे (शासकीय संस्था) (राज्य हिस्सा 40 टक्के) (कार्यक्रम) (2403D337)
(01)(12) Fodder production, Procurement & Distribution of fodder seed (Central Share 60 %) (Scheme) (2403D491)		497	1	1	0		(01)(12) वैरण बियाणांचे प्रापण, संकलन व वितरण (केंद्र हिस्सा 60 टक्के) (कार्यक्रम) (2403D491)
(01)(13) Fodder production, Procurement & Distribution of fodder seed (State Share 40 %) (Scheme) (2403D506)		331	1	1	0		(01)(12) वैरण बियाणांचे प्रापण, संकलन व वितरण (राज्य हिस्सा 40 टक्के) (कार्यक्रम) (2403D506)
(01)(14) Subsidy for Distribution of BailingMachine (50% Central Share)(Scheme) 33, Subsidies (2403D856)		19000	1	1	0		(01)(14) गवताचे गठ्ठे तयार करण्याचे मशीन वितरणासाठी अर्थसहाय्य (५० टक्के केंद्र हिस्सा कार्यक्रम) ३३ अर्थसहाय्य (2403डी856)
Total-(01)	Voted	34761	5	5	0	दत्तमत एकूण-(01)	
Total-107	Voted	34761	5	5	0	दत्तमत एकूण-107	

तक्ता दोन / Table 2

पुढील तक्त्यात पशुखाद्य विश्लेषण प्रयोगशाळा, राज्यस्तरीय पुणे येथे झालेले कामकाज दर्शविलेले आहे

The following table indicates the work done by State level Animal Feed Analysis Laboratory, Pune

अ. क्र. Sr. No.	कार्यभाराचा तपशील Particulars of Work load	प्रत्यक्ष Actual 2021-22 (3)	अपेक्षित Anticipated 2022-23 (4)	लक्ष्य Target 2023-24 (5)
1	विविध गुणधर्मासाठी विश्लेषण केलेल्या लोकर नमुन्यांची संख्या No. of wool samples analysed for various attributes	0	0	0
2	विविध गुणधर्मासाठी विश्लेषण केलेल्या खाद्यपदार्थ नमुन्यांची संख्या No. of feed samples analysed	263	263	600
3	धान्याची गुणवत्ता तपासणी Gradation of Godown Grains	68	68	50
4	विश्लेषण करून मिळालेली रक्कम (रु.हजारात) Fees Realised for analytical work & other sources			
	अ) महसुली जमा रक्कम Revenue Receipt	307100	307100	
	ब) काल्पनिक जमा रक्कम Notional Receipt	119200	119200	
	एकूण जमा रक्कम (अ + ब) Total Receipt	426300	426300	0
5	एकूण खर्च (रु. हजारात) Expenditure (in thousand)			
	अ) वेतन व भत्ते Pay and allowances	6509472	6509472	
	ब) प्रवास भत्ता Travelling allowance	0	0	
	क) इतर खर्च Expenditure incurred for purchase of chemicals and Laboratory reagents, contingency expenditure (Plan+Non Plan Exp.)	111946	111946	
	एकूण खर्च रक्कम (अ + ब + क) Total Expenditure (a + b + c)	6621418	6621418	0
6	प्रात्याक्षिके / कृतीचे प्रशिक्षण Practicals / Demonstrations given for in service Trainees	2	2	
7	प्रशिक्षणार्थीना दिलेले व्याख्याने Lectures given to the in service trainees	2	2	

109 - विस्तार आणि प्रशिक्षण

109 - Extension & Training

(Rs. In thousands)

तक्ता एक / Table 1

(रुपये हजारत)

Activity Classification	प्रत्यक्ष रकमा २०२१-२२ Actuals 2021-22	अथसकल्पीय अंदाज		सुधारीत अंदाज		कार्याचे वर्गीकरण
		२०२२-२३ Budget Estimates 2022-23	२०२२-२३ Revised Estimates 2022-23	२०२३-२४ Budget Estimates 2023-24		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
109 - Extension & Training						109 - विस्तार आणि प्रशिक्षण
(00) Schemes in the Five Year Plan						(00) पंचवार्षिक योजनांतर्गत योजना
(00)(01) Inservice Training (Committed) (24030703)	12976	15430	14623	15839		(00)(01) सेवांतर्गत प्रशिक्षण (अनिवार्य) (24030703)
(00)(03) Poultry Training (committed) (24030721)	10599	12696	12054	12516		(00)(03) कुक्कुट पालन प्रशिक्षण (अनिवार्य) (24030721)
(00)(08) Establishment of Mobile Expansion & Demonstration Unit (Committed) (24032742)	987	1195	1167	1305		(00)(08) फिरत्या प्रसारक व प्रात्यक्षिक केंद्राची स्थापना (अनिवार्य)(24032742)
(00)(09) Establishment of Maharashtra Animal and Fisheries Science University (committed) (24032143)	1776997	1784796	1902811	1959281		(00)(09) महाराष्ट्र पशु व मत्स्य विज्ञान विद्यापीठाची स्थापना (अनिवार्य) (24032143)
(00)(10) Exhibition & Propoganda (100% State Plan) (Scheme) (24030875)	8736	190000	40000	60003		(00)(10) प्रदर्शन व प्रचार (100 टक्के राज्य योजना) (कार्यक्रम) (24030875)
(00)(19) Establishment of Maharashtra Animal and Fisheries Science University (100% State Scheme) (Committed) (24032092)	125000	450000	315000	500000		(00)(19) महाराष्ट्र पशु व मत्स्य विज्ञान विद्यापीठाची स्थापना (100 % राज्य योजना) (कार्यक्रम) (24032092)
(00)(23) Establishment of Maharashtra Veterinary Council (50% State share) (Committed) (24032223)	6630	3595	6008	3950		(00)(23) महाराष्ट्र पशुवैद्यकीय परिषदेची स्थापना (50 टक्के राज्य हिस्सा) (अनिवार्य) (24032223)
(00)(24) Establishment of Maharashtra Veterinary Council (50% Central Share) (Committed) (24032232)	1	2	2	2		(00)(24) महाराष्ट्र पशुवैद्यकीय परिषदेची स्थापना (50 टक्के केंद्र हिस्सा) (अनिवार्य) (24032232)
(00)(27) Strengthening of State Level Training Centre, Pune (Scheme) (2403B675)	1192	4000	3535	55500		(00)(27) राज्यस्तरीय प्रशिक्षण केंद्र, पुणे या कार्यालयाचे बळकटीकरण करणे (कार्यक्रम) (2403B675)
(00)(28) Rajarshi Chatrapati Shahu Maharaj Fee Reimbursement Scheme (Maharashtra Animal and Fisheries Science University Internal) (Scheme) (2403D212)	7516	13235	9265	13235		(00)(28) राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज शिक्षण शुल्क प्रतिपूर्ती योजना (महाराष्ट्र पशु व मत्स्य विज्ञान विद्यापीठ अंतर्गत) (कार्यक्रम) (2403D212)
(00)(29) Dr. Panjabrao Deshmukh Hostel Maintenance allowance Scheme (Maharashtra Animal and Fisheries Science University Internal) (Scheme) (2403D221)	0	8074	5652	8075		(00)(29) डॉ. पंजाबराव देशमुख वसतिगृह निर्वाह भत्ता योजना (महाराष्ट्र पशु व मत्स्य विज्ञान विद्यापीठ अंतर्गत) (कार्यक्रम) (2403D221)
(00)(30) All India Co-ordinated Research Project on Post Harvest Engineering and Technology (AICRP on PHET) (Scheme) (2403E253)	0	0	3400	3500		(00)(30) अखिल भारतीय समन्वयक संशोधन प्रकल्पांतर्गत कापणी पश्चात अभियांत्रिकी आणि तंत्रज्ञान योजना (कार्यक्रम) (2403E253)
Total-109	Voted 1950634	2483023	2313517	2633206	दत्तमत एकूण-109	

तक्ता दोन / Table 2

विविध योजनांतर्गत आयोजित प्रशिक्षणांची संख्या

No. of Training Programs organised Under different Schemes

अ. क्र. Sr. No.	विभागाचे नाव Name of Region	प्रशिक्षण कार्यक्रम संख्या				झालेला खर्च (रु.)				प्रति शेतकरी खर्च (रु.) No. of Farmers Trained						
		प्रत्यक्ष Actual	अपेक्षित Anticipated	लक्ष्य Target	प्रत्यक्ष Actual	अपेक्षित Anticipated	लक्ष्य Target	प्रत्यक्ष Actual	अपेक्षित Anticipated	लक्ष्य Target	प्रत्यक्ष Actual	अपेक्षित Anticipated	लक्ष्य Target	एकूण Total		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)
1	मुंबई विभाग Mumbai Region	28	55	55	246980	95000	95000	519	287	287	631	170	170	1150	457	457
2	नाशिक विभाग Nashik Region	227	234	234	225000	60000	60000	249	1105	1105	350	4111	4111	599	5216	5216
3	पुणे विभाग Pune Region	6	23	23	10000	76000	76000	529	167	167	345	109	109	874	276	276
4	औरंगाबाद विभाग Aurangabad Region	323	100	100	1116000	1091000	1091000	862	738	738	1459	989	989	2321	1727	1727
5	लातूर विभाग Latur Region	52	3	3	78700	20000	20000	257	238	238	146	87	87	403	325	325
6	अमरावती विभाग Amravati Region	0	9	9	33000	33000	33000	77	11	11	188	22	22	265	33	33
7	नागपूर विभाग Nagpur Region	26	27	27	443875	1259000	1259000	612	425	425	379	1030	1030	991	1455	1455
महाराष्ट्र राज्य Total Maharashtra State		662	451	451	2153555	2634000	2634000	3105	2971	2971	3498	6518	6518	6603	9489	9489

तक्ता तीन समाप्त / Table 3 Conclid.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
ब) अंडी उबवणी केंद्रे व कुक्कुट विस्तार केंद्रे यांनी राबविलेले कुक्कुट पालन प्रशिक्षण Poultry Keepers Training Conducted by Central Hatcheries & Poultry Extension Centre											
1	मध्यवर्ती अंडी उबवणी केंद्र, पुणे Central Hatchery, Pune	एक महिना 1 Month	336	318	654	300	100	400	350	100	450
2	मध्यवर्ती अंडी उबवणी केंद्र, कोल्हापूर Central Hatchery, Kolhapur	१५ दिवस 15 days	0	0	0	65	35	100	65	45	110
3	मध्यवर्ती अंडी उबवणी केंद्र, औरंगाबाद Central Hatchery, Aurangabad	एक महिना 1 Month	136	20	156	160	40	200	165	45	210
4	मध्यवर्ती अंडी उबवणी केंद्र, नागपूर Central Hatchery, Nagpur	७ दिवस 7 Days	43	1	44	170	50	220	170	50	220
5	मध्यवर्ती अंडी उबवणी केंद्र, कणकवली, सिंधुदुर्ग Poultry Extension Centre Kankavli	१५ दिवस 15 days	0	0	0	65	25	90	65	25	90
6	कुक्कुट विस्तार केंद्र, मुरुड, लातूर Poultry Extension Centre, Murud, Latur	एक महिना 1 Month	200	24	224	223	27	250	245	30	275
7	कुक्कुट विस्तार केंद्र, कणकवली, सिंधुदुर्ग Poultry Extension Centre Kankavli	७ दिवस 7 Days	0	0	0	0	0	0	0	0	0
8	कुक्कुट विस्तार केंद्र, मुरुड, लातूर Poultry Extension Centre, Murud, Latur	७ दिवस 7 Days	47	21	68	300	99	399	300	99	399
एकूण ब Total (B)			762	384	1146	1283	376	1659	1360	394	1754
क) सधन कुक्कुट विकास गट अंतर्गत कुक्कुट पालन प्रशिक्षण Poultry Keepers Training Conducted by Intensive Poultry Development Blocks											
1	मुंबई विभाग Mumbai Region	७ दिवस 7 Days	191	44	235	470	120	590	470	120	590
2	नाशिक विभाग Nashik Region	१५ दिवस 15 days	48	68	116	193	69	262	215	95	310
3	पुणे विभाग Pune Region	७ दिवस 7 Days	0	0	0	85	40	125	90	40	130
4	औरंगाबाद विभाग Aurangabad Region	१५ दिवस 15 days	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5	लातूर विभाग Latur Region	७ दिवस 7 Days	0	0	0	0	0	0	90	50	140
6	अमरावती विभाग Amravati Region	७ दिवस 7 Days	0	0	0	200	200	400	425	235	660
7	अमरावती विभाग Amravati Region	७ दिवस 7 Days	24	7	31	120	30	150	120	30	150
8	अमरावती विभाग Amravati Region	१५ दिवस 15 days	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9	अमरावती विभाग Amravati Region	1 Month	0	0	0	0	0	0	0	0	0
एकूण क Total C			263	119	382	1068	459	1527	1410	570	1980
एकूण ब + क Total B + C			1025	503	1528	2351	835	3186	2770	964	3734
एकूण सर्व अ + ब + क Grand Total A + B + C			1586	597	2183	2351	835	3186	2770	964	3734

तक्ता चार / Table 4

महाराष्ट्र पशु व मत्स्य विज्ञान विद्यापीठ, नागपूर यांचेकडील कार्यक्रमाचा गोषवारा

Work load summary of Maharashtra Animal and Fisheries Sciences University, Nagpur

अ. क्र. Sr. No.	कार्यभाराचा तपशील Particulars of Work load	प्रत्यक्ष २०२१-२२ Actual 2021-22			अपेक्षित २०२२-२३ Anticipated 2022-23			लक्ष्य २०२३-२४ Target 2023- 24		
		पदवीधर Graduation	पदव्युत्तर PG	आचार्य Acharaya	पदवीधर Graduation	पदव्युत्तर PG	आचार्य Acharaya	पदवीधर Graduation	पदव्युत्तर PG	आचार्य Acharaya
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
1	पदव्युत्तर पशुविज्ञान संस्था, अकोला Post Graduation Animal Science Institute, Akola	0	28	0	0	33	11	0	34	9
2	पशुवैद्यकीय महाविद्यालयामध्ये प्रवेश दिलेल्या विद्यार्थ्यांची संख्या No. of students admitted in Veterinary colleges									
	अ) मुंबई Mumbai	110	47	0	106	49	24	106	47	25
	ब) शिरवळ Shirval	65	34	0	65	37	8	80	36	11
	क) परभणी Parbhani	82	42	0	83	47	14	103	41	19
	ड) उदगीर Udagir	64	27	0	65	29	3	81	30	6
	इ) नागपूर Nagpur	87	40	0	81	41	24	101	38	24
	एकूण १ + २ Total 1 + 2	408	218	0	400	236	84	471	226	94
3	अ) दुग्ध तंत्रज्ञान महाविद्यालय, उदगीर College of Dairy Science, Udgir	31	0	0	33	0	0	33	0	0
	ब) दुग्ध तंत्रज्ञान महाविद्यालय, वरुड (पुसद) College of Dairy Science, Warud (Pusad)	32	1	0	33	8	0	33	8	0
	एकूण अ+ब Total A+B	63	1	0	66	8	0	66	8	0
4	अ) मत्स्य विज्ञान महाविद्यालय, नागपूर Animal and Fisheries Science University, Nagpur	32	0	0	33	0	0	33	0	0
	ब) मत्स्य विज्ञान महाविद्यालय, उदगीर Animal and Fisheries Science University, Udgir	31	0	0	33	0	0	33	0	0
	एकूण अ+ब Total A+B	63	0	0	66	0	0	66	0	0

*In addition 10 seats are reserved for non Indian Residents / Students of other countries

११३ - प्रशासकिय अन्वेषण व सांख्यिकी

113 - Administrative Investigation and Statistics

(Rs. In thousands)		तक्ता एक / Table 1				(रुपये हजारत)	
Activity Classification		प्रत्यक्ष	अर्थसकल्पीय	सुधारीत	अर्थसकल्पीय		कार्याचे वर्गीकरण
		रकमा	अंदाज	अंदाज	अंदाज		
		२०२१-२२	२०२२-२३	२०२२-२३	२०२३-२४		
		Actuals	Budget Estimates	Revised Estimates	Budget Estimates		
		2021-22	2022-23	2022-23	2023-24		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
113 - Administrative Investigation and Statistics							113 - प्रशासकिय अन्वेषण व सांख्यिकी
(00) Schemes in the Five Plan							(00) पंचवार्षिक योजनांतर्गत योजना
(00)(01) Collection and Analysis of statistical data about livestock keeping and live stock production (50% State Share (Committed) (24030893)		17047	43703	41387	39353		(00)(01) पशुधन जतन व पशुधन उत्पादन या संबंधीची सांख्यिकी आधारसामुग्री गोळा करणे व तिचे पृथःकरणे (50 टक्के राज्य हिस्सा) (अनिवार्य) (24030893)
(00)(03) Livestocks census (100 % Centrally Sponsored Scheme) (Scheme) (24031728)		21477	603	603	103851		(00)(03) पशु शिरगणती कक्ष (100 टक्के केंद्र पुरस्कृत योजना) (अनिवार्य) (24031728)
(00)(04) Strengthening of Integrated Sample Survey Scheme (Centrally Sponsored Scheme) (50% Central Share) (Scheme) (24032501)		14175	43030	43030	42986		(00)(04) एकात्मिक सर्वेक्षण योजनेचे बळकटीकरण (50 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (24032501)
Total-113	Voted	52699	87336	85020	186190	दत्तमत एकूण-113	

तक्ता एक / Table 1

महाराष्ट्र राज्यातील पशुपक्षांची अंदाजित संख्या व पशुजन्य पदार्थांचे अंदाजित उत्पादन

Estimated Number of Livestock and Estimated Livestock Production in Maharashtra State

अ. क्र. Sr. No.	पशुजन्य पदार्थ उत्पादन Livestock Production	बाब Particulars	प्रत्यक्ष २०२१-२२ Actual 2021-22		अपेक्षित २०२२-२३ Anticipated 2022-23		लक्ष्य २०२३-२४ Target 2023-24	
			संख्या Number (लाख) (lakhs)	उत्पादन Production ('००० मे. टन) (in ' 000 MT)	संख्या No (लाख) (lakhs)	उत्पादन Production ('००० मे. टन) (in ' 000 MT)	संख्या No (लाख) (lakhs)	उत्पादन Production ('००० मे. टन) (in ' 000 MT)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
1	दुध Milk	२ १/२ वर्षावरील गाय Cows above 2 & 1/2 year	62.07	0.00	63.75		65.47	
		दुभत्या गार्ड Cow in -Milk	37.85	9161.88	38.99	9711.59	40.16	10294.29
		३ वर्षावरील म्हशी Buffaloes over 3 year	37.59	0.00	38.64		39.72	
		दुभत्या म्हशी Buffaloes in -Milk	24.73	4815.44	25.47	5104.37	26.24	5410.63
		एकूण दुभती जनावरे (गार्ड व म्हशी) Total Cows and Buffaloes in -Milk	62.58	13977.32	64.46	14815.96	66.40	15704.92
		१ १/२ वर्षावरील शेळ्या Goats over 1.5 year	72.05	0.00	73.85		75.70	
		दुभत्या शेळ्या Goats in-Milk	37.14	327.19	38.14	337.01	39.17	347.12
		एकूण दुध (गार्ड + म्हशी +शेळी) Total Milk (cows + Buffs + Goats)		14304.51		15152.97		16052.04
2	अंडी Eggs	देशी कोंबड्या Deshi Layers	69.45	113.86	70.84	117.85	72.26	121.97
		सुधारित कोंबड्या Improved Layers	211.90	587.97	219.32	620.31	226.99	654.43
		एकूण कोंबड्या (देशी+ सुधारित) Total Layers (Deshi+ Sudharit)	281.35	701.83	290.16	738.16	299.25	776.40
3	लोकर Wool	एकूण मेंढ्या Total Sheep	27.03	0.00	27.57		28.12	
		लोकर कापणी केलेल्या मेंढ्याची संख्या No. of Sheep shorn	23.50	1584.81	23.97	1632.35	24.45	1681.32
4	मांस Meat	कत्तल केलेली जनावरे No. of animals slaughtered						
		1) गुरे Cattle	0.00	0.00				
		2) म्हैस Buffaloes	12.24	237.32	12.73	253.93	13.23	271.71
		3) शेळी Goats	91.97	114.93	94.73	118.95	97.58	123.12
		4) मेंढी Sheep	8.70	10.63	8.94	10.97	9.18	11.32
		5) डुक्कर Pigs	10.89	45.79	11.00	46.48	11.11	47.17
		6) देशी कोंबड्या Deshi Poultry	102.06	18.23	105.12	18.78	108.28	19.34
7) सुधारित कोंबड्या Poultry (Improved)	3980.51	711.32	4179.53	761.11	4388.51	814.39		
		एकूण Total	4206.37	1138.22	4412.05	1210.22	4627.89	1287.05

Note:- अंडी उत्पादन कोटीमध्ये व लोकर उत्पादन मेट्रिक टन मध्ये आहे. The egg production is in crores & Wool production in MT.

७८९ - अनुसूचित जाती उपयोजना
789 - Schedule Caste Sub-Plan

(Rs. In thousands)

तक्ता एक / Table 1

(रुपये हजारत)

Activity Classification	प्रत्यक्ष रकमा २०२१-२२ Actuals 2021-22	अथसकल्पाय अंदाज २०२२-२३ Budget Estimates 2022-23	सुधारांत अंदाज २०२२-२३ Revised Estimates 2022-23	अथसकल्पाय अंदाज २०२३-२४ Budget Estimates 2023-24		कार्याचे वर्गीकरण	
							(1)
789, Schedule Caste Sub-Plan						789, अनुसूचित जाती उपयोजना	
(02) National Livestock Mission (Centrally Sponsored Scheme)						(02) राष्ट्रीय पशुधन अभियान (केंद्र पुरस्कृत योजना)	
(02)(01) Livestock Insurance Scheme under National Livestock Mission for Schedule Caste Sub Plan excluding Gondia, Gadchiroli and Chandrapur district (40 % Central share) (Scheme) (2403C976)		0	0	0	0	(02)(01) गोंदिया, गडचिरोली व चंद्रपूर जिल्हे वगळून अनुसूचित जाती उपयोजनेसाठी राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत पशुधन विमा योजना (40 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C976)	
(02)(02) Livestock Insurance Scheme under National Livestock Mission for Schedule Caste Sub Plan excluding Gondia, Gadchiroli and Chandrapur district (30 % State share) (Scheme) (2403C985)		0	0	0	0	(02)(02) गोंदिया, गडचिरोली व चंद्रपूर जिल्हे वगळून अनुसूचित जाती उपयोजनेसाठी राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत पशुधन विमा योजना (30 टक्के राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C985)	
(02)(03) Livestock Insurance Scheme Special Component Plan for Gondia, Gadchiroli and Chandrapur district (50% Central Share) (Scheme) (2403D032)		0	0	0	0	(02)(03) गोंदिया, गडचिरोली व चंद्रपूर जिल्ह्यांसाठी विशेष घटक योजनेंतर्गत पशुधन विमा योजना (50 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403D032)	
(02)(04) Livestock Insurance Scheme under National Livestock Mission for Schedule Caste Sub Plan Gondia, Gadchiroli and Chandrapur district (30 % State share) (Scheme) (2403D041)		0	0	0	0	(02)(04) गोंदिया, गडचिरोली व चंद्रपूर जिल्ह्यात अनुसूचित जाती उपयोजनेसाठी राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत पशुधन विमा योजना (30 टक्के राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403D041)	
Total-(02)	Voted	0	0	0	0	दत्तमत एकूण-(02)	
(03) Fodder and Feed Development under National Livestock Mission (Centrally Sponsored Scheme)						(03) राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत वैरण व पशुखाद्य विकास (केंद्र पुरस्कृत योजना)	
(03)(01) Establishment of Silage Making unit (60 % Centrally sponsored scheme) (Scheme) (2403C994)			0			(03)(01) मुरघास बनविणा-या संघांची स्थापना करणे (60 टक्के केंद्र पुरस्कृत योजना) (कार्यक्रम) (2403C994)	
(03)(02) Fodder production from non-forest/waste land/Range land/Grass land Non Areadble land (60% Central Share) (Scheme) (2403D005)			0			(03)(02) वनक्षेत्र नसलेल्या नापीक जमिनी/गायराण गवती कुरणक्षेत्र व पडीक जमिनी क्षेत्रातून वैरण उत्पादन करणे (60 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403D005)	

(Rs. In thousands)	तक्ता एक चालू / Table 1 Contd.						(रुपये हजारात)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
(03)(03) Fodder production from non-forest/waste land/Range land/Grass land Non Areadble land (40 % State Share) (Scheme) (2403D014)		0	0	0	0		(03)(03) वनक्षेत्र नसलेल्या नापीक जमिनी/गायराज जमिनी/गवती कुरणक्षेत्र व पडीक जमिनी क्षेत्रातून वैरण उत्पादन करणे (40 टक्के राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403D014)
(03)(04) Distribution of Power Chaff Cutters under National Livestock Mission (100% Centrally Sponsored Scheme) (Scheme) (2403D023)		0	0	0	0		(03)(04) राष्ट्रीय पशुधन अभियान अंतर्गत बीजेवर चालणाऱ्या चाराकापणी यंत्राचे वितरण (100 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403D023)
(03)(05) Fodder production, Procurement & Distribution of fodder seed (Central Share 60 %) (Scheme) (2403D471)		0	0	0	0		(03)(05) वैरण बियाणांचे प्रापण, संकलन व वितरण (केंद्र हिस्सा 60 टक्के) (कार्यक्रम) (2403D471)
(03)(06) Fodder production, Procurement & Distribution of fodder seed (State Share 40 %) (Scheme) (2403D482)		0	0	0	0		(03)(06) वैरण बियाणांचे प्रापण, संकलन व वितरण (राज्य हिस्सा 40 टक्के) (कार्यक्रम) (2403D482)
Total-(03)	Voted	0	0	0	0	0	दत्तमत एकूण-(03)
(05) Poultry Development under National Livestock Mission (Centrally Sponsored Scheme)							(05) राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत कुक्कुट विकास (केंद्र पुरस्कृत योजना)
(05)(01) Rural Backyard Poultry Development scheme under National Livestock Mission Schedule Caste Sub Plan (60% Central Share) (Scheme) (2403C798)		0	0	0	0		(05)(01) राष्ट्रीय पशुधन अभियान अंतर्गत ग्रामीण परसबाग कुक्कुट पालन विकास अनुसूचित जाती उपयोजना (60 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C798)
(05)(02) Rural Backyard Poultry Development scheme under National Livestock Mission Schedule Caste Sub Plan (40% State Share) (Scheme) (2403C804)		0	0	0	0		(05)(02) अनुसूचित जाती उपयोजनांतर्गत राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत राष्ट्रीय परसबाग कुक्कुट पालन विकास (60 टक्के राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (2403C804)
(05)(03) Innovative Poultry Productivity Project - Low Input Technology Poultry Birds Under National Livestock Mission (60% Central Share) (Schedule Caste Sub Plan)(Scheme) (2403D408)		0	0	0	0		(05)(03) राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत नाविन्यपूर्ण कुक्कुट उत्पादकता प्रकल्प - लो इनपुट टेक्नोलॉजीचे कुक्कुट पक्षी (60 टक्के केंद्र हिस्सा) (अनुसूचित जाती उपयोजना) (कार्यक्रम) (2403D408)
(05)(04) Innovative Poultry Productivity Project - Low Input Technology Poultry Birds Under National Livestock Mission (40% State Share) (Schedule Caste Sub Plan)(Scheme) (2403D417)		0	0	0	0		(05)(04) राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत नाविन्यपूर्ण कुक्कुट उत्पादकता प्रकल्प - लो इनपुट टेक्नोलॉजीचे कुक्कुट पक्षी (40 टक्के राज्य हिस्सा) (अनुसूचित जाती उपयोजना) (कार्यक्रम) (2403D417)

(Rs. In thousands)

तक्ता एक समाप्त / Table 1 Conclld.

(रुपये हजारात)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
(05)(05) Innovative Poultry Productivity Project - Broiler Poultry Birds Under National Livestock Mission (60% Central Share) (Schedule Caste Sub Plan)(Scheme) (2403D426)		0	0	0	0		(05)(05) राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत नाविन्यपूर्ण कुक्कुट उत्पादकता प्रकल्प - मांसल कुक्कुट पक्षी (60 टक्के केंद्र हिस्सा) (अनुसूचित जाती उपयोजना) (कार्यक्रम) (2403D426)
(05)(06) Innovative Poultry Productivity Project - Broiler Poultry Birds Under National Livestock Mission (40% State Share) (Schedule Caste Sub Plan)(Scheme) (2403D435)		0	0	0	0		(05)(06) राष्ट्रीय पशुधन अभियानांतर्गत नाविन्यपूर्ण कुक्कुट उत्पादकता प्रकल्प - मांसल कुक्कुट पक्षी (40 टक्के राज्य हिस्सा) (अनुसूचित जाती उपयोजना) (कार्यक्रम) (2403D435)
Total-(05)	Voted	0	0	0	0		दत्तमत एकूण-(05)
Total- 789	Voted	0	0	0	0		दत्तमत एकूण- 789
Gross Total 2403 Animal Husbandry	Charged	25	350	245	350		भारीत स्थूल बेरीज 2403 पशुसंवर्धन
Total	Voted	11922542	14941546	15234932	16980234		दत्तमत एकूण
III Details of Recoveries							तीन वसुलीच्या रकमांचा तपशील
911, Recoveries of Overpayments							911, अतिप्रदानाची वसुली
(00)(01) Recoveries of Overpayments (Committed) (2403D121)		305	0	0	1		(00)(01) अतिप्रदानाची वसुली (अनिवार्य) (2403डी121)
(00)(02) Recoveries of Overpayments (Committed) (2403D132)		0	0	0	0		(00)(02) अतिप्रदानाची वसुली (अनिवार्य) (2403डी132)
Total Deduct Recoveries		305	0	0	1		एकूण वजा वसुली
Net Total 2403 Animal Husbandry	Charged	25	350	245	350		भारीत निव्वळ बेरीज 2403 पशुसंवर्धन
	Voted	11922237	14941546	15234932	16980233		दत्तमत
	Total	11922262	14941896	15235177	16980583		एकूण

४४०३ - पशुसंवर्धनावरील भांडवली खर्च

4403 - Capital Outlay on Animal Husbandry

(Rs. In thousands)		तक्ता दोन / Table 2				(रुपये हजारत)	
Activity Classification		प्रत्यक्ष	अर्थसकल्पीय	सुधारीत	अर्थसकल्पीय	कार्याचे वर्गीकरण	
		रकमा	अंदाज	अंदाज	अंदाज		
(1)	(2)	२०२१-२२	२०२२-२३	२०२२-२३	२०२३-२४	(7)	(8)
		Actuals	Budget Estimates	Revised Estimates	Budget Estimates		
		2021-22	2022-23	2022-23	2023-24		
4403 - Capital Outlay on Animal Husbandry							4403 - पशुसंवर्धनावरील भांडवली खर्च
I Summary							I सारांश
101- Veterinary Services and Animal Health	Voted	2331	104001	103526	349082	दत्तमत	101- पशुवैद्यकीय सेवा व पशुआरोग्य
111- Meat Processing	Voted	4190	3001	3001	2301	दत्तमत	111- मांस संस्करण
190- Investments in Public Sector and Other undertakings	Voted	970000	41693	33354	50000	दत्तमत	190- सार्वजनिक क्षेत्रातील व इतर उपक्रमातील गुंतवणूक
Gross Total	Voted	976521	148695	139881	401383	दत्तमत	स्थूल बेरीज
II Details							दोन तपशील
101- Veterinary Services and Animal Health							101- पशुवैद्यकीय सेवा व पशुआरोग्य
(00) Schemes in Five Year Plan State Plan Schemes							(00) पंचवार्षिक योजनांतर्गत योजना राज्य पुरस्कृत योजना
(00)(03) Strengthening of institute of Veterinary Biological Products, Pune as per GLP/GMP Norms (Scheme) (44031812)		2331	24001	23526	62600		(00)(03) जीएलपी/जीएमपी मानकानुसार पशुवैद्यकीय जैव पदार्थ निर्मिती संस्थेचे बळकटीकरण करणे (कार्यक्रम) (44031812)
(00)(04) Strengthening of State Level Veterinary Dispensaries (60% Central share) (Scheme) (44031821)		0	48000	48000	171889		(00)(04) राज्य शासकीय पशुवैद्यकीय संस्थांचे बळकटीकरण करणे (60 टक्के केंद्र हिस्सा) (कार्यक्रम) (44031821)
(00)(05) Strengthening of StateLevel Veterinary Dispensaries (40% State share) (Scheme) (44031839)		0	32000	32000	114593		(00)(05) राज्य शासकीय पशुवैद्यकीय संस्थांचे बळकटीकरण करणे (40 टक्के राज्य हिस्सा) (कार्यक्रम) (44031839)
Total-101	Voted	2331	104001	103526	349082	दत्तमत	एकूण-101
111- Meat Processing							111- मांस संस्करण
(00) Schemes in FiveYear PlanState Plan Schemes							(00) पंचवार्षिक योजनांतर्गत योजना राज्य योजनांतर्गत योजना
(00)(01) Quality Control Laboratory at Animal Nutrition Research Centre (State Plan Scheme) (Scheme) (44030411)		4190	3001	3001	2301		(00)(01) पशुपोषण संशोधन केंद्रातील गुणनियंत्रण प्रयोगशाळा (राज्य योजनांतर्गत योजना) (कार्यक्रम) (44030411)

(Rs. In thousands)	तक्ता दोन समाप्त / Table 2 Concl.						(रुपये हजारात)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
(00)(02) Quality Control Laboratory at Animal Nutrition Research Centre (Centrally Sponsored Schemes) (Scheme) (44030422)		0	0	0	0		(00)(02) पशुपोषण संशोधन केंद्रातील गुणनियंत्रण प्रयोग शाळा (केंद्र पुरस्कृत योजना) (कार्यक्रम) (44030422)
Total-111	Voted	4190	3001	3001	2301	दत्तमत	एकूण-111
190- Investments in public sector and Other undertakings							190- सार्वजनिक क्षेत्रातील व इतर उपक्रमातील गुंतवणूक
(00) Schemes in FiveYear Plan StatePlan Schemes							(00) पंचवार्षिक योजनांतर्गत योजना राज्य योजनांतर्गत योजना
(00)(01) Share Capital contribution to Maharashtra Sheep and Wool Development Corporations (State Scheme) (Scheme) (44030135)		970000	41693	33354	50000		(00)(01) महाराष्ट्र मेंढ्या व लोकर विकास महामंडळाचा भाग भांडवली अंशदान (राज्य योजना) (कार्यक्रम) (44030135)
Total-190	Voted	970000	41693	33354	50000	दत्तमत	एकूण-190
Gross Total 4403, Capital Outlay on Animal Husbandry	Voted	976521	148695	139881	401383	दत्तमत	स्थूल बेरीज 4403, पशुसंवर्धनावरील भांडवली खर्च
911- Recovery of Overpayments							911- अतिप्रदानाची वसुली
(00) Schemes in FiveYear Plan StatePlan Schemes							(00) पंचवार्षिक योजनांतर्गत योजना राज्य योजनांतर्गत योजना
(00)(01) Recoveries of Overpayments (Scheme) (44031991)		0	0	0	0		(00)(01) अतिप्रदानाची वसुली (कार्यक्रम) (44031991)
	Charged	0	0	0	0	भारीत	
Net Total 4403, Capital Outlay on Animal Husbandry	Voted	976521	148695	139881	401383	दत्तमत	निव्वळ बेरीज 4403, पशुसंवर्धनावरील भांडवली खर्च
	Total	976521	148695	139881	401383	एकूण	

कार्यक्रम क्र. १२ / Programme No. 12

महिलांचा आर्थिक विकास व सक्षमीकरण

Women Economic Development & Empowerment

विविध योजना व लाभधारकांची संख्या

Different Schemes & No. of beneficiaries

अ. क्र. Sr. No.	योजनेचे नाव Name of scheme	योजनेतील लाभधारकांची एकूण संख्या			एकूण लाभधारकांपैकी लाभ घेतलेल्या महिला लाभार्थी		
		प्रत्यक्ष Actual	अपेक्षित Anticipated	लक्ष्य Target	प्रत्यक्ष Actual	अपेक्षित Anticipated	लक्ष्य Target
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1	संकरित कालवडी/ म्हशीच्या सुधारित परड्याची जोपासना योजना Scheme of Rearing of Cross bred cow and improved Buffalo heifers	840	840	839	245	246	246
2	दुभत्या जनावरांचा गटाचा पुरवठा Scheme of supply of Milch Animals	6158	6507	6812	1838	2000	1869
3	दुभत्या जनावरांना खाद्यानुदान योजना Scheme of Feed subsidy to the milch animals	3451	3520	3490	1862	985	985
4	तलंगांचे गट वाटप योजना Scheme of Pullets distribution	5924	6989	6089	2058	1853	1509
5	अनुसूचित जातीचे कुटुंबांना शेळ्यांचे गट वाटप योजना Scheme of Goat units distribution to scheduled caste families	6092	6511	6568	1914	2163	1993
6	विशेष पशुधन उत्पादन योजना Scheme of S L P P	1627	1611	1611	1617	1617	1617
एकूण सर्व योजना Total of All Schemes		24092	25978	25409	9534	8864	8219

परिशिष्ट एक / Annexure 1

महाराष्ट्र राज्यात ३१ मार्च २०२२ रोजी असलेल्या पशुसंवर्धन विभागातील संस्थांची संख्या

No. of institutes as on 31st March 2022 under the Animal Husbandry Department in Maharashtra State

(एक)	पशुवैद्यकीय सेवा व पशुआरोग्य - (I) Veterinary Services and Animal Husbandry	संख्या No.
1	पशुवैद्यकीय सर्वचिकीत्सालये (राज्यस्तर ३३+६ महाराष्ट्र पशु व मत्स्यविज्ञान विद्यापिठाअंतर्गत) Veterinary Polyclinics (State Sector 33+6 under Maharashtra Animal & Fisheries Science University)	39
2	पशुवैद्यकीय दवाखाने श्रेणी-१ (स्थानिक पातळीवर+राज्यस्तरीय) Veterinary Dispensaries Grade-1 (Local Sector+State Sector)	1742
3	पशुवैद्यकीय दवाखाने श्रेणी-२ (स्थानिक पातळीवर+राज्यस्तरीय) Veterinary Dispensaries Grade-२ (Local Sector+State Sector)	2841
4	फिरते पशुवैद्यकीय दवाखाने (पुणे आणि सातारा येथील प्रत्येकी एक फिरते प्रचार/प्रात्यक्षिक पथक धरून) Mobile Veterinary Clinics (Including two mobile Extension and Demonstration Units, Pune/Satara)	65
5	तपासणी नाके Check Posts	13
6	पशुवैद्यकीय जैव पदार्थ निर्मिती संस्था, पुणे Institute of Veterinary Biological Products, Pune	1
	(a) जीवाणू विषयक लस तयार करणारे विभाग Bacterial Vaccine Production Sectios	7
	(b) विषाणू विषयक लस तयार करणारे विभाग Viral Vaccine Production Sectios	7
	(c) गुणवत्ता व शाश्वती विभाग/ चाचणी व गुणनियंत्रण/ लघुप्राणी विभाग/ कार्यशाळा Quality Assurance/ Testing and Quality Control/ Small Animal Breeding Control/ Utility Sector	4
7	रोग अन्वेषण Disease Investigation	
	(a) राज्यस्तरीय रोग अन्वेषण प्रयोगशाळा, पुणे State Level Disease Investigation Section, Pune	1
	(b) विभागीय पशुरोग अन्वेषण प्रयोगशाळा (गुरे व गोस्तनदाह/शेळ्या, मेंढ्या व इतर) Regional Level Disease Investigation Laboratories (Cattle and Mastitis/Sheep & Goat and others)	6
	(c) विभागीय पशुरोग अन्वेषण प्रयोगशाळा (कुक्कुट/सल्मोनेल्ला) Regional Level Disease Investigation Laboratories (Poultry/Salmonella)	6
	(d) पशुरोग अन्वेषण प्रयोगशाळा (सुकर), कोल्हापूर Disease Investigation Laboratory, Piggery, Kolhapur	1
(दोन)	गुरे व म्हशींचा विकास (II) Cattle and Buffaloes Development	
1	पशुपैदास क्षेत्रे (हेटिकुंडी-राज्यस्तरीय) Cattle Breeding Farms (State Level Hetikundi)	1
2	वळू माता संगोपन केंद्रे (महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळ, नागपूर अंतर्गत) Bull mother farms (under M.L.D.B. Nagpur)	7
3	वळू संगोपन केंद्रे (महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळ, नागपूर अंतर्गत) Bull Rearing Centres (under M.L.D.B. Nagpur)	2
4	तालुका पशुवैद्यकीय लघु सर्व चिकित्सालये (मुख्यालये) Taluka Veterinary Minipolyclinics (HQ)	169
5	जिल्हा कृत्रिम रेतन केंद्रे District Artificial Insemination Centres	34
6	अतिशीत वळूबीज निर्मिती प्रयोगशाळा महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळ, नागपूर अंतर्गत Frozen Semen Lab Under M.L.D.B. Nagpur	3
7	अतिशीत वीर्य वापरणारी केंद्रे (कार्यरत) Centres using Frozen Semen (Functioning)	4849
8	लाल कंधारी गुरांसाठी पैदास केंद्र स्थानिक स्तर Breeding Centre for Red Kandhari (Local Sector)	1
(तीन)	कुक्कुट विकास (III) Poultry Development	
1	कुक्कुट पैदास क्षेत्रे व उबवणी केंद्रे Poultry Breeding Farms and Central Hatcheries	4
2	सधन कुक्कुट विकास गट (स्थानिक स्तर) Intensive Poultry Development Blocks (Local Sector)	16
3	बदक पैदास प्रक्षेत्र, वडसा, गडचिरोली Duck Breeding Farm, Wadsa, Gadchiroli	1
(चार)	मेष व लोकर विकास (IV) Sheep and Wool Development	
1	पशुखाद्य विश्लेषण प्रयोगशाळा, पुणे Animal Feed Analysis Laboratory, Pune	1
(पाच)	विस्तार व प्रशिक्षण (V) Extension and Training	
1	राज्यस्तरीय प्रशिक्षण केंद्र, पुणे State Level Training Centre, Pune	1
2	कुक्कुट विस्तार केंद्रे Poultry Extension Centres	2
(सहा)	इतर संस्था (VI) Other Institutes	
1	गुणनियंत्रण प्रयोग शाळा, मुंबई Quality Control Laboratory, Mumbai	1
2	एकात्मिक पाहणी योजना, पुणे Integrated Survey Scheme, Pune	1

राष्ट्रीय कृषी विकास योजनेतर्गत अशासकीय संस्था व खात्यांतर्गत झालेले कृत्रिम रेतन व त्याद्वारे जन्मलेली वासरे

अ. क्र. Sr. No.	जिल्हा / विभागाचे नाव Name of District / Region	प्रत्यक्ष २०२१-२२ Actual 2021-22							
		कृत्रिम रेतने Artificial Insemination				कृत्रिम रेतनाद्वारे जन्मलेली वासरे Calves Born by Artificial Insemination			
(1)	(2)	खाते Dept. (3)	सेवादाता Sevadata (4)	जेके/ बायफ JK/ BIAF (5)	NGO/ Co.Op (6)	खाते Dept. (7)	सेवादाता Sevadata (8)	जेके/ बायफ JK/ BIAF (9)	NGO/ Co.Op (10)
*	Mumbai	0	0	0	0	0	0	0	0
1	Thane	12878	0	0	0	3514	0	0	0
2	Palghar	14448	0	0	0	3906	0	0	0
3	Raigad	18833	0	0	0	7605	0	0	0
4	Ratnagiri	19995	0	0	0	9085	0	0	0
5	Sindhudurg	18224	0	0	0	7804	0	0	0
6	Nashik	97552	0	0	69866	39259	0	0	24226
7	Dhule	23696	0	0	601	7358	0	0	97
8	Nandurbar	16896	279	0	9	4379	230	0	0
9	Jalgaon	40501	0	0	44419	13983	0	0	4094
10	Ahemadnagar	157983	669	0	214795	66175	0	0	51446
11	Pune	172053	110	0	304263	67772	26	33	44448
12	Satara	167165	0	31	138592	70640	0	59	48439
13	Sangli	75154	0	0	0	31648	0	0	19517
14	Solapur	157449	0	0	253787	55767	0	0	70
15	Kolhapur	95399	0	0	5013	37653	0	0	96999
16	Aurangabad	53508	0	0	44	22156	0	0	1341
17	Jalna	23314	144	294	2045	10297	42	38	167
18	Parbhani	23436	341	12	7371	8332	0	60	0
19	Beed	59883	0	0	142	19477	0	0	0
20	Latur	80117	0	0	0	21855	0	0	0
21	Osmanabad	59876	0	1396	0	23462	0	0	0
22	Nanded	51555	0	0	0	15862	0	0	0
23	Hingoli	24567	0	0	0	6747	0	0	0
24	Amravati	39002	0	0	0	15610	0	1598	0
25	Akola	23290	0	0	0	8696	0	0	0
26	Washim	14976	0	0	0	4308	0	0	0
27	Buldhana	42009	0	0	0	15796	0	0	0
28	Yeotmal	34191	206	0	169	11226	0	0	0
29	Nagpur	72582	0	0	69	30005	0	0	16
30	Wardha	37189	0	0	0	13324	0	0	0
31	Bhandara	63095	0	0	655	24928	0	0	162
32	Gondia	34289	0	0	2402	13606	0	0	715
33	Chandrapur	26104	0	0	0	10413	0	0	0
34	Gadchiroli	13691	0	0	0	4150	0	0	0
Maharashtra State		1864900	1749	1733	1044242	706798	298	1788	291737

Annexure 2

Actual work done & Target of Artificial Inseminations & Calves Born by AI - Government Institutes & NGO's

अपेक्षित २०२२-२३ Anticipated 2022-23				लक्ष्य २०२३-२४ Target 2023-24				जिल्हा /
कृत्रिम रेतने Artificial Insemination				कृत्रिम रेतनाद्वारे जन्मलेली वासरे Calves Born by Artificial Insemination				विभागाचे नाव
खाते Dept.	सेवादाता Sevadata	जेके/ बायफ JK/ BIAF	NGO/ Co.Op	खाते Dept.	सेवादाता Sevadata	जेके/ बायफ JK/ BIAF	NGO/ Co.Op	Name of District / Region
(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)	(19)
0	0	0	0	0	0	0	0	0 मुंबई
17550	0	0	0	4770	0	0	0	0 ठाणे
17370	0	0	0	5351	0	0	0	0 पालघर
25405	0	0	0	6975	0	0	0	0 रायगड
24555	0	0	0	7406	0	0	0	0 रत्नागिरी
23586	0	0	0	6750	0	0	0	0 सिंधुदुर्ग
138435	0	0	0	36130	0	0	0	0 नाशिक
34039	0	0	0	8776	0	0	0	0 धुळे
23551	0	0	0	6258	0	0	0	0 नंदूरबार
55993	0	0	0	15000	0	0	0	0 जळगाव
252162	0	0	0	58512	0	0	0	0 अहमदनगर
275994	0	0	0	63723	0	0	0	0 पुणे
268257	0	0	0	61913	0	0	0	0 सातारा
120381	0	0	0	27835	0	0	0	0 सांगली
236363	0	0	0	58314	0	0	0	0 सोलापूर
156741	0	0	0	35333	0	0	0	0 कोल्हापूर
79631	0	0	0	19818	0	0	0	0 औरंगाबाद
31159	0	0	0	8635	0	0	0	0 जालना
29285	0	0	0	8680	0	0	0	0 परभणी
86168	0	0	0	22179	0	0	0	0 बीड
114609	0	0	0	29673	0	0	0	0 लातूर
92627	0	0	0	22176	0	0	0	0 उस्मानाबाद
69230	0	0	0	19094	0	0	0	0 नांदेड
32462	0	0	0	9099	0	0	0	0 हिंगोली
44979	0	0	0	14445	0	0	0	0 अमरावती
27522	0	0	0	8626	0	0	0	0 अकोला
18680	0	0	0	5547	0	0	0	0 वाशीम
53496	0	0	0	15559	0	0	0	0 बुलढाणा
40482	0	0	0	12663	0	0	0	0 यवतमाळ
93355	0	0	0	26882	0	0	0	0 नागपूर
47056	0	0	0	13774	0	0	0	0 वर्धा
87498	0	0	0	23369	0	0	0	0 भंडारा
40110	0	0	0	12700	0	0	0	0 गोंदिया
31356	0	0	0	9668	0	0	0	0 चंद्रपूर
16402	0	0	0	5071	0	0	0	0 गडचिरोली
2706489	0	0	0	690704	0	0	0	0 महाराष्ट्र राज्य

परिशिष्ट तीन

Annexure 3

रोगनिहाय लसीकरण

Disease-wise Vaccinations

अ. क्र. Sr. No.	रोगाचे नाव Name of Disease	खात्यांतर्गत पशुवैद्यकीय दवाखाने व कुक्कुट संस्था यामध्ये झालेले लसीकरण Vaccination done by Veterinary Dispensary & Poultry Institutes under AHD	पशुवैद्यकीय जैवपदार्थ निर्मिती संस्थेच्या मागणीनुसार एकूण लसीकरणचे उद्दिष्ट Target as per Indent received by IVBP for Total Vaccination	
			अपेक्षित Anticipated	लक्ष्य Target
		प्रत्यक्ष Actual	2022-23	2023-24
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1	घटसर्प Haemorrhagic Septicemia	4417428	4555000	4555000
2	फऱ्या Black Quarter	2592763	3568714	3568714
3	घटसर्प + फऱ्या HS + BQ Combined	310963	3837580	3837580
4	पीपीआर Peste des petits ruminants	632187	13285212	13285212
5	काळपुळी Anthrax	9533	0	0
6	लाळ्या-खुरकुत रोग Foot & Mouth Disease	15734536	66084416	66084416
7	सांसर्गिक गर्भपात Brucellosis	120502	2906832	2906832
8	बोटयुलीझम Botulisms	71751	0	0
9	गोचीडज्वर Spirochaetosis	0	0	0
10	कोंबड्यांच्या देवी Fowl pox	6856424	7365600	7365600
11	मेंढ्या व शेळ्यांच्या देवी S & G Pox	494466	2323250	2323250
12	सरा Surra	291022	0	0
13	आंत्रविषार Enterotoxaemia	4058102	4072600	4072600
14	मानमोडी Ranikhet	7847249	11735800	11735800
15	लासोटा Lasota	5032445	9827500	9827500
16	मरेक्स Marek's	12080	0	0
17	आयबीडी गंबोरो I B D / Gumboro	257486	0	0
18	श्वानदंश प्रतिबंधक Antirabies	34782	387710	387710
19	सुकर ताप Swine Fever	96765	0	0
20	थायलेरियासिस Thileriosis	60281	130620	130620
21	इतर रोग (नमूद) Other diseases (Specify)	514636	0	0
एकूण लसीकरण Total Vaccination		49445401	130080834	130080834

परिशिष्ट चार

Annexure 4

अधिकारी व कर्मचारीविषयक गोषवारा

Officer & Personnel Summary

अ. क्र. Sr. No.	पदनाम	पुनर्रचनेनंतर मंजूर पदे Sanctioned Post After Reorganisation	सुधारित वेतन मॅट्रिक्समधील वेतनस्तर Pay Level in Revised Pay Matrix	Designation
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	राजपत्रित अधिकारी			Gazetted Officer
1	आयुक्त पशुसंवर्धन	1	S-30 : 144200-218200	Commissioner Animal Husbandry
2	अतिरिक्त आयुक्त पशुसंवर्धन	2	S-27 : 118500-214100	Additional Commissioner of Animal Husbandry
3	सहआयुक्त पशुसंवर्धन	12	S-25 : 78800-209200	Joint Commissioner of Animal Husbandry
4	सहसंचालक (सांख्यिकी)	1	S-23 : 67700-208700	Joint Director, (Statistics)
5	उपआयुक्त पशुसंवर्धन	53	S-23 : 67700-208700	Dy. Commissioner of Animal Husbandry
6	उपसंचालक, वैरण विकास	1	S-23 : 67700-208700	Dy. Director Fodder Dev.
7	सहाय्यक आयुक्त पशुसंवर्धन	372	S-22 : 60000-190800	Assistant Commissioner of Animal Husbandry
8	सहाय्यक संचालक, वर्ग १ (लेखा)	1	S-20 : 56100-177500	Asstt. Director Class-I (Accounts)
9	उपसंचालक (सांख्यिकी)	1	S-20 : 56100-177500	Dy. Director (Statistics)
10	पशुधन विकास अधिकारी	2195	S-20 : 56100-177500	Livestock Dev. Officer
11	वरिष्ठ प्रशासन अधिकारी, गट-अ	4	S-20 : 56100-177500	Senior Administrative Officer Group-A
12	सहाय्यक संचालक, वैरण विकास	2	S-20 : 56100-177500	Asst. Director Fodder Development
13	स्वीय सहाय्यक	3	S-16 : 44900-142400	Personnel Assistant
14	लेखा अधिकारी	1	S-16 : 44900-142400	Accounts Officer
15	लेखा परीक्षा अधिकारी	1	S-16 : 44900-142400	Audit Officer
16	प्रशासन अधिकारी, गट-ब	15	S-15 : 41800-132300	Administrative Officer Group-B
17	संशोधन विकास अधिकारी	3	S-15 : 41800-132300	Research Development Officer
18	संशोधन अधिकारी पशुगणना	1	S-15 : 41800-132300	Research Officer Livestock Census
19	पशुधन विकास अधिकारी, गट-ब	386	S-15 : 41800-132300	Livestock Development Officer Group-B
20	वैरण विकास अधिकारी	8	S-15 : 41800-132300	Fodder Development Officer
21	उप अभियंता, प्रशितन	1	S-15 : 41800-132300	Dy. Refrigeration Engineer
	एकूण राजपत्रित अधिकारी	3064		Total Gazetted Officer
	अराजपत्रित वर्ग ३			Non-Gazetted Class III
22	लघुलेखक (उच्च श्रेणी)	8	S-15 : 41800-132300	Stenographer (Higher Grade)
23	अधिक्षक	48	S-14 : 38600-122800	Superintendent
24	सांख्यिकी अन्वेषक	6	S-14 : 38600-122800	Statistical Investigator
25	संशोधन सहाय्यक	4	S-14 : 38600-122800	Research Assistant
26	सयंत्र अभियंता	6	S-14 : 38600-122800	Plant Engineer
27	लघुलेखक (निम्नश्रेणी)	32	S-14 : 38600-122800	Stenographer (Lower Grade)
28	सहाय्यक वैरण विकास अधिकारी	11	S-13 : 35400-112400	Assistant Fodder Development Officer
29	वरिष्ठ सहाय्यक	74	S-13 : 35400-112400	Senior Assistant

परिशिष्ट चार समाप्त / Annexure 4 Concltd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
30	प्रयोगशाळा तंत्रज्ञ	9	S-13 : 35400-112400	Laboratory Technician
31	सांख्यिकी सहाय्यक (सांख्यिकी)	6	S-10 : 29200-92300	Statistical Assistant (Statistics)
32	सहाय्यक पशुधन विकास अधिकारी	274	S-10 : 29200-92300	Assistant Livestock Development Officer
33	वरिष्ठ लिपिक	261	S-8 : 25500-81100	Senior Clerk
34	सांख्यिकी सहाय्यक	12	S-8 : 25500-81100	Statistical Assistant
35	वरिष्ठ बाष्पक परिचर	1	S-8 : 25500-81100	Senior Boiler Attendant
36	पशुधन पर्यवेक्षक / दुधनोंदणी लिपिक / निर्देशक / प्रगणक / पाहणी सहाय्यक	777	S-8 : 25500-81100	Livestock Supervisor / Milk recorder / Demonstrator / Enumerator / Survey Assistant
37	प्रशितन यांत्रिक	1	S-8 : 25500-81100	Refrigeration Mechanic
38	सयंत्रचालक	24	S-8 : 25500-81100	Plant Operator
39	वीजतंत्री- नि-मिस्त्री	1	S-8 : 25500-81100	Electrician-cum-Mistri
40	दूरध्वनी चालक	1	S-7 : 21700-69100	Telephone Operator
41	प्रयोगशाळा सहाय्यक	15	S-7 : 21700-69100	Laboratory Assistant
42	प्रमुख तारतंत्री	1	S-7 : 21700-69100	Head Wiremen
43	कर्षित्र चालक	12	S-7 : 21700-69100	Tractor Driver
44	जोडारी	2	S-7 : 21700-69100	Fitter
45	छिद्रांक-टंकक	0	S-7 : 21700-69100	Punch Operator
46	कनिष्ठ लिपिक	177	S-6 : 19900-63200	Junior Clerk
47	ट्रक चालक	0	S-6 : 19900-63200	Truck driver
48	तारतंत्री	6	S-6 : 19900-63200	Wireman
49	बाष्पक परिचर	3	S-6 : 19900-63200	Boiler Attendant
50	यांत्रिक	4	S-6 : 19900-63200	Mechanic
51	सुतार	2	S-6 : 19900-63200	Carpenter
52	वाहन चालक	117	S-6 : 19900-63200	Driver (Jeep,Car)
एकूण वर्ग ३		1895		Total Class III
गट-ड				Group-D
53	मुकादम	9	S-5 : 18000-56900	Mukadam
54	ब्रणोपचारक	129	S-5 : 18000-56900	Dresser
55	नाईक	41	S-3 : 16600-52400	Naik
56	दफ्तरबंद	5	S-3 : 16600-52400	Daftarband
57	चक्रमुद्रांकित	1	S-3 : 16600-52400	Roneo Operator
58	चपराशी	139	S-1 : 15000-47600	Peon
59	पहारेकरी / रात्रपहारेकरी / चौकीदार	40	S-1 : 15000-47600	Watchman
60	गोठापरिचर	0	S-1 : 15000-47600	Cattle Attendant
61	प्रयोगशाळा परिचर	16	S-1 : 15000-47600	Laboratory Attendant
62	परिचर / कुक्कुट परिचर / पशुपरिचर	1262	S-1 : 15000-47600	Attendant / Poultry attendant / Animal attendant
63	मजूर / प्रक्षेत्र मजूर / अकुशल मजूर / गवळी	229	S-1 : 15000-47600	Mazdoor / Farm mazdoor / ward mazdoor / unskilled mazdoor / gawali
64	स्वच्छक	34	S-1 : 15000-47600	Cleaner
एकूण गट-ड		1905		Total Group-D
एकूण अधिकारी व कर्मचारी		6864		Total Officer & Employee

